

PTAKI CIESZYŃNA

Jadwiga Jagiełko
Henryk Linert

PTAKI
CIESZYNA

Tekst:

Jadwiga Jagiełko, Henryk Linert
Rozdział *Środowisko przyrodnicze Cieszyna*
opracował Aleksander Dorda

Redakcja:

Aleksander Dorda

Dobór ilustracji:

Aleksander Dorda, Marek Fiedor

Fotografie:

Maciej Buchalik (MB), Aleksander Dorda (AD),
Jadwiga Jagiełko (JJ), Marek Fiedor (MF), Jan Król (JK),
Henryk Linert (HL), Renata Sadlik (RS),
Marek Śniegoń (MŚ), Dariusz Świtąła (DŚ)

Mapki:

Marek Fiedor

Projekt graficzny:

Dimoosa Patrycja Kopera

Wydawca:

Urząd Miejski w Cieszynie
Wydział Ochrony Środowiska i Rolnictwa
Rynek 1 , 43-400 Cieszyn
tel. 33 47 94 270 (-3)
ochrona@um.cieszyn.pl

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

www.cieszyn.pl

ISBN 978-83-89835-51-2

Jadwiga Jagiełko
Henryk Linert

PTAKI CIESZYNA

Cieszyn 2010

Wstęp	str. 5
1. Środowisko przyrodnicze Cieszyna.....	str. 9
2. Obszar i metodyka badań	str. 19
3. Cieszyńskie ptaki	str. 24
3.1. Podsumowanie wyników obserwacji . .	str. 24
3.2. Ptaki powszechnie spotykane	str. 25
3.3. Przegląd gatunków ptaków obserwowanych na terenie miasta . . .	str. 28
3.4. Zimowi goście	str. 114
4. Bliżej ptaków	str. 120
4.1. Obserwowanie i ochrona ptaków . . .	str. 120
4.2. Działki i ogrody przyjazne ptakom. . .	str. 124
4.3. Zimowe dokarmianie ptaków	str. 132
4.4. Zjawisko synantropizacji gatunków . .	str. 136
5. Miasto i ptaki	str. 141
5.1. Miejsca ważne dla ptaków na terenie Cieszyna	str. 141
5.2. Cieszyn przyjazny dla ptaków	str. 145
Indeks nazw gatunków i rodzin ptaków	str. 154
Literatura	str. 157
Przydatne adresy	str. 158
Załączniki	str. 161

WSTĘP

Niniejsza publikacja jest pierwszą tak obszerną prezentacją ptaków, które zarówno odbywają lęgi na terenie Cieszyna, jak również przebywają na tym obszarze jedynie okresowo lub przelotem. Cieszyn – miasto położone w rejonie Bramy Morawskiej, na Pogórzu Cieszyńskim, na obszarze niezmiernie interesującym pod względem florystycznym i faunistycznym – dotąd nie doczekał się monograficznego opracowania obejmującego ornitofaunę. Dotychczasowe informacje dotyczące ptaków występujących na tym terenie mają charakter przyczynkowy i są rozproszone

Widok z Wieży Paistowskiej w kierunku północnym. Kompleks leśny widoczny na horyzoncie to rezerwat Kopce

w różnych źródłach, w opracowaniach publikowanych, jak i niepublikowanych. Jednak autorzy książki – członkowie Klubu Ornitologicznego w Bielsku-Białej – zrezygnowali z podsumowania czy też kompilacji wcześniejszych danych, a niniejsze opracowanie oparli na odrębnych, własnych obserwacjach ptaków na terenie Cieszyna. Wcześniejsze obserwacje, wykraczające poza przyjęty okres badań (lata 2007-2009), przytaczane są jedynie sporadycznie, dla wybranych, ciekawszych i rzadszych gatunków ptaków lub w celu zilustrowania zjawiska, na które warto zwrócić uwagę.

Niniejsza książka jest zarówno zestawieniem informacji o charakterze naukowym, które pozwolą na porównanie ornitologicznych obserwacji zebranych w przyszłych latach ze stanem cieszyńskiej awifauny pod koniec pierwszego dziesięciolecia XXI wieku, jak również publikacją o charakterze popularnym, pełniącą funkcje edukacyjne i poznawcze. Książka ta w założeniu ma więc charakter popularyzatorski i jest skierowana do wszystkich osób zainteresowanych ornitologią, jak również przyrodą miasta Cieszyna. Stanowi tym samym istotną pozycję w szeregu dotychczas wydanych z inicjatywy władz samorządowych Cieszyna publikacji poświęconych środowisku przyrodniczemu miasta. Z uwagi na swój popularny charakter, w tekście używane są wyłącznie polskie nazwy gatunkowe ptaków i ich wybranych grup systematycznych. Zestawienia tych nazw wraz z ich łacińskimi odpowiednikami, Czytelnik znajdzie w *Indeksie* na końcu

Północno-wschodni kraniec Cieszyna - rejon Krasnej oraz Ogródzonej w gminie Dębowiec

książki. Podobnie zrezygnowano z przytaczania w tekście źródeł literaturowych poszczególnych danych, zestawiając je w odrębnym rozdziale.

Wyjaśnienia wymaga kwestia tak zwanej lęgowości gatunków ptaków na terenie objętym badaniami. W przypadku badań florystycznych stwierdzenie występowania jakiegoś gatunku na danym obszarze jest stosunkowo proste – rośliny tego gatunku zostały tu aktualnie odnalezione lub nie, bądź gatunek ten występował tu w przeszłości, to znaczy był na tym terenie odnajdowany dawniej, co ustala się np. na podstawie dostępnej literatury. W przypadku badań faunistycznych, a zwłaszcza ornitologicznych, sprawa ustalenia jednoznacznej listy gatunków występujących na jakimś obszarze jest bardziej skomplikowana, co jest związane przede wszystkim z migracją większości gatunków ptaków, a także z wielkością ich terytoriów, na których zakładają gniazda i poszukują pożywienia. Przyjmuje się, że o bogactwie i różnorodności ornitologicznej danego obszaru świadczy ilość gatunków odbywających na tym terenie lęgi, czyli przystępujących do rozrodu i wychowujących potomstwo. Ornitolog jest pewien, że jakiś gatunek jest lęgowy, jeżeli odnajdzie na badanym terenie gniazdo z jajami lub pisklętami, bądź zauważy dorosłe ptaki ze swoim potomstwem. Oczywiście czasem nie sposób dotrzeć do gniazda lub zaobserwować wyklute pisklęta, co jest powodowane np. skrytym trybem życia ptaków jakiegoś gatunku, zakładaniem przez nich gniazd w miejscach trudno dostępnych, a przede wszystkim koniecznością prowadzenia obserwacji w sposób bezpieczny dla ptaków i ich potomstwa, bez ich płoszenia i nękania. Dlatego określa się różne stopnie (kategorie) lęgowości, w zależności od różnych odnalezionych dowodów (np. skorupki jaj) lub zaobserwowanego specyficznego zachowaniu się ptaków, wskazującego na odbywanie lęgu na danym obszarze. Informacje o obserwacjach ptaków zimujących na terenie objętym badaniami bądź przebywających na nim jedynie okresowo, podczas jesiennych lub wiosennych przelotów, mają dla scharakteryzowania ornitofauny danego obszaru znaczenie drugorzędne.

Należy również podkreślić, że niniejsze opracowanie nie jest przewodnikiem (kluczem) do oznaczania przynależności gatunkowej zaobserwowanych ptaków i nie znajdziemy w nim ich szczegółowych opisów czy charakterystyk poszczególnych gatunków. Przedstawiony przegląd gatunków ptaków obserwowanych na terenie Cieszyna pozwoli

doświadczonym „ptakolubom” ocenić bogactwo ornitofauny tego miasta, a pozostałych Czytelników ma zachęcić do prowadzenia własnych obserwacji ptaków i podglądania ich zwyczajów, między innymi z pomocą książek wskazanych w rozdziale *Literatura*. Jako uzupełnienie omówienia wyników przeprowadzonych badań cieszyńskiej awifauny, zamieszczono również rozdziały poświęcone najciekawszym i najcenniejszym pod względem ornitologicznym miejscom na terenie miasta, a także przedstawiono proste działania, jakie może podjąć każdy z nas, aby wspomóc i chronić skrzydlatych mieszkańców Cieszyna.

Zapraszamy do lektury, a przede wszystkim do prowadzenia własnych obserwacji ptaków!

Olza w rejonie Parku pod Wałką

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE CIESZYNA

Opisując świat ptaków w Cieszynie należy pamiętać, że na występowanie poszczególnych gatunków, ich liczebność i rozmieszczenie, wpływ mają dwa czynniki. Pierwszym są warunki naturalne środowiska przyrodniczego, czyli szereg ściśle ze sobą powiązanych komponentów środowiskowych. Natomiast drugim czynnikiem jest wpływ człowieka na środowisko i dokonane (oraz dokonywane) zmiany i przekształcenia tego środowiska.

Świat zwierząt, w tym również ptaków, zależy przede wszystkim od roślinności występującej na danym terenie. Szata roślinna (czyli ogół wszystkich gatunków roślin oraz tworzone przez nie zbiorowiska roślinne) stanowi bowiem podstawę łańcucha pokarmowego, na którego kolejnych szczeblach znajdują się między innymi różne gatunki ptaków. Rozwój i kształtowanie się naturalnej szaty roślinnej na danym terenie zależy głównie od warunków klimatycznych oraz rodzaju gleb. Gleby z kolei powstają ze skał macierzystych, które ulegają erozji pod wpływem czynników klimatycznych (wiatr, słońce, mróz, itp.), wód powierzchniowych, ale także pod wpływem samej roślinności. Uświadamiając sobie te wszystkie zależności, staje się chyba zrozumiałe, że pisząc o ornitofaunie Cieszyna należy przynajmniej wspomnieć o położeniu geograficznym, budowie geologicznej, rodzajach gleb, warunkach klimatycznych, stosunkach wodnych i roślinności tego obszaru.

Położenie i powierzchnia

Cieszyn położony jest nad rzeką Olzą, w centralnej części Śląska Cieszyńskiego, czyli krainy historycznej, odpowiadającej dawnemu Księstwu Cieszyńskiemu. Granice administracyjne miasta mieszczą się pomiędzy $49^{\circ} 43' 08''$ a $49^{\circ} 47' 36''$ szerokości geograficznej północnej oraz pomiędzy $18^{\circ} 35' 56''$ a $18^{\circ} 42' 27''$ długości geograficznej wschodniej. Od strony północnej Cieszyn graniczy z gminą Hażlach, od strony północno-zachodniej z gminą Dębowiec, natomiast od strony wschodniej i południowej – z gminą Golezów. Zachodnia oraz – na niewielkim odcinku – południowa granica miasta pokrywają się z granicą Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czeskiej. Ogółem długość granic administracyjnych Cieszyna wynosi 33,45 km.

Cieszyn zamieszkuje 35.337 mieszkańców (stan na dzień 31.12.2009 r.). Powierzchnia miasta wynosi 28,61 km², a sposób zagospodarowania i użytkowania terenu przedstawia się następująco:

• grunty użytkowane rolniczo	15,14 km ²
- w tym grunty orne	9,99 km ²
- łąki i pastwiska	3,87 km ²
• lasy	1,91 km ²
• grunty zadrzewione i zakrzewione	0,70 km ²
• grunty zabudowane i zurbanizowane	10,06 km ²
- w tym tereny mieszkaniowe	3,80 km ²
- tereny przemysłowe	1,05 km ²
• grunty pozostałe	0,80 km ²

Zwraca uwagę stosunkowo wysoki odsetek gruntów użytkowanych rolniczo (ok. 53%), co związane jest m.in. z przyłączeniem do Cieszyna w I połowie lat 70. ubiegłego wieku położonych wokół miasta wsi (Boguszowice, Krasna, Marklowice, Mnisztwo), stanowiących wówczas odrębne jednostki administracyjne. Urbanistyczny układ śródmieścia Cieszyna oraz zlokalizowanych wzdłuż Olzy i Bobrówki zakładów przemysłowych jest odzwierciedleniem historycznej, średniowiecznej zabudowy miejskiej oraz rozwoju przemysłu, który miał miejsce głównie w XVIII i XIX wieku. W wyniku tych procesów powstał w Cieszynie organizm miejski z wyraźnym zurbanizowanym i w zasadzie pozbawionym większych powierzchni biologicznie czynnych centrum, które z uwagi na podział miasta w 1920 r. na dwa administracyjnie i państwowo odrębne organizmy miejskie, jest przesu-

nięte w kierunku zachodnim. Zabudowa o charakterze śródmiejskim jest otoczona zabudową mieszkaniową (osiedla z budynkami wielokondygnacyjnymi lub jednorodzinnymi) oraz terenami z przeważającymi obszarami upraw rolnych, z zabudową typu kolonii bądź o charakterze siedliskowym. Cieszyn charakteryzuje się więc dużym udziałem terenów otwartych, biologicznie czynnych (ok. 60%), zgrupowanych głównie we wschodniej i północno-zachodniej części miasta. Bardzo niski jest natomiast udział terenów leśnych, tj. lasów (w rozumieniu ewidencji gruntów), które stanowią zaledwie 6,7% powierzchni miasta, a po uwzględnieniu również terenów zadrzewionych i zakrzewionych współczynnik ten wynosi 9,1%. Tereny leśne są rozłożone nierównomiernie, a większe kompleksy leśne położone są na wschodnich i północnych krańcach miasta. Znikomy jest natomiast odsetek terenów zieleni miejskiej, mających charakter zieleni urządzonej (m.in. parki, skwery, inne tereny o funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej).

Charakterystyczny krajobraz wschodniej części Cieszyna. Obszar chronionego krajobrazu „Cieszyńskie Pogórze”

Geologia

Zgodnie z fizycznogeograficznym regionalnym podziałem Polski, Cieszyn położony jest na Pogórzu Karpackim, w jego zachodniej części, czyli na Pogórzu Śląskim. Na świat ptaków największy wpływ mają utwory geologiczne zalegające blisko powierzchni Ziemi, gdyż to one warunkują skład gleb. Podłoże geologiczne obszaru Cieszyna budują skały osadowe tzw. fliszu karpackiego, złożone z naprzemianległych warstw piaskowców i łupków oraz zlepieńców, mułowców i iłowców, tworzące tzw. płaszczowiny. Na terenie Cieszyna występują dwie płaszczowiny – podśląska (na niewielkim obszarze) i cieszyńska, budowane przez trzy rodzaje utworów skalnych: łupki cieszyńskie dolne, wapienie cieszyńskie oraz łupki cieszyńskie górne.

Miąszość łupków cieszyńskich dolnych oceniana jest na ok. 200 do 300 m. W Cieszynie na powierzchni pojawiają się przede wszystkim we wschodniej i południowej części miasta, budując m.in. garby oddzielające doliny potoków Boguniówka i Krasna, fragmentarycznie tworzą lewy brzeg doliny Bobrówki oraz niższe partie wzniesienia pomiędzy Cieszynem a Goleiszowem (rejon Gułdów). Wapienie cieszyńskie spotyka się głównie na wschodzie (rejon Gułdów, na pograniczu z gminą Goleiszów), na południu (w rejonie niewielkiego fragmentu granicy pomiędzy Cieszynem a Czeskim Cieszynem, biegnącym poza korytem rzeki Olzy) oraz w części północno-wschodniej (wzniesienia rozdzielające rejon źródłowski Piotrówki i doliny cieków: Sarkander, Sarkandrowiec i Boguniówka). Łupki cieszyńskie górne spotyka się na całym obszarze Cieszyna, za wyjątkiem wschodniej części (Krasna, Gułdowy). W łupkach tych charakterystyczna jest obecność rudy żelaza, czyli syderytu, występującego w postaci ławic i kongrecji, a przede wszystkim intruzje skał pochodzenia magmowego – cieszyńców, wydobywanych dawniej w kilku miejscach na terenie miasta.

Na warstwach tworzących płaszczowinę cieszyńską występują utwory czwartorzędowe, tworzące płyty na niektórych wzgórzach oraz w dolinach cieków wodnych. Wśród nich wyróżniamy:

- plejstocenijskie osady lodowcowe i wodnolodowcowe – są to gliny pylaste, piaski i żwiry, złożone podczas zlodowacenia południowopolskiego; w tym czasie zasięg lądolodu obejmował północną część Cieszyna,

- peryglacjalne lessy i gliny zwietrzelinowe, które osadziły się na stokach wielu wzgórz w warunkach zimnego klimatu peryglacjalnego w okresie zlodowacenia północnopolskiego,
- osady rzeczne – gruboziarniste żwiry z otoczkami, które w dolinach Olzy i jej dopływów – Bobrówki i Puńcówki – są przykryte madami (piaskami, mułami mineralnymi i organicznymi). Dna mniejszych cieków (wąskich dolin) pokrywają często osady stokowe.

Mięszość osadów czwartorzędowych jest bardzo różna, dochodząc w dolinie Olzy do kilkunastu metrów.

Wody podziemne

Generalnie utwory fliszowe płaszczowiny cieszyńskiej są ubogie w wody podziemne z uwagi na niewielką retencyjność i nieprzepuszczalność łupków. Bardzo niską wodonośnością cechują się łupki cieszyńskie dolne, niewiele większą – wapienie cieszyńskie i łupki cieszyńskie górne z uwagi na bardziej porowatą (spękaną) strukturę. Wodonośność bardzo niska cechuje również utwory czwartorzędowe, zalegające na wysoczyźnie, za wyjątkiem obszaru położonego w rejonie Krasna-Bielowiec, z występującymi osadami piaszczysto-żwirowymi o wodonośności niskiej. Także niska wodonośność cechuje również holocenijskie osady w dnach dolin cieków, za wyjątkiem bardziej mięjszych warstw w dolinie Olzy.

Ukształtowanie powierzchni

Pod względem ukształtowania powierzchni terenu obszar Cieszyna jest bardzo zróżnicowany i charakteryzuje się rzeźbą o charakterze wyżynno-pagórkowatym. Cechą rzeźby są łagodne i szerokie, zwykle płaskie wzgórza, o niewielkich wysokościach względnych rzędu 70-130 m oraz dość łagodnych, długich zboczach. Pokrycie ich grubą warstwą glin wietrzelskowych wpłynęło, obok zaokrąglenia form grzbietowych, na powstanie sieci parowów – jarów, z płynącymi stale lub okresowo niewielkimi ciekami wodnymi.

Typowy pagórkowaty wygląd, który wyróżnia Cieszyn od reszty Pogórza Śląskiego, powstał w wyniku m.in. erozyjnej działalności wód powierzchniowych. Pagórkowata

wysoczyzna na obszarze Cieszyna to długie, wąskie pasma, ciągnące się mniej więcej od wschodu ku zachodowi. Pasma te poprzedzielane są mocno rozgałęzionymi i głębokimi dolinami rzek i potoków. Płaskie dna dolin – oprócz doliny Olzy – posiadają dolne odcinki potoków Bobrówki i Puńcówki, natomiast pozostałe ciekі prawie na całej swej długości charakteryzują się dolinami V-kształtnymi. System parowów i mocno rozgałęzionych stromych dolin potoków najciekawsze formy przybiera w północnej części miasta.

Klimat

Cieszyn, podobnie jak cały obszar Śląska Cieszyńskiego, położony jest w strefie klimatu umiarkowanego, przejściowego. Klimat tego obszaru wykazuje wyraźną zależność od czynników cyrkulacyjnych, czyli wędrowek mas powietrza, głównie polarnomorskich (atlantyckich) oraz kontynentalnych. Cechą charakterystyczną klimatu tego obszaru jest duża nieregularność stanów pogody i znaczne wahania temperatury, zarówno w skali roku, jak i w następujących po sobie latach. Średnia roczna temperatura powietrza w Cieszynie wynosi 8°C, a średnia roczna suma opadów – ok. 900 mm. Na terenie miasta przeważają wiatry wiejące z kierunku południowego, południowo-zachodniego i zachodniego. W rejonie Cieszyna termiczne poru roku zaczynają się najczęściej: wiosna – między 26 marca a 2 kwietnia, lato – między 25 maja a 8 czerwca, jesień – między 1 a 8 października, zima – między 2 a 9 grudnia.

Wody powierzchniowe

Cały obszar Cieszyna leży w zlewni Olzy. Olza na cieszyńskim odcinku ma długość 8,9 km, jest uregulowana, z ustabilizowanym dnem i trzema stopniami wodnymi. Sieć rzeczna na terenie miasta jest dobrze rozwinięta, a dopływami Olzy są następujące ciekі:

- Bobrówka (długość ciekі wynosi 12,9 km / powierzchnia zlewni obejmuje 3,436 ha), której dopływami są:
 - Sarkander (1,93 km / 203 ha)
 - Sarkandrowiec (2,55 km / 179 ha)
 - Boguniówka (3,75 km / 363 ha)

- Krasna (3,83 km / 857 ha) z Bielowcem (Bilowcem; 4,01 km / 523 ha)
- Puńcówka (12,5 km / 2.314 ha) z dopływem
 - Glinik (2,38 km / 264 ha)
- Piotrówka (0,62 km / 132 ha)
- Kalembianka (2,32 km / 203 ha)
- Spod Łysej (2,53 km / 179 ha)

Ciekciem odwadniającym największą część Cieszyna jest Bobrówka (z dopływami), której zlewnia obejmuje ponad 50% powierzchni miasta. Cechą charakterystyczną zlewni Bobrówki jest wyraźna asymetria – liczne są prawobrzeżne dopływy (Sarkander, Sarkandrowiec, Boguniówka, Krasna z Bielowcem), podczas gdy lewy brzeg jest odwadnianym jedynie przez nieliczne, najczęściej okresowo płynące bezimienne ciek. Jedynie górny odcinek Bobrówki na terenie Cieszyna zachował swój naturalny charakter ciek meandrującego pośród wzgórz i pagórków pogórza. Koryto ciek na odcinku od ul. Bielskiej aż do ujścia jest uregulowane, o wyprostowanym przebiegu i ukształtowanych brzegach, pozbawionych typowej dla tego typu siedlisk roślinności. Przez centrum Cieszyna przepływa także sztuczny kanał – Młynówka Cieszyńska, której przynajmniej pewne odcinki powstały najprawdopodobniej już w XVI wieku.

Z uwagi na budowę geologiczną (utwory fliszowe) rejon Cieszyna charakteryzuje się niewielką retencyjnością, co wraz z niską lesistością oraz intensywnym zagospodarowaniem terenu powoduje, iż większa część wód opadowych spływa powierzchniowo lub przypowierzchniowo, powodując duże i szybkie zmiany odpływu w potokach i rzekach.

Wody stojące na obszarze Cieszyna nie odgrywają większej roli w krajobrazie miasta, a stanowią je zbiorniki sztuczne – stawy hodowlane. Największy kompleks stawów jest położony we wschodniej części miasta, w dolinie potoku Krasna. Stawy zajmują łączną powierzchnię ponad 7 ha i stanowią własność Polskiego Związku Wędkarskiego. Wykorzystuje się je do celów hodowlanych i rekreacyjno-wędkarskich. Pozostałe stawy są niewielkie powierzchniowo, rozrzucone po całym obszarze Cieszyna i użytkowane, z różną intensywnością, do celów hodowlanych. Znikomą rolę w krajobrazie miasta odgrywają natomiast nieliczne i niewielkie powierzchniowo, wypełnione – często okresowo – wodą dawne wyrobiska (np. glinianka w rejonie ul. Krzywej, wyrobisko wapieni w rejonie ul. Pikiety).

Gleby

Najbardziej rozpowszechnione na terenie miasta (ok. 34% wszystkich gleb) są gleby brunatne, powstające z różnych skał macierzystych. Dominującą rolę odgrywają gleby brunatne wyługowane, które wykazują duże zakwaszenie, a ich wartość dla upraw rolnych jest zróżnicowana. Zbliżony udział procentowy mają rędziny, powstające na skałach wapniowych, zawierające duże ilości wapnia i na ogół cechują się odczynem zasadowym. Mady, będąc najmłodszymi glebami, wykształcają się na terenach zalewanych, w dolinach rzek, i stanowią najlepsze gleby na terenie Polski. Z reguły są to gleby wilgotne, z wysokim poziomem wód gruntowych, bogate w substancje organiczne. Ich skład mechaniczny i miąższość zależą od charakteru rzeki i wielkości doliny rzecznej. Mady właściwe należą do najżyźniejszych gleb na obszarze Cieszyna. Bielice to gleby ubogie, powstałe z różnych skał macierzystych, w miejscach porośniętych przede wszystkim lasami iglastymi. Są to gleby kwaśne lub bardzo kwaśne, suche. Na terenie Cieszyna stanowią ogółem ok. 10% wszystkich zidentyfikowanych typów gleb.

Szata roślinna

Cechą charakterystyczną współczesnej szaty roślinnej Cieszyna jest daleko posunięte odlesienie (lasy i zadrzewienia zajmują jedynie 9,1% powierzchni miasta), co jest odzwierciedleniem antropopresji, czyli oddziaływania człowieka na środowisko przyrodniczego na tym obszarze. Zakres i skala tego oddziaływania jest najbardziej widoczna na tle tzw. naturalnej roślinności potencjalnej, czyli takiej, jak wykształciłaby się pod wpływem wyłącznie naturalnych czynników siedliskowych, bez oddziaływania człowieka.

W naturalnej roślinności potencjalnej Cieszyna można dostrzec pewien charakterystyczny układ zbiorowisk roślinnych. Wyżej położone tereny to siedlisko lasów bukowych (żywnej buczyny karpackiej), stoki wzniesień winny porastać lasy grądowe, czyli grądy subkontynentalne, dna doliny Olzy oraz przyujściowe fragmenty dolin Bobrówki i Puńcówki – niżowe nadrzeczne łągi jesionowo-olchowe, a dna dolin mniejszych cieków – lasy zaliczane do podgórszych przystrumykowych łągów jesionowych. Wielowiekowe użytkowanie i zagospodarowanie terenu współczesnego Cieszyna znisz-

czyło pierwotnie porastające ten obszar lasy, a ich miejsce zajęły innego typu zbiorowiska: naturalne, półnaturalne i synantropijne.

Zbiorowiska naturalne, a właściwie zbliżone do naturalnych, to współcześnie jedynie zbiorowiska leśne, wśród których dominującą rolę odgrywają grądy. Są to zazwyczaj niewielkie powierzchniowo i rozproszone kompleksy leśne, z których największe są położone na wschodnim (las Strzeblin, las Bielowiec) lub północnym (las Szczypie, rezerwat „Kopce”) krańcu Cieszyna. W pozostałych przypadkach zbiorowiska leśne mają charakter rozproszonych zadrzewień lub remiz pośród pól lub obszarów zabudowanych; te leśne „wyspy” są najczęściej izolowane i pozbawione wzajemnych przestrzennych i funkcjonalnych powiązań, co zdecydowanie utrudnia lub wręcz uniemożliwia przemieszczanie się wielu gatunków zwierząt i roślin. Bardzo często tego typu zbiorowiska rosną wzdłuż koryt cieków wodnych, na stromych zboczach, której nie nadają się pod zabudowę lub inną, nieprzyrodniczą, formę zagospodarowania i użytkowania. Czasem są to lasy o powierzchni kilku lub kilkunastu hektarów, jednak z uwagi na charakter zajmowanych terenów mają wydłużony kształt, co powoduje zaburzenie naturalnych stosunków panujących w lasach i ułatwia np. wnikanie gatunków zbiorowisk nieleśnych, w tym synantropijnych. Przykładem tego typu lasów jest zalesiona skarpa doliny Olzy, ciągnąca się od południowej granicy miasta do ul. 3 Maja (obszar rezerwatów przyrody „Lasek Miejski nad

Mozaika siedlisk (łąka, zadrzewienia śrópole) w rejonie Gutków

Pucówką” i „Lasek Miejski nad Olzą” oraz zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Lasek Miejski w Błogocicach”). Mimo niewielkiego odsetka powierzchni miasta, jakie zajmują lasy (oraz zadrzewienia), to właśnie tego typu zbiorowiska odgrywają największą rolę w przyrodniczej strukturze miasta. Istotne znaczenie dla bioróżnorodności obszaru Cieszyna mają także zbiorowiska o charakterze muraw i łąk ciepłolubnych, występujące na terenie użytku ekologicznego „łąki na Kopcach” oraz zbiorowiska o charakterze łąk kośnych, rosnące na zboczach o ekspozycji zachodniej na terenie Gułdów.

Generalnie jednak zbiorowiska leśne stanowią ok. 12,0% powierzchni biologicznie czynnych na terenie Cieszyna, zbiorowiska łąkowe – ok. 7,5%, podczas gdy blisko 80% tej powierzchni zajmują zbiorowiska synantropijne (segetalne na polach uprawnych, nieużytkach czy terenach zieleni urządzonej; ruderalne na nieużytkach i terenach zieleni nieurządzonej).

Południowo - zachodni stok Góry Zamkowej zimą.
Zespół przyrodniczo - krajobrazowy „Bluszcze na Górze Zamkowej”

OBSZAR I METODYKA BADAŃ

Celem ornitologicznych badań terenowych przeprowadzonych na obszarze Cieszyna było przede wszystkim:

- zebranie danych i zestawienie listy gatunków ptaków lęgowych w Cieszynie;
- oszacowanie liczebności wybranych gatunków lęgowych;
- stworzenie bazy wiedzy o ornitofaunie Cieszyna będącej punktem odniesienia dla przyszłych obserwacji i badań ornitologicznych;
- przygotowanie opracowania o charakterze edukacyjnym, pozwalającym wszystkim zainteresowanym – mieszkańcom Cieszyna i nie tylko im – na poznanie występujących na terenie miasta gatunków ptaków (głównie lęgowych).

W celu ustalenia lęgowych gatunków ptaków prowadzono obserwacje w terenie w latach 2007-2009, generalnie w porze lęgowej, to znaczy w okresie od 1 kwietnia do 31 lipca, z uwzględnieniem jednak różnic w okresach lęgowych dla wybranych rzędów i rodzin ptaków:

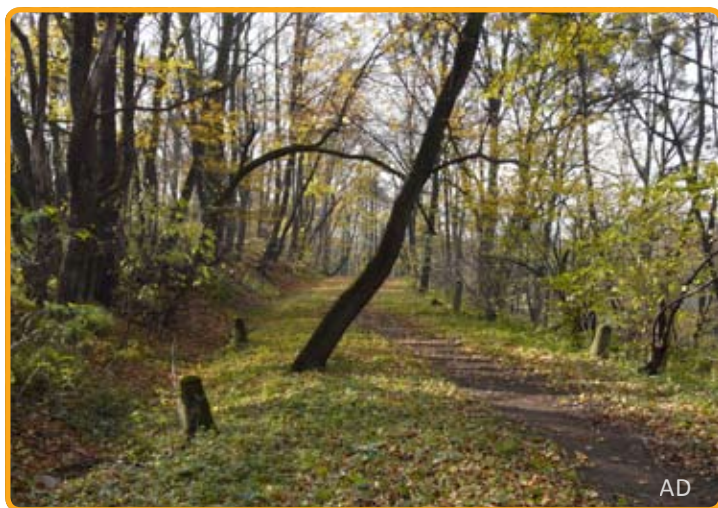
- sowy – od początku lutego do połowy czerwca (zgodnie z opracowaniem pn. „Metodyka badań i ochrony sów”

- dzięciołowate – od połowy marca do końca czerwca;
- pozostałe – od początku kwietnia do końca lipca.

Zgodnie z przyjętą wśród ornitologów praktyką, wszystkie obserwacje poza porą lęgową mogą być uwzględnione, jeśli obserwator stwierdził pewność lęgu (niektóre gatunki czy osobniki mogą się gnieździć poza podanymi terminami, np. puszczyk, kruk, sierpówka, itd.).

Obserwacje ornitologiczne prowadzono na terenie miasta Cieszyňa, w jego administracyjnych granicach. Na obszarze badań wyróżniono kilka rodzajów występujących tu siedlisk:

- centrum miasta (tzw. Śródmieście, z przeważającą typową miejską zabudową wielorodzinną, z kamienicami i z nielicznymi terenami zielonymi),
- osiedla bloków (zabudowa wielorodzinną wysoka z towarzyszącą typową zielenią osiedlową),
- zwarta zabudowa jednorodzinna (osiedla o niskiej zabudowie, z przeważającymi terenami zielonymi o charakterze ogrodów przydomowych),
- krajobraz rolniczy z zabudową rozproszoną, o charakterze siedliskowym,
- ogródki działkowe,

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Lasek Miejski w Błogociach”

- parki i cmentarze,
- lasy i rezerваты przyrody,
- doliny rzek i potoków,
- tereny przemysłowe i ruderalne.

Powyższe siedliska – z punktu widzenia ornitologa – w sposób istotny różnią się przede wszystkim możliwościami gniazdowania, schronienia się i odpoczynku różnych gatunków ptaków oraz dostępnością pokarmu. Sposób i intensywność przekształcenia środowiska przyrodniczego w poszczególnych rodzajach siedlisk, zakres ingerencji człowieka oraz czas lub częstotliwość jej trwania, a zwłaszcza intensywność i stałość penetracji danego siedliska przez człowieka w okresie lęgowym, mają decydujący wpływ zarówno na skład gatunkowy lęgowej ornitofauny na danym obszarze, jak również na jej liczebność i sukces rozrodczy, czyli ilość wyprowadzanego potomstwa.

Wszystkie obserwacje notowano w protokołach terenowych (których wzór zamieszczono jako załącznik nr 1 na końcu książki), oddzielnie dla każdego z wymienionych powyżej typów siedlisk. Tak zwane dowody lęgowości klasyfikowano według czterech kategorii gniazdowania, przyjętych za Polskim Atlasem Ornitologicznym (załącznik nr 2). Celem było ustalenie jak najwyższej kategorii gniazdowania dla stwierdzanych gatunków, zgodnie z przyjętym podziałem:

- kategoria A – gniazdowanie niepewne,
- kategoria B – gniazdowanie możliwe,
- kategoria C – gniazdowanie prawdopodobne,
- kategoria D – gniazdowanie pewne.

Ostateczne wyniki zebrano w protokole zbiorczym. Podczas badań brano pod uwagę obserwacje wzrokowe i słuchowe. W niektórych przypadkach stosowano stymulację magnetofonową (przy obserwacji np. sów i dzięciołów). Kontrole wytypowanych siedlisk były wykonywane w różnych porach doby, choć starano się – w miarę możliwości – uwzględnić pory największej aktywności ptaków. Starano się również oszacować liczebność stwierdzonych

gatunków, choć nie było to głównym celem tych badań, a więc dane o liczebności należy traktować orientacyjnie. Dla wybranych gatunków sporządzono także mapki ich występowania (rozmieszczenia terytoriów lub rewirów lęgowych) na terenie Cieszyna.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu cieszyńskiej ornitofauny zdecydowano się włączyć do opracowania wybrane obserwacje własne autorów z lat wcześniejszych, a także dane o ptakach zimujących i przelotnych, zebrane między innymi w trakcie ogólnopolskich zimowych akcji liczenia ptaków na zbiornikach wodnych w latach 2007-2010. Wszystkie te dodatkowe informacje zostały uwzględnione w opisach poszczególnych gatunków oraz w rozdziale o ptakach zimujących (rozdział 3.4).

Specyfika badań w Cieszynie

Trudności na jakie napotymano w trakcie badań są typowe dla obszaru miejskiego. Hałas i duży ruch (głównie samochodowy, ale również pieszy), jaki panuje przez większość doby nie tylko w centrum miasta, może mieć wpływ na wyniki obserwacji. Na terenach ogrodzonych, prywatnych posesji lub przedsiębiorstw, badania były w sposób oczywisty mocno utrudnione i ograniczone. Siedlisko przyjęte jako centrum miasta wykazało wyraźną niejednorodność pod względem warunków życia dla ptaków. Stąd w opisie gatunków wyszczególnia się czasem w obrębie centrum tzw. zabytkowe Śródmieście, przyjmując jego granice wzdłuż orientacyjnego przebiegu dawnych murów miejskich. W obrębie Śródmieścia przeważają stare budynki z licznymi zakamarkami, ale brak w zasadzie większych płatów zieleni. W szerszej rozumianym centrum, na obrzeżach Śródmieścia terenów zieleni jest znacznie więcej, tam też zlokalizowane są np. ogólnodostępne parki miejskie. Obszar administracyjny Cieszyna pod względem różnorodności siedlisk jest prawdziwą mozaiką małych powierzchni. Nie ma na terenie miasta na przykład dużych, zwartych kompleksów leśnych, a te istniejące stanowią raczej leśne wyspy w krajobrazie rolniczym (rezerwat przyrody „Kopce”, lasy Bielowiec, Strzelbin,

Szcypie) czy miejskim (rezerwaty przyrody „Lasek Miejski nad Pucówką” i „Lasek Miejski nad Olzą”, zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Lasek Miejski w Błogocicach”). Częściej na terenie miasta występują różnej wielkości zadrzewienia rosnące w dolinach rzek i potoków lub izolowane zadrzewienia śródpolne w krajobrazie rolniczym. Nie ma też w Cieszynie odpowiednio dużych zbiorników wodnych, a zwłaszcza związanych z nimi trzcinowisk, jakich wymagają do odbycia lęgów ptaki wodno-błotne. Stąd ta grupa ptaków ma w naszym mieście niewielu lęgowych przedstawicieli, gniazdujących jedynie na Olzie i na niektórych innych ciekach wodnych. Mimo istniejącego kompleksu stawów na Gułdowach, intensywny sposób ich użytkowania oraz duża presja człowieka na całym obszarze, uniemożliwia gatunkom wodno-błotnym założenie tam gniazd, z wyjątkiem niemal oswojonych krzyżówek. Teren ten ma większe znaczenie tylko podczas przelotów (migracyjnych, wiosennych i jesiennych) ptaków.

Należy również pamiętać, że dla ptaków granice administracyjne – gminne czy państwowe – nie istnieją i często terytoria lęgowe różnych gatunków je przekraczają, szczególnie w przypadku większych ptaków, np. krukowatych czy drapieżnych.

Samica Nurogęsi z młodymi

CIESZYŃSKIE PTAKI

3.1. Podsumowanie wyników obserwacji

Na przestrzeni 3 lat na terenie Cieszyna stwierdzono 122 gatunki ptaków, z czego 97 uzyskało status gatunków lęgowych. Z tej liczby, zgodnie z przyjętą klasyfikacją, 58 gatunków można ocenić jako pewne lęgowe (kategoria D), 31 gatunków jako prawdopodobnie lęgowe (kategoria C), a gniazdowanie pozostałych 8 gatunków można uznać za możliwe (kategoria B). W tabeli I przedstawiono zestawienie zbiorcze tych gatunków, z podaniem najwyższych zaobserwowanych kategorii lęgowości (B, C, D). Dwa gatunki – czapla siwa i śmieszka – które uzyskały najniższą kategorię A, nie zostały zaliczone do gatunków lęgowych. Pozostałe 23 gatunki to ptaki przelotne, zalatujące lub zimujące w Cieszynie.

Ptaki lęgowe na terenie Cieszyna odnotowywano w wytypowanych wcześniej siedliskach (rozdział 2). Należy jednak zaznaczyć, że zaobserwowanie ptaka danego gatunku w charakterystycznym dla niego siedlisku nie świadczy jeszcze o tym, że na tym terenie gatunek można uznać za lęgowy. Pewność w tym zakresie mogą dać jedynie odnalezione (zaobserwowane) dowody lęgowości (patrz rozdział 2 oraz załącznik nr 2). Jednak większość gatunków ptaków ma miejsca gniazdowe i żerowiska w bliskim sąsiedztwie, aby nie tracić niepotrzebnie czasu i energii na pokonywanie większych odległości. Dlatego zaobserwowanie ptaków jakiegoś gatunku w okresie lęgowym w charakterystycznym dla niego

środowisku, z dużym prawdopodobieństwem wskazuje, że dla danego obszaru badań jest to gatunek lęgowy.

Z wyodrębnionych w granicach Cieszyna typów siedlisk najbogatszym w gatunki okazały się środowiska leśne, obszary rolnicze z zabudową o charakterze wiejskim oraz doliny rzek i potoków. Natomiast najuboższe pod tym względem są tereny przemysłowe i zwarta zabudowa zabytkowego – w większości – Śródmieścia. Niezbyt bogato prezentowała się również ilość gatunków na terenie rodzinnych (dawniej pracowniczych) ogródków działkowych. Może to dziwić, jednak niewiele gatunków ptaków znosi w okresie lęgowym ciągłe i bliskie sąsiedztwo człowieka, a przecież czas lęgów pokrywa się z okresem intensywnych prac związanych z uprawami działkowymi, czy z korzystaniem z działek do celów rekreacyjnych. Poszczególne działki są niewielkie, co przekłada się na spore zagęszczenie działkowiczów w okresie wiosenno-letnim. Wreszcie mała ilość większych drzew, przewaga niskiej i uporządkowanej roślinności sprawia, że ogródki działkowe nie są terenem tak atrakcyjnym dla ptaków, jak mogłoby się to wydawać.

3.2. Ptaki powszechnie spotykane

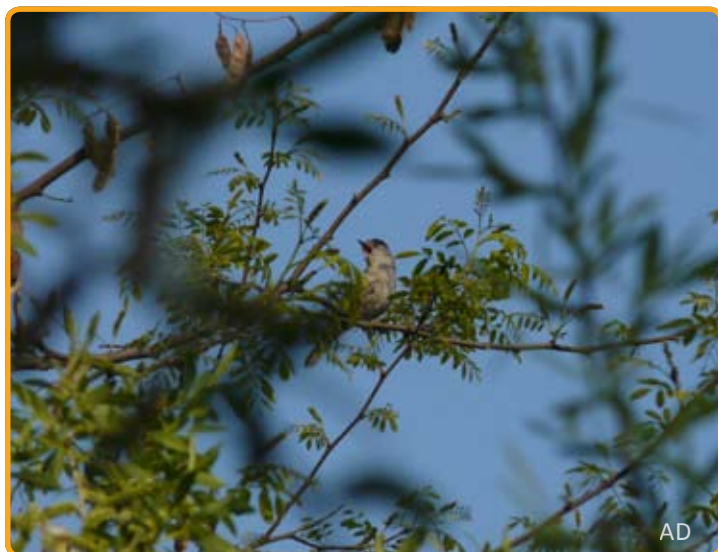
Spośród cieszyńskich ptaków wiele jest związanych z konkretnymi środowiskami, ale jest kilka gatunków wszędobylskich, które spotyka się niemal wszędzie, w każdym siedlisku. Warto je wyróżnić i przedstawić, bowiem mieszkańcy spotykają te ptaki częściej niż inne, choć być może nie wszyscy potrafią je nazwać. Do gatunków ptaków powszechnie spotykanych na terenie całego miasta należą:

- śpiewak (dawniej nazywany drozdem śpiewakiem),
- szpak,
- kapturka,
- pierwiosnek,
- kos,
- modraszka,
- bogatka,
- dzwonec.

Pierwsze cztery z wymienionych to ptaki wędrowne – przebywają u nas tylko w okresie lęgowym. Pozostałe można spotkać przez cały rok. Pamiętajć jednak należy, że

niekoniecznie są to te same ptaki, gdyż np. wiele naszych (tzn. lęgowych dla Cieszyna) sikor jesienią przemieszcza się dalej na zachód i południe, a przylatuje w nasze strony wiele ptaków ze wschodu i północy. Wymienione gatunki najłatwiej zaobserwować wiosną, bowiem wszystkie wtedy intensywnie śpiewają, czym zwracają naszą uwagę i ułatwiają wypatrzenie. Te zimujące natomiast są częstymi gośćmi w karmnikach. Szpak i oba gatunki sikorek chętnie korzystają z wywieszanych budek lęgowych, gdyż w naturalnych środowiskach lęgną się w dziuplach lub różnego typu szczelinach w spróchniałych drzewach.

Kos, śpiewak i szpak są z tej wyróżnionej grupy największe i podobne do siebie pod względem wielkości. Wśród dorosłych kosów wyraźnie można odróżnić płeć ptaka – samiec jest cały czarny z pomarańczowożółtym dziobem, zaś samica jest cała brunatnobrązowa. U śpiewaków i szpaków kolor upierzenia obu płci jest podobny. Śpiewak w odróżnieniu od kosów ma zawsze białawy, plamkowany brzuch i pierś. Szpaki są najładniejsze w szacie godowej, która jest czarna, z barwnie mieniącym się metalicznym połyskiem. W szacie spoczynkowej ptaki są gęsto jasno plamkowane. Bogatka i modraszka to najczęściej spotykane spośród występujących w Polsce 6 gatunków sikor. Obie mają żółte brzuszki i białe policzki. Najłatwiej odróżnić je po kolorze „czapeczki”, która u bogatki jest czarna, a u modraszki niebieska. Bogatka jest także większa i ma wyraźny czarny „krawat”.

Kapturka - śpiewający samiec

Pozostałe trzy gatunki należą do ptaków mniej znanych, więc warto przedstawić je nieco obszerniej. Dzwoniec jest ptakiem zbliżonym wielkością do powszechnie znanego wróbla, choć sprawia wrażenie masywniejszego, z jasnym, mocnym dziobem, którym rozłupuje nawet większe, twarde nasiona. Najłatwiejszy do rozpoznania jest samiec wiosną – nosi wtedy szatę godową w kolorze żółtawozielonkawym, z kontrastującymi żółtymi plamami na skrzydłach i na ogonie. Samice, młode ptaki, a także samce w zimowej szacie spoczynkowej są oliwkowoszare, choć u wszystkich zawsze są widoczne wspomniane już żółte plamy skrzydłowe i ogonowe. Nazwa gatunku ma związek ze śpiewem samców, w którym pobrzmiwiają odgłosy dzwoneczków. W okresie lęgowym ptak ten śpiewa chętnie i intensywnie. Jest typowym roślinozercą, uzupełniającym dietę owadami tylko w sezonie lęgów. Zimą chętnie korzysta z dokarmiania, czasem przepędzając inne, mniejsze ptaki z karmnika. Kapturka, zwana też pokrzewką czarnołbistą, jest podobnej wielkości jak dzwoniec, ale sylwetkę ma smuklejszą i całkiem inny kształt dzioba, który jest cienki, typowy dla ptaków owadożernych. Mało charakterystyczne, dość jednolicie szarawe upierzenie urozmaica tylko czapeczka, która u samca jest czarna, a u samicy i młodych ptaków – brązowa. Gatunek ten, mimo że powszechnie występujący, jest mało znany nie tylko z powodu skromnego wyglądu, ale również dlatego, iż prowadzi skryty tryb życia. Ptaki stale przebywają, gniazdują i żerują w gęstych krzewach, gdzie niełatwo je wypatrzeć. Nawet śpiewający samiec jest często trudny do zobaczenia w koronie krzewu, choć jego pieśń jest dość głośna, długa i urozmaicona. Pierwiosnek jest najmniejszym z omawianych ptaków, nieco drobniejszym nawet od modraszki. Małe rozmiary i nie rzucający się w oczy oliwkowoszary kolor upierzenia sprawiają, że nie zwraca uwagi swoją obecnością, choć w okresie wiosenno-letnim jest u nas ptakiem pospolitym. Jedynie jego śpiew jest dobrze słyszalny i tak charakterystyczny, że trudno go pomylić ze śpiewem innego gatunku. Składa się z dźwięcznych, pojedynczych, rytmicznie powtarzanych tonów, co można kojarzyć z dźwiękiem rzucanych na stół odliczanych monet. Nawiązuje do tego łacińska nazwa tego gatunku – *Phylloscopus collybita* – pochodząca od greckiego słowa *kollybistés*, które można luźno przetłumaczyć jako „liczący miedziaki”. Śpiew tych małych owadożernych ptaszków można usłyszeć już wczesną wiosną, bo jako jedne z pierwszych wracają na

łęgowiska, co znalazło odzwierciedlenie w polskiej nazwie tego gatunku.

Poza tymi ośmioma pospolitymi gatunkami jest jeszcze kilka innych, które też występują powszechnie, spotykane były w większości sprawdzanych siedlisk, jednak nie we wszystkich. Są to: bażant, grzywacz, sierpówka oraz – uwijające się od maja do sierpnia na cieszyńskim niebie – jerzyki.

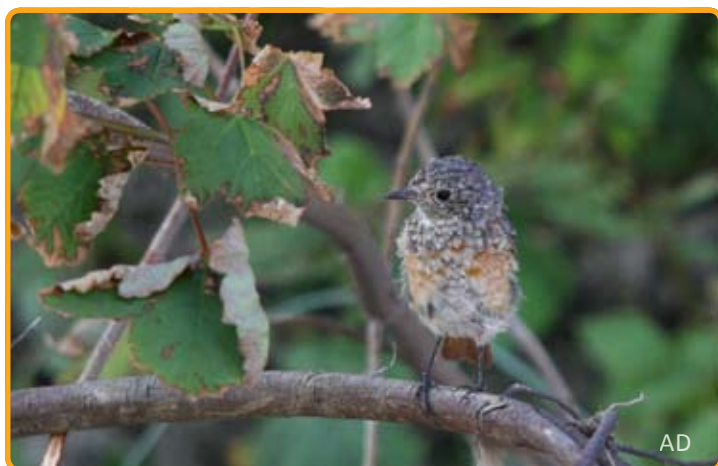
3.3. Przegląd gatunków ptaków obserwowanych na terenie miasta

Sposób prezentacji wyników:

- Wszystkie stwierdzone na terenie Cieszyna gatunki ptaków przedstawiono pogrupowane w rodziny, stosując kolejność i nazewnictwo zgodne z najnowszym porządkiem systematycznym.
- Nazwy gatunków, dla których ustalono kategorię gniazdowania B, C lub D są wyróżnione drukiem pogrubionym.
- W opisie części gatunków podano szacowaną ilość par lęgowych lub zajętych terytoriów na terenie Cieszyna. Dokładniejsze określenie liczebności każdego gatunku nie było założonym celem badań, jednak przy gatunkach mniej licznych dążono do zebrania danych ilościowych i oszacowania liczby par lęgowych. W odniesieniu do pozostałych gatunków używane określenia liczebności, np. mniej liczny, średnio liczny lub liczny, nie przekładają się na konkretne dane ilościowe, a oddają jedynie subiektywne wrażenie autorów, wynikające z częstości spotykania tych gatunków w terenie w trakcie badań.
- Do niektórych opisów gatunków dołączono rozmieszczenie miejsc stwierdzeń przedstawione na schematycznej mapce miasta. Zaznaczony fragment terenu nie jest równoznaczny z wielkością danego rewiru.
- Na końcu rozdziału zamieszczono tabelę I, w której wymieniono wyłącznie gatunki lęgowe wraz z najwyższymi stwierdzonymi dla nich kategoriami gniazdowania.
- Podawane w opisach gatunków daty dotyczące fenologii (np. daty najwcześniejszych wiosennych przylotów),

pochodzą tylko z okresu prowadzenia badań (lata 2007-2009).

- Przy określaniu statusu głównie w okresie pozalęgowym stosowano określenia gatunku:
 - osiadły – przez cały rok pozostaje w okolicy gniazdowania,
 - wędrowny – odlatuje na zimę,
 - koczujący – zimą nie oddala się znacznie od terenów lęgowych,
 - zimujący – przebywa w Cieszynie w okresie od grudnia do lutego,
 - przelotny – w trakcie wędrówki jesiennej lub wiosennej przelatuje nad Cieszynem, czasem na krótko zatrzymując się na terenie miasta,
 - zalatujący – sporadycznie pojawia się na terenie Cieszyna; dotyczy gatunków rzadko obserwowanych, które trudno jednoznacznie przypisać do jednej z powyższych kategorii.
- Krótkiego wyjaśnienia wymagają nazwy ptasich szat używane w opisach:
 - szata godowa – występuje u wielu gatunków, jest noszona w okresie lęgowym, uzyskiwana już wcześniej, np. u kaczek widoczna już zimą. U samców szata godowa przeważnie wyrazista i barwniejsza,
 - szata spoczynkowa – noszona poza okresem lęgowym, zawsze mniej barwna od szaty godowej,
 - szata młodociana (juwenalna) – pierwsza kompletna szata ptaka lotnego młodego po opuszczeniu gniazda, noszona od kilku tygodni do roku.

Pleszka - podlot

Przegląd gatunków

KACZKOWATE

Łabędź niemy – dostojny, duży ptak. Dorosłe osobniki o czysto białym ubarwieniu, niedojrzałe mają różne odcienie szarości, aż do brązów, oraz ciemny kolor dzioba i nóg, które u dorosłych są pomarańczowe. Regularnie zimujący na Olzie, gdzie przez cały rok przebywają również nieliczne osobniki nielotne. Najliczniej w Cieszynie łabędzie zimowały na przełomie 2001 i 2002 roku – ponad 40 ptaków, a 26 stycznia 2002 roku było ich aż 56. Duże stado liczące 52 osobniki, przebywało w tym rejonie również 11 stycznia 2000 roku. W ostatnich latach jedna para wiosną zajmuje terytorium na stawach w Gułdowach, jednak dotychczas ani razu nie przystąpiła do budowy gniazda.

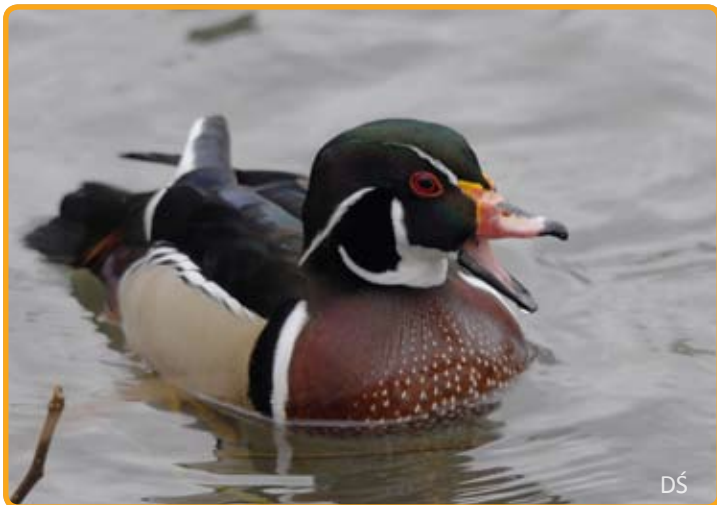
Gęś zbożowa – gatunek gniazdujący na północy Eurazji, a zimujący w cieplejszych rejonach Europy. W łagodniejsze zimy grupy tych ptaków przelatują nad Cieszynem, przemieszczając się między żerowiskami, którymi są rozległe pola uprawne.

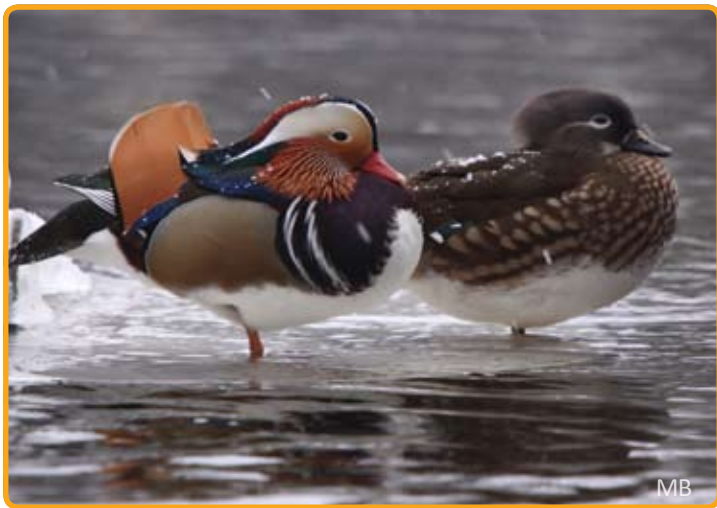
Gęś białoczelna – gniazduje w rejonach arktycznych, na południu Polski jest nielicznym ptakiem przelotnym. 3 stycznia 2009 jeden dorosły osobnik przebywał na Olzie. (Na zdjęciu osobnik w szacie młodocianej)

Gęgawa – spośród dzikich gęsi jedyny krajowy gatunek lęgowy. W Cieszynie przelotny i wyjątkowo zimujący. W zimie 2008/2009 jeden osobnik przebywał na Olzie. Najliczniejsze stado – 42 ptaki – obserwowano przelatujące nad Mnisztwem 29 listopada 1999 roku.

Karolinka – samiec w szacie godowej był obserwowany na Bobrówce w grudniu 2007 roku. Najpewniej był to ptak zbiegły z niewoli.

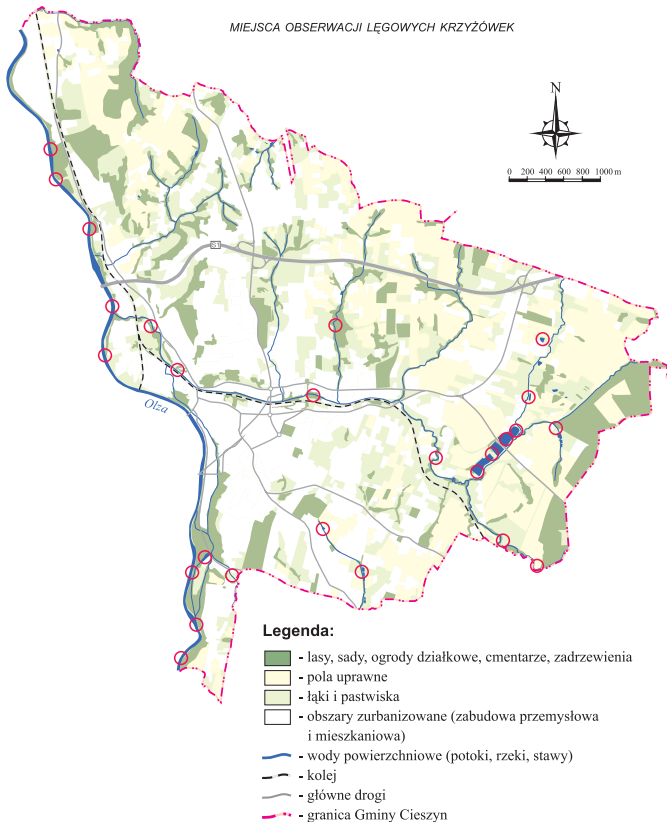
Mandarynka – samica przebywała na Olzie w marcu 2007 roku. Zachowanie wskazywało na ptaka zbiegłego z niewoli.

Cyraneczka – najmniejsza krajowa kaczka, w Cieszynie widywana na przelotach oraz nielicznie zimująca na Olzie. (Na zdjęciu samica)

Krzyżówka – najbardziej znana z kaczek. Gatunek lęgowy w dolinach rzek i mniejszych cieków wodnych oraz przy różnej wielkości zbiornikach wodnych. Szacowana liczba

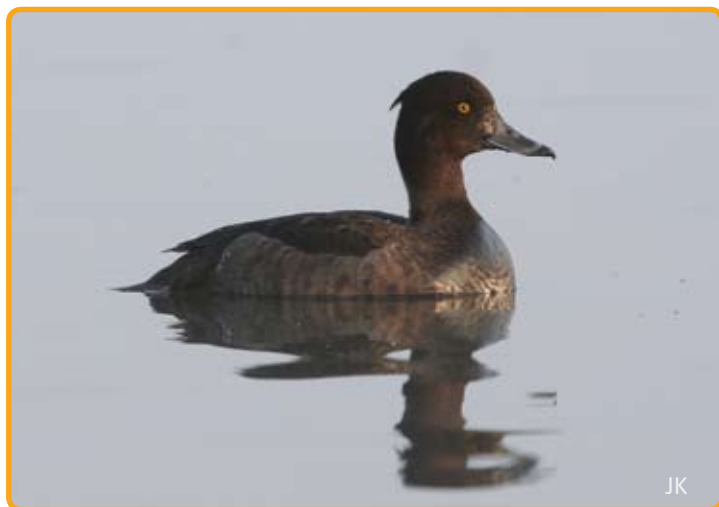
par lęgowych 25-30. Jak u wszystkich kaczek samce i samice różnią się ubarwieniem, szczególnie w szacie godowej. Samice, które same zajmują się potomstwem, mają zawsze ubarwienie skromniejsze, maskujące. Gniazda zakłada na ziemi, ukryte wśród roślinności, ale również w spróchniałych drzewach. Rozmieszczenie lęgowych krzyżówek w Cieszynie przedstawiono na mapie. Krzyżówki są najliczniejszym z zimujących gatunków wodno-błotnych w Cieszynie. Występują wśród nich mieszańce z kaczką domową, których ilość wzrasta.

Rożeniec – samiec w szacie godowej przebywał na Olzie w lutym 2006 roku.

Cyranka – rzadka, mała kaczka odlatująca na zimę. W czerwcu 2008 roku dwie pary tych ptaków przebywały na stawach na Gułdowach, co sugeruje prawdopodobieństwo prób podejmowania tam lęgów.

Głowienka – jedyna obserwacja pochodzi z 2010 roku, z okresu zimowego i dotyczy samca w szacie godowej, który został zaobserwowany na rzece Olzie.

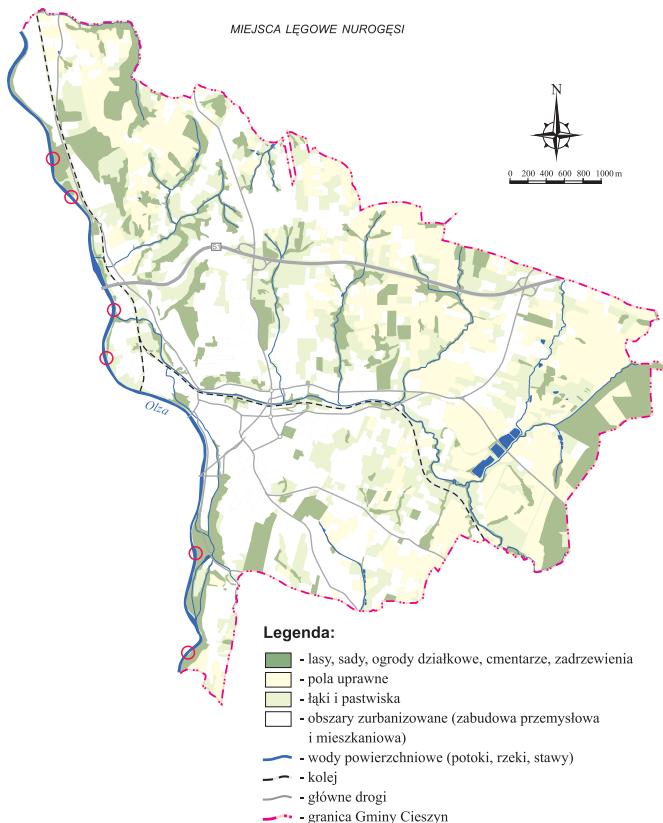
Czernica – należy do grążyc, które pokarm pobierają z dna zbiorników wodnych nurkując. Gatunek wyjątkowo zimujący i przelotny. Samica przebywała na Olzie w listopadzie 2006 roku; ponadto samicę obserwowano w końcu grudnia 2002 roku na tej rzece. Para ptaków przebywała na stawach w Gułdowach 1 kwietnia 2001 roku. (Na zdjęciu samica)

Gągoń – to nieduży ptak spotykany na zbiornikach wodnych. 21 stycznia 2006 roku samiec w szacie godowej przebywał na Olzie w rejonie ujścia Bobrówki. Ponadto obserwowano samicę w 2010 roku w trakcie styczniowych liczeń zimowych na odcinku Olzy w Boguszowicach.

Nurogęś – w szacie godowej samce ubarwione są biało-czarno, zaś samice biało-szaro-brązowo. To największy gatunek spośród tracz. Świetnie nurkuje, odżywia się głównie drobnymi rybami. Dawniej u nas spotykany głównie zimą. W ostatnich latach rozszerza swoje tereny lęgowe

na południe Polski. Od kilku lat gniazduje z powodzeniem również na Olzie w Cieszynie i jest to aktualnie jedno z najbardziej na południe wysuniętych lęgówisk tego gatunku w Polsce. Gniazda zakłada w dziuplach, w szczelinach, norach, a nawet w opuszczonych budynkach. W 2008 roku zaobserwowano cztery samice wodzące pisklęta na rzece między Markłowicami a Małą Łąką. W 2009 jedna samica z 11 młodymi widywana była nawet w rejonie mostów granicznych na Olzie w centrum miasta. Szacuje się, że do lęgów przystępuje rocznie na terenie Cieszyna 5-8 par tych traczy. Również liczenia zimujących ptaków wykazują rosnącą ich liczbę z roku na rok.

KUROWATE

Bażant – gatunek lęgowy szeroko rozpowszechniony i często spotykany w Cieszynie. Nie zasiedla jedynie centrum miasta ze zwartą zabudową i niektórych osiedli mieszkaniowych. Szczególnie preferuje zadrzewienia i zakrzaczenia oraz obrzeża lasów przylegające do terenów rolniczych. Jest to gatunek łowny, dokarmiany w wielu miejscach przez myśliwych. Jego populacja bywa wzmacniana przez wpuszczanie osobników z hodowli. Gatunek azjatycki i choć w naszym środowisku funkcjonuje już od kilkuset lat, to nadal trudne do przetrwania są dla niego surowe i śnieżne zimy. (Na zdjęciu samica z młodymi)

Przepiórka – gatunek związany z terenami rolniczymi. Przylatuje z zimowisk dopiero w maju, kiedy może prowadzić skryte życie wśród roślinności zielnej. Najwcześniej słyszany był samiec 21 maja. Gatunek trudny do obserwacji, najłatwiej wykrzyć go po głosach godowych samca, głównie tokującego nocami. W Cieszynie gniazduje kilka par. Samce słyszane były na łąkach w Mnisztwie i Chmielniku (rejon Gułdów).

PERKOZY

Perkozek – w Cieszynie można z tej rodziny zobaczyć tylko najmniejszego jej przedstawiciela. Każdego roku kilka osobników tego gatunku zimuje na Olzie. Dotychczas najwięcej – 11 osobników – obserwowano w styczniu 2006 roku. Istnieje możliwość podejmowania lęgów przez te ptaki na stawach na Gułdowach. Obserwowano tam w kwietniu 2009 roku parę ptaków, a później na przełomie czerwca i lipca pojedynczego dorosłego ptaka, lecz pewnych dowodów lęgu na razie nie stwierdzono.

CZAPLOWATE

Czapla biała – w kraju znacznie rzadsza od czapli siwej, podobnej wielkości, lecz o czysto białym upierzeniu. U nas widywana wyjątkowo. W końcu stycznia 2009 roku był obserwowany jeden osobnik tego gatunku nad Olzą, w rejonie zakładu Polifarb w Markłowicach. W skali kraju gatunek stopniowo zwiększa swoją liczebność, choć jego lęgi w Polsce należą do rzadkości.

Czapla siwa – to najbardziej rozpowszechniona czapla w Polsce. W Cieszynie pojedyncze ptaki można spotkać przez cały rok, jednak nie podejmują tu lęgów. Gdy nie

zalega pokrywa śnieżna widuje się je najczęściej nieruchomo czatujące na zdobycz, nie tylko nad wodami, ale również na łąkach i polach uprawnych. Zimą skupiają się nad niezamrażającymi wodami. Na Olzie co roku zimuje do kilkunastu osobników.

KORMORANY

Kormoran – ten gatunek w Cieszynie można obserwować na przelotach, a zimą na Olzie, rzadziej na Bobrówce i Puńcówce, gdzie te duże, świetnie nurkujące ptaki, łowią ryby. Polują chętnie na wolniej zamarzających w mieście wodach płynących, obfitych w pokarm. Najliczniejsze stada obserwowano przelatujące w kluczach nad doliną Olzy: 10 stycznia 2004 roku około 200 ptaków, a 15 stycznia 2003 roku 250 sztuk. Najliczniejsze stado w locie – liczące około 300 osobników – widziano nad Krasną 5 marca 2003 roku. Najbliższe kolonie lęgowe tych ptaków znajdują się nad Zbiornikiem Goczałkowickim.

BOCIANY

Bocian czarny – to mniej znany, drugi lęgowy gatunek bociana w Polsce, także w Cieszynie. Jedyne cieszyńskie gniazdo bociana czarnego istniało w północnej części miasta do 2008 roku. W okresie badań para z sukcesem wyprowadzała lęgi. W 2009 roku nie stwierdzono gniazda, choć ptaki były widywane. Jest możliwe, że przeniósł się w spokojniejsze miejsce, możliwe, że poza granice Cieszyna. Bocian czarny, w odróżnieniu od swojego białego kuzyna, unika sąsiedztwa człowieka. Gniazdo buduje na drzewie w starszych drzewostanach, często w pobliżu terenów podmokłych, czy zbiorników wodnych. Cieszyńskie bociany były widywane – podczas przelotów lub żerowania – w dolinie Olzy i Bobrówki. Jesienią 2007 roku 1 młody ptak przebywał krótko w korycie potoku Sarkander (prawobrzeżny dopływ Bobrówki), w rejonie targowiska miejskiego. Prawdopodobnie odpoczywał w trakcie wędrówki na zimowiska.

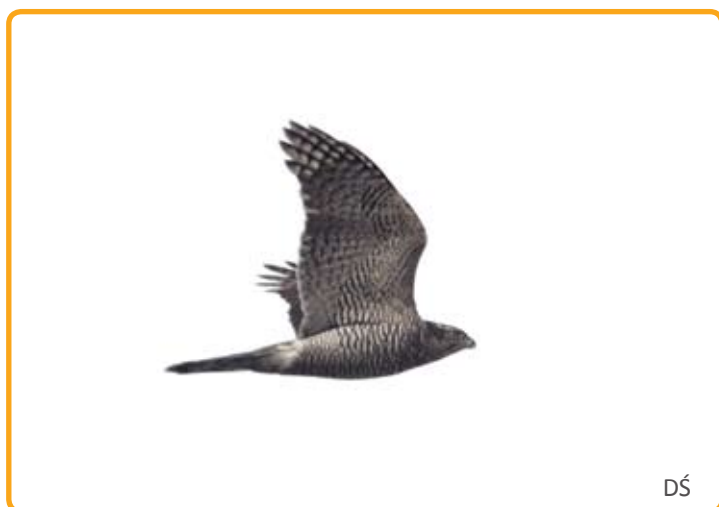

Bocian biały – ogólnie znany gatunek, ale w Cieszynie bardzo rzadki. W ostatnich latach jedyne czynne gniazdo tych bocianów znajduje się na słupie energetycznym na podwórzu gospodarstwa rolnego w Krasnej. Jedyne w tych okolicach Cieszyna istnieją dogodne warunki żerowania dla tych ptaków. Mimo tego w ciągu ostatnich trzech lat para nie wyprowadziła ani razu skutecznie lęgu. Do 1999 istniało drugie czynne gniazdo na Mnisztwie, jednak w wyniku szybkiej zabudowy terenów rolnych w tej okolicy, bociany przestały tam gniazdować. Mimo że budowanie sztucznych platform pod gniazda jest przykładem bardzo pozytywnego stosunku ludzi do tego gatunku, to jednak nie zastąpi braku możliwości zdobycia odpowiedniej ilości pokarmu w szybko zmieniającym się środowisku.

JASTRZĘBIOWATE

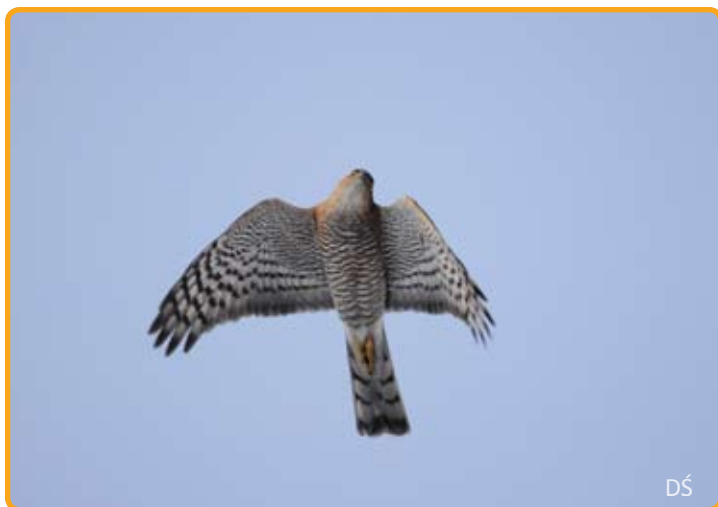

Błotniak stawowy – dwie obserwacje tego gatunku pochodzą z sezonu lęgowego w 2007 roku, z rejonu Krasnej. Widziany był samiec przelatujący w niskim, patrolowym locie nad łąką oraz odrębnie samica, również w locie. Nie stwierdzono innych dowodów lęgowości. Gatunek ten buduje gniazdo na ziemi, głównie w rozległych trzcinowiskach. Ptak wędrowny.

Jastrząb – ten ptak drapieżny potrzebuje do gniazdowania obszarów zalesionych. Spore gniazdo buduje

na starszym drzewie. Samica jest wyraźnie większa od samca. W granicach Cieszyna stwierdzono 2 rewiry lęgowe. W jednym z nich znaleziono zajęte gniazdo. Dorosłe osobniki są osiadłe.

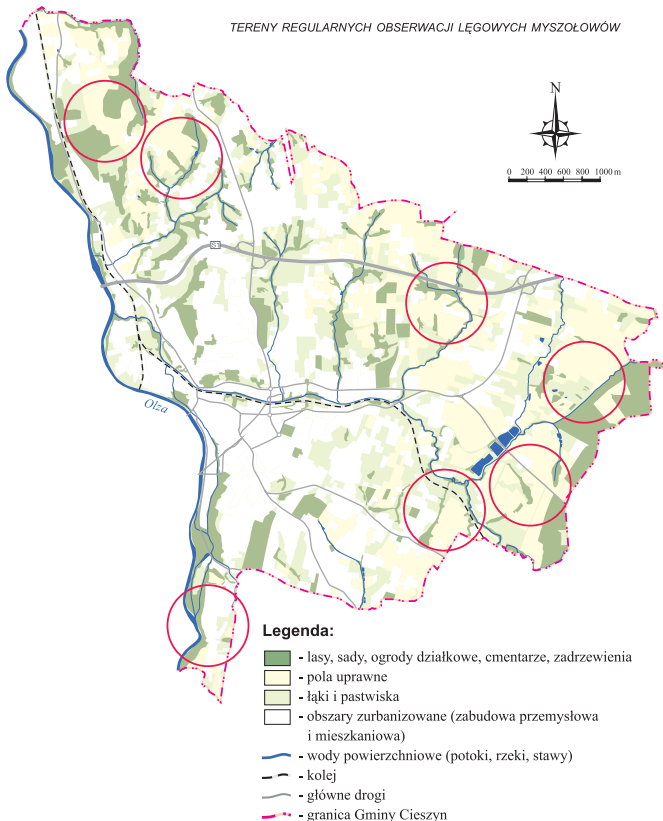

Krogulec – wygląda jak pomniejszona kopia jastrzębia. Bez doświadczenia w terenie nieraz trudno rozróżnić te dwa gatunki. Podobnie jak u jastrzębi, samica krogulca znacznie przewyższa samca wielkością. Występuje w różnego typu lasach, nawet w młodych, niewielkich drzewostanach czy w śródpolnych zadrzewieniach, sąsiadujących z terenami otwartymi. Gniazdo zakłada na młodym drzewie, najczęściej w tzw. drągowinach iglastych. Zimą pojawia się przy karmnikach, polując na drobne ptaki. Na terenie Cieszyna odnotowano nieliczne obserwacje pojedynczych osobników. Jedynie w okolicy rezerwatu „Kopce” stwierdzono parę tych ptaków. Szacuje się występowanie na obszarze miasta 3 rewirów lęgowych tego gatunku.

Myszołów włochaty – to „kuzyn” myszołowa. W kraju jest to rzadki gość zimowy, który przylatuje do nas z północnej Europy, aby przezimować. W okresie badań miała miejsce pojedyncza obserwacja tego gatunku zimą 2007/2008. Jeden osobnik był widziany przy przecięciu drogi dwupasmowej z ul. Katowicką.

Myszołów – najpospolitszy z ptaków drapieżnych, dający się łatwo zaobserwować, kiedy krąży w powietrzu lub przesiaduje np. na słupie wypatrując zdobyczy. Często nawojuje charakterystycznym „miauczącym” głosem. U tego gatunku występuje dość duża zmienność w ubarwieniu.

Związany z lasami i terenami rolniczymi. Gniazdo zawsze w koronie dużego, starszego drzewa. W trakcie badań, poza pojedynczymi osobnikami, często stwierdzano pary ptaków, odnotowano też trzy gniazda. Na podstawie zebranych danych można ocenić cieszyńską populację myszołowa na ok. 7 par. Mapka przedstawia tereny, na których regularnie były obserwowane myszołowy w okresie lęgowym. Wśród myszołowów widywanych zimą część osobników to goście zimowi.

SOKOŁOWATE

Pustułka – to nieduży rudobrzędy sokół, stosunkowo licznie występujący w Cieszynie. Samca można odróżnić po szarym upierzeniu na głowie i ogonie. Pustułki szukając zdobyczy często w locie co jakiś czas charakterystycznie zawisają nieruchomo w powietrzu, trzepocząc przy tym skrzydłami. Ten gatunek gniazduje zarówno na drzewach, jak i w budynkach. Spotykany jest w różnych siedliskach: w krajobrazie leśnym, rolniczym, ale też i miejskim. Poluje w terenach otwartych, często oddalonych od gniazda.

W Cieszynie znane są miejsca lęgowe pustułek w zabudowaniach w centrum miasta, ale również w rejonie cieszyńskiej elektrociepłowni czy na budynku jednej z cieszyńskich szkół. Miejskie pustułki upodobały sobie starą zabudowę miasta, wyprowadzając lęgi, np. w okienkach strychowych starych cieszyńskich kamienic. Młode ptaki opuszczając miejsce gniazdowe nie potrafią jeszcze dobrze

latać. Taki niezdarny podlot na ruchliwej ulicy zwraca uwagę przechodniów. Jeżeli to konieczne, to jedynym dopuszczalnym sposobem pomocy takiemu młodzikowi jest podsadzenie go na wyżej położony parapet, daszek itp. Absolutnie nie powinno się takiego ptaka zabierać do domu. W czerwcu 2008 roku czas opuszczania gniazd przez pustułczęta zbiegł się z okresem burz nad Cieszynem. Wtedy do Straży Miejskiej nie tylko zgłaszano prośby o interwencję, ale też przywożono podloty pustułek, które później trzeba było odstawiać z powrotem do miejsca znalezienia, jeżeli tylko były one znane. Młode pustułki są poza gniazdem karmione przez rodziców jeszcze przez kilka tygodni, w tym czasie też poprawiają sprawność lotu. Oszacowanie ilościowe pustułek utrudnia fakt, że ptaki przemieszczają się między miejscem gniazdowania i łowiskiem. Ilość cieszyńskich pustułek oceniono na co najmniej 10 par.

CHRUŚCIELE

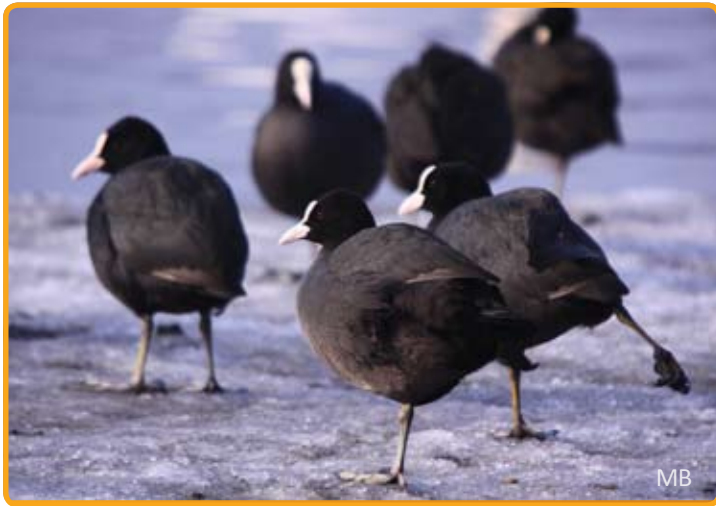

Derkacz – ten gatunek chruścielel prowadzi najbardziej skryty tryb życia z wymienionych poniżej. Jako jedyny z całej rodziny nie jest związany ze środowiskiem wodnym, tylko występuje na użytkowanych rolniczo łąkach i pastwiskach. Trudny do obserwacji; swoją obecność samiec zdradza donośnym głosem terytorialnym, wydawanym głównie na przełomie maja i czerwca od zmierzchu do świtu. W Cieszynie jest kilka terytoriów derkacza, głównie na łąkach

w rejonie Banotówki. Próby wabienia tych ptaków w odpowiednich siedliskach w rejonie Bielowca i Chmielnika nie dały rezultatu.

Kokoszka – gatunek zimujący w Cieszynie. Stwierdzany rzadko, co może wynikać ze zwyczajów kokoszek, które na ogół kryją się przy brzegu i niechętnie wychodzą na otwartą przestrzeń. 11 stycznia 2009 roku przy górnym (trzecim) jazie na Olzie przebywał osobnik ukrywający się między zwisającymi do wody gałęziami wierzby. W 2010 roku odnotowano dwa stwierdzenia: jeden ptak był widziany na odcinku Olzy w Markłowicach, a drugi (opisany w lokalnej prasie) przymarzył do lodu w rejonie mostu granicznego. Miał wiele szczęścia, bowiem został dostrzeżony i uwolniony.

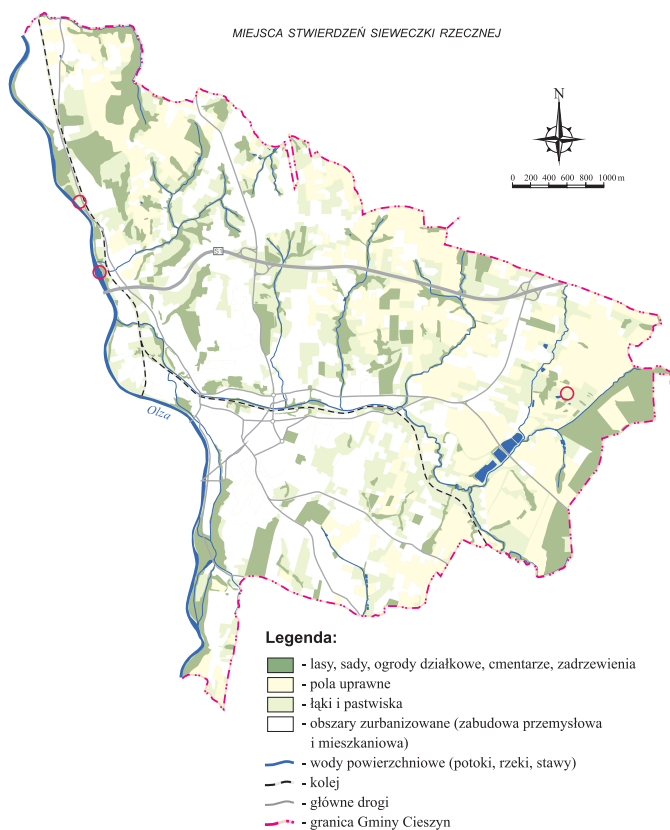
Łyska – to charakterystycznie upierzony czarny ptak, u dorosłych występuje biały dziób i czoło. Mylony z kaczkami, lecz spokrewniony bliżej z żurawiem. Gatunek corocznie zimujący na Olzie. Zmienna liczba zimujących ptaków, między 5 a 18 osobników, jest skutkiem mroźnych lub łagodnych zim, przy czym w tej grupie tylko część ptaków i to w pewnych okresach zimy korzysta z dokarmiania. Większość łysiek zdecydowanie unika ludzi.

SIEWKOWATE

Sieweczka rzeczna – łatwiej je usłyszeć niż zauważyć, mimo że występują na otwartych przestrzeniach. Ptaki dorosłe, ich pisklęta i jaja mają ubarwienie maskujące. Jest

to ich główna strategia obronna. Co roku bardzo nieliczne pary lęgną się w Cieszynie, a ich liczba szacowana jest na 2-3 pary. Ptaki te podejmują lęgi na terenach pozbawionych wyższej roślinności, np. na żwirowych wyspach na Olzie, na wysypisku gruzu w Boguszowicach oraz w nieczynnej piaskowni w Bielowcu. Jak wszystkie siewkowate, jaja składają bezpośrednio na ziemi. W razie niebezpieczeństwa rodzice odwodzą potencjalnego napastnika od jaj lub piskląt, np. udając zranionego i nietlonego ptaka.

Czajka – gatunek lęgowy na terenie miasta o dużej zmienności liczby par podejmujących lęgi. W kolejnych latach stwierdzano od 2 do 10 par. Uzależnione jest to od stopnia wilgotności na wiosnę – w bardzo wilgotne wiosny gniazduje więcej par. W Cieszynie czajki powracają z zimowisk

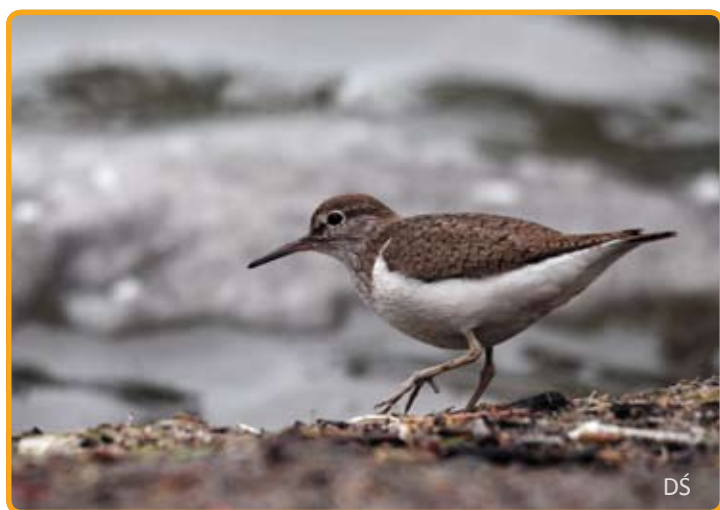

między 7 a 13 marca. Przystępują do lęgów na terenach rolniczych na Minsztwie i w Gułdowach oraz wzdłuż doliny Olzy, w rejonach Małej Łąki i miejskiej oczyszczalni ścieków. Są sporo większe od sieweczek i kontrastowo biało-czarno ubarwione. Oprócz odwodzenia stosują metodę odstraszenia, przelatując i krzyżąc tuż nad głową intruza.

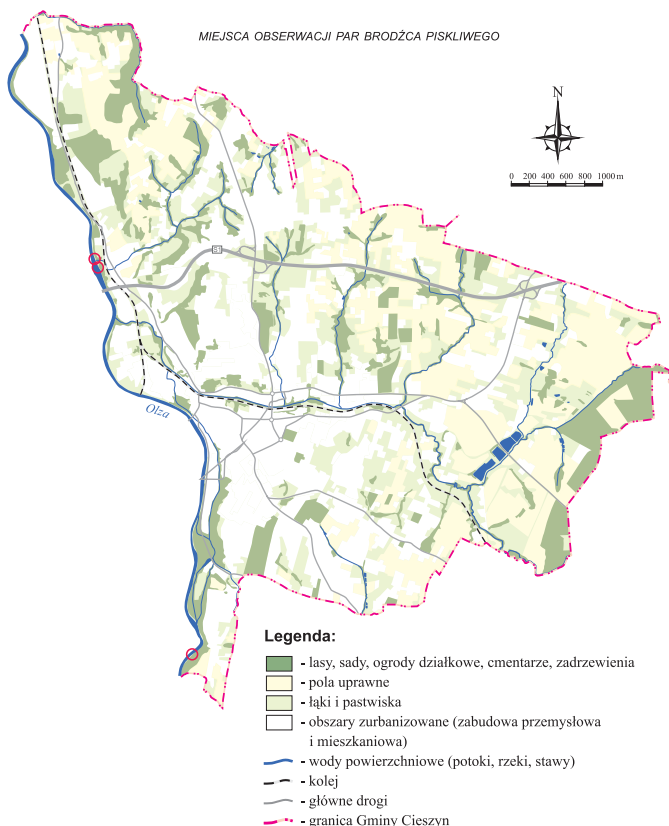
BEKASOWATE

Samotnik – gatunek brodzieńców nielicznie zatrzymujących się podczas przelotów wiosennych i jesiennych w naszym mieście. Ten gatunek oprócz stawów, chętnie żeruje też nad Olzą.

Łęczak – kolejny gatunek przelotny. Pojedyncze osobniki obserwowane były podczas żerowania na opuszczonych dnach stawów w Gułdowach.

Brodziec piskliwy – gatunek lęgowy w dolinie Olzy. Preferuje brzegi rzeki, a zwłaszcza wyspy porośnięte roślinnością o szerokich liściach. Występuje na odcinkach rzeki mało penetrowanych przez ludzi. W Cieszynie ich populację szacuje się na 3 pary. Jedna stwierdzona była na wysokości rezerwatu „Lasek Miejski nad Olzą”, zaś dwie w rejonach jazu w Markłowicach, gdzie obserwowano zaniepokojone pary tych ptaków.

W opisie rodziny bekasowatych należy nadmienić o jeszcze jednym ciekawym gatunku, dla którego ostatecznie nie określono statusu występowania w Cieszynie. Ten ptak to słonka, która była obserwowana w końcu lat 80 ubiegłego wieku w lesie Parchowiec, w rejonie północnej granicy miasta. Z wywiadu terenowego wynika, że występuje w lesie Bielowiec, jest też podawana jako gatunek lęgowy w rezerwacie „Velke Doly” w Trzyńcu. Rezerwat ten przylega bezpośrednio do zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Lasek Miejski w Błogocicach”. Na podstawie tych przesłanek nie można jednak wyrokować o pewnym występowaniu tego gatunku w granicach administracyjnych Cieszyna.

MEWY

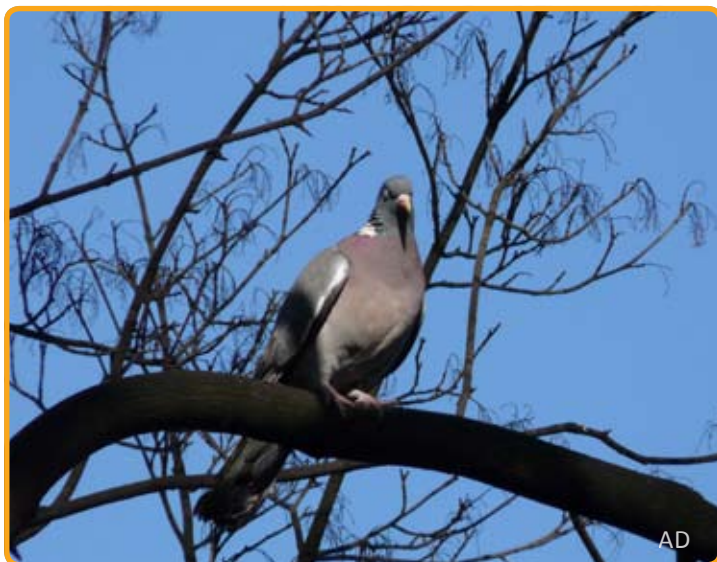
Śmieszka – mała biała mewa, którą przez cały rok można spotkać w Cieszynie, jednak nie podejmuje tu lęgów. W szacie godowej ma czarne upierzenie głowy. Chętnie korzysta z możliwości żerowania nad wodami, w miejskiej oczyszczalni ścieków lub na składowiskach odpadów w Boguszowicach i Markłowicach. Więcej śmieszek jest u nas zimą, do kilkudziesięciu osobników. Często korzystają w tym okresie z dokarmiania przez ludzi nad Olzą.

Mewa białogłowa – nieliczne osobniki tych dużych mew zimują na Olzie co roku. Korzystają z tych samych źródeł pokarmu co śmieszki, lecz są zdecydowanie mniej ufnie w stosunku do ludzi. Największe stado liczące 7 osobników obserwowano 8 marca 2003 roku na Olzie.

GOŁĘBIOWATE

Grzywacz – największy krajowy gatunek dzikiego

gołębia, z białą plamą na bokach szyi. W Cieszynie pospolity ptak lęgowy stwierdzany w różnorodnych środowiskach, zarówno w leśnych, jak i w rolniczych, w parkach, na cmentarzach, a także w centrum miasta. Na zimę odlatuje. Najwcześniejsze wracające do nas grzywacze stwierdzono 12 marca.

Sierpówka – dawniej synogarlica turecka, bo m.in. w Turcji była bardzo pospolita i z tamąd, z obszarów Azji

Mniejszej i Bałkanów, rozprzestrzeniła się w XX wieku na całą Europę. W Polsce pierwszy lęg odnotowano w 1950 roku, a obecnie jest liczna w całym kraju. W Cieszynie również jest to pospolity ptak lęgowy, nazywany przez niektórych cukrówką od wydawanego głosu. Poza okresem lęgowym można obserwować liczne skupiska tych ptaków, np. na skarpę nad ul. Przykopa zlatywało się na noclegowisko do 200 osobników.

Siniak – dziki gołąb lęgający się w dziuplach. Wyglądem przypomina gołębia miejskiego. W Polsce nieliczny i wędrowny. W granicach Cieszyna tylko jedno stwierdzenie na podstawie głosu słyszanego w lesie Strzeblin w dniu 8 maja 2008 roku.

Gołąb miejski – pochodzi od potomków dzikich gołębi skalnych i zbiegłych z hodowli gołębi domowych. Zasiadlił miasta Europy i związał się ze środowiskiem człowieka. W Cieszynie znany mieszkaniec Rynku i Śródmieścia, ale nie tylko. Część ptaków przebywa także poza ścisłym centrum miasta, np. na osiedlach mieszkaniowych, jak Podgórze, Liburnia czy Mały Jaworowy.

KUKUŁKOWATE

Kukułka – znana z tego, że podrzuca swoje jaja do gniazd innych ptaków. Kukułki pojawiają się w maju, choć w Cieszynie najwcześniejszy przylot odnotowano 23 kwietnia. Na terenie miasta należy do nielicznych ptaków. Kilka pojedynczych kukających samców stwierdzono tylko na wschodnich i północno-zachodnich obrzeżach miasta, w krajobrazie rolniczym.

PUSZCZYKOWATE

Puszczyk – najpospolitsza krajowa sowa, a także w Cieszynie najbardziej pospolity przedstawiciel tej rodziny

ptaków. Ich obecność uświadamiamy sobie słysząc nocą sowe nawoływania. Puszczyki mają bardzo różnorodny repertuar głosowy, ale najbardziej znane są specyficzne pohukiwania samca i zawołania samicy brzmiące jak „kuwik”. Najbardziej aktywne głosowo są na przełomie zimy i wiosny oraz jesienią, ale mogą odzywać się cały rok. Miejska populacja puszczyków dość wcześnie zaczyna sezon lęgowy, bo już w miesiącach zimowych. W Cieszynie w 2009 roku podlot puszczyka poza gniazdem był obserwowany już pod koniec marca. Piskłeta sów opuszczając gniazdo, nie potrafiąc jeszcze dobrze latać i wyglądają wtedy jak niezdarne puszyste maskotki. W przypadku spotkania takiego podlota należy go zostawić w spokoju, co najwyżej podsadzić z ziemi na wyższą gałąź, żeby nie stał się łatwym łupem kotów. Na terenie naszego miasta w okresie badań stwierdzono obecność 14 rewirów, a możliwych jest jeszcze kilka niewykrytych.

Uszatka – to druga cieszyńska sowa, ale znacznie rzadsza i trudniejsza do wykrycia. Samce w okresie godowym pohukują dość cicho i słychać je tylko z niewielkiej odległości. Znacznie donośniejszy jest głos piskląt, które po wylocie z gniazda żebrzą o pokarm, wydając w nocy charakterystyczne głośne piski. Gniazduje w większych, opuszczonych gniazdach innych ptaków. Zimą część uszatek to goście zimowi dolatujący z obszarów o bardziej surowych zimach. W dogodnych miejscach ptaki skupiają się wtedy w stada. W Polsce są znane stałe zimowiska uszatek, gdzie skupia się do kilkudziesięciu zimujących ptaków. W Cieszynie stwierdzono obecność uszatek na wschodnich obrzeżach miasta (Krasna, Gułdowy), gdzie obserwowano parę ptaków. Występowanie dogodnych siedlisk w innych częściach miasta wskazuje na możliwość istnienia być może jeszcze kilku rewirów tego gatunku.

JERZYKOWATE

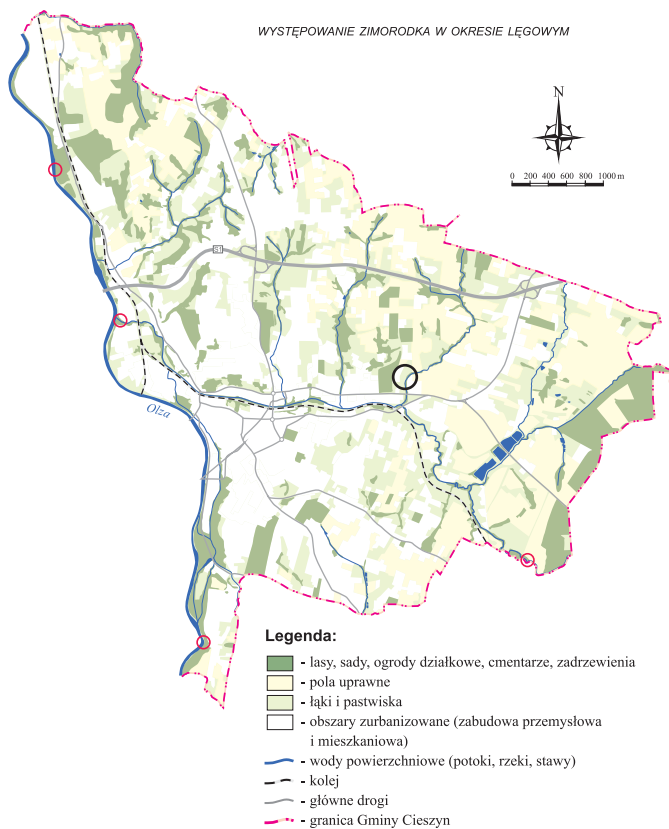

Jerzyk – gatunek lęgowy w Cieszynie. Wraca do nas na początku maja, kiedy jest już pod dostatkiem jego pokarmu, czyli owadów latających, które łowi w locie. Najwcześniejsza obserwacja wiosenna pochodzi z 24 kwietnia. Nadal wydaje się dość liczny, jednak zauważalne jest zjawisko zmniejszania się potencjalnych miejsc przydatnych do gniazdowania tych ptaków. Powodem jest uszczelnianie i ocieplanie budynków, a to właśnie w zakamarkach i szczelinach murów wysokich budynków ptaki te najchętniej gniazdują. W naszym mieście obserwowano jerzyki karmiące pisklęta, obserwowano też młode ptaki. Gniazda zlokalizowane były na wyższych budynkach, ale również w domach jednorodzinnych. Przy jednym z takich budynków znaleziono młodego jerzyka, który wymagał chwilowej pomocy, bo niefortunnie wystartował z gniazda.

ZIMORODKOWATE

Zimorodek – to jedyny w naszym mieście przedstawiciel pięknie ubarwionych ptaków z rzędu kraskowych.

Odżywiają się drobnymi rybami i tego pokarmu w wodach Cieszyna nie brakuje. Głównym problemem dla zimorodków jest znalezienie odpowiedniego miejsca na gniazdo i obrona terytorium lęgowego. Dla bezpieczeństwa lęgu zimorodki kopią głęboką norę na gniazdo w glinianych podmywanych przez rzeki stromych brzegach. W Cieszynie takie miejsca są w rezerwacie „Lasek Miejski nad Olzą”, w Markłowicach, przy ujściu Bobrówki do Olzy, w korycie Boguniówki i na meandrującym odcinku Bobrówki w lesie Strzeblin i na Gułdowach. Wszędzie tam są terytoria lęgowe tych ptaków. Ich ilość ocenia się na 4-5 par. Pojedyncze ptaki co roku podejmują próbę zimowania.

DZIĘCIOŁOWATE

W granicach Cieszyna stwierdzono występowanie sześciu gatunków dzięciołów. Rozmieszczenie wybranych trzech gatunków przedstawiono na mapkach. Wszystkie dzięcioły to ptaki osiadłe.

Dzięcioł czarny – największy krajowy dzięcioł, jednolicie czarny, z czerwoną czapką. W swoim siedlisku wymaga pewnej ilości starych, obumierających drzew. W Cieszynie stwierdzono obecność tego gatunku tylko w północ-

nej części, w rezerwacie „Kopce” i sąsiednim lesie Szczypie. Obserwowano pojedyncze ptaki w locie, słyszano specyficzne dla tego gatunku głosy wabiące i wydawane w locie, znaleziono charakterystyczne ślady żerowania. Wskazuje to na możliwość istnienia w tym miejscu jednego terytorium dzięcioła czarnego, choć nie natrafiono na dziuplę lęgową

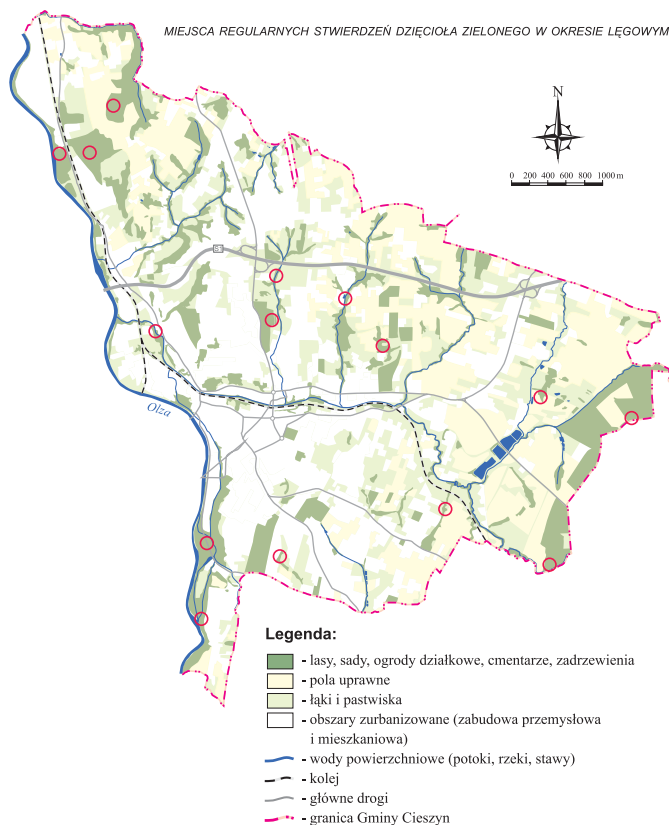
Dzięcioł zielonosiwy – tylko u samca występuje niewielka czerwona plama z przodu głowy nad dziobem. Jest związany ze starszymi drzewostanami, głównie liściastymi. Wczesną wiosną nawołuje i bębni w swoim rewirze lęgowym. Później jest dość skryty i trudny do wykrycia. Terytoria lęgowe tego gatunku są rozległe i w przypadku cieszyńskich dzięciołów często wykraczają poza granice administracyjne. Oszacowano istnienie co najmniej 5 terytoriów.

MIEJSCA STWIERDZEŃ DZIĘCIOŁA ZIELONOSIWEGO W OKRESIE LĘGOWYM

Dzięcioł zielony – podobny do dzięcioła zielonosiwego, ale obie ptaki mają na głowie wyraźną czerwoną czapkę

zachodzącą aż na potylicę. W jego pokarmie dominują mrówki, stąd często żeruje na ziemi. Jego donośny i „chicho-czący” głos można usłyszeć zwłaszcza w marcu i kwietniu. Zamieszkuje chętnie niewielkie, luźne zadrzewienia, dlatego – poza środowiskiem leśnym – spotykany był również w pasach zadrzewień rosnących wzdłuż cieków wodnych, czy na cmentarzu komunalnym, gdzie widziano także podłota. Zebrane dane wskazują na istnienie ok. 7 rewirów lęgowych dzięcioła zielonego.

Dzięcioł duży – największy z grupy tzw. dzięciołów pstrych, w których ubarwieniu dominuje czarno-biały deseń, z niewielkimi czerwonymi dodatkami na głowie, czy też w okolicy podogonowej. Pospolity w całym kraju, również w Cieszynie. Występuje w różnego rodzaju większych i mniejszych zadrzewieniach. Spotkać go można nie tylko w lasach, ale także w parkach, na cmentarzach bądź nawet w większych ogrodach. W okresie godowym często intensywnie bębni, wybierając do tego celu poza konarami także metalowe słupki, daszki latarni parkowej, znaki lub metalowe tablice, itp. Na terenie Cieszyna odnotowano istnienie ok. 40 - 50 rewirów, co jest liczbą orientacyjną, gdyż nie prowadzono dokładniejszego liczenia tego gatunku

DŚ

Dzięcioł średni – mieszkaniec lasów liściastych. Obie płci jednakowo ubarwione, z dużą czerwoną czapką. W Cieszynie rzadko spotykany – odnotowano 4 rewiry rozmieszczone w lasach Bielowiec, Strzeblin, Szczypie oraz w rezerwacie „Kopce”.

Dzięciołek – najmniejszy krajowy dzięcioł, wielkością porównywalny z wróblem. Swoje niewielkie dziuple wykuwa w drzewach liściastych o miękkim drewnie. W Cieszynie należy do rzadszych dzięciołów. Obserwacje pojedynczych ptaków, widzianych bądź słyszanych kilkakrotnie na tym samym terenie, pozwalają oszacować cieszyńską populację na ok. 5 rewirów.

SKOWRONKOWATE

Skowronek – ptaki te jako jedne z pierwszych wracają z zimowisk. Już początkiem marca samce tego gatunku zajmują terytoria łąkowe, oznajmiając to wytrwale śpiewając podczas lotu. Podczas śpiewu wznoszą się coraz wyżej, stając się ledwo widoczne, ale ich śpiew roznosi się daleko. Preferują tereny otwarte, głównie o charakterze rolniczym. Gniazda zakładają na ziemi, ukryte wśród roślinności zielnej. W Cieszynie występują nawet w rejonach o zabudowie jednorodzinnej, jeżeli tylko pomiędzy zagospodarowanymi działkami pozostały tereny otwarte. Na terenie miasta gniazduje ok. 15 par.

JASKÓLKOWATE

Dymówka – te jaskółki przylatują do Cieszyna w pierwszej połowie kwietnia i pozostają u nas do przełomu września i października. Gniazda zakładają w środku różnego typu budynków. Preferują tereny rolnicze, ale wchodzą także do centrum miasta. W Cieszynie jest to często widywany gatunek lęgowy. W sprzyjających latach pary skutecznie wyprowadzają dwa lęgi.

Oknówka – przylatują do nas w drugiej połowie kwietnia i przebywają do października. Gniazdo budują na

zewnątrz budynków. Preferują tereny rolnicze, lecz występują we wszystkich rodzajach zabudowań. Gatunek ten zasiedla nowe tereny, np. osiedla bloków, gdzie buduje gniazda we wnękach okiennych i balkonowych, co nie zawsze podoba się mieszkańcom. Przykładowo tylko na osiedlu Podgórze w latach 2005-2009 liczba czynnych gniazd wzrosła z 27 do 42. Jaskółki te w Cieszynie wyprowadzają dwa lęgi w roku.

PLISZKOWATE

Pliszka górska – gatunek ten przylatuje do nas na przełomie marca i kwietnia i pozostaje do początku listopada. Pojedyncze osobniki podejmują jednak próby zimowania w Cieszynie. Pliszki górskie preferują brzegi bystro płynących rzek i strumieni. Dzięki dużemu nachyleniu terenów na znacznych obszarach, licznym mostom i budowiom hydrotechnicznym, w Cieszynie istnieją odpowiednie warunki do podejmowania lęgów przez te ptaki. Populację lęgową ocenia się na 10-15 par. Rozmieszczenie terytoriów lęgowych przedstawiano na mapce.

MIEJSCA STWIERDZEŃ PAR PLISZKI GÓRSKIEJ W OKRESIE LĘGOWYM

Pliszka żółta – jedyna obserwacja tego gatunku dotyczyła samca, widzianego w okresie lęgowym w 2007 roku na cmentarzu komunalnym w Cieszynie.

Pliszka siwa – przylatuje początkiem marca, a najwcześniejsza obserwacja w Cieszynie nastąpiła 7 marca. Na terenie miasta jest częstym gatunkiem lęgowym, szeroko rozpowszechnionym, przy czym rzadziej spotykanym w centrum i na osiedlach mieszkaniowych. Unika również zwartych kompleksów leśnych.

JEMIOŁUSZKI

Jemiołuszka – ten gatunek ma lęgowniska na północy. W Cieszynie pojawia się w stadach, liczących od kilkunastu do kilkudziesięciu ptaków, jedynie zimą i wczesną wiosną. W rejonach osiedla Podgórze widziane były jeszcze na początku maja.

PLUSZCZE

Pluszcz – niezwykle oryginalny ptak w rzędzie wróblowatych, całkowicie związany ze środowiskiem wodnym, podobnie

jak pliszka górską. Pokarm pobiera aktywnie nurkując, szczególnie w bystrzach i pod wodospadami. W Cieszynie przebywa cały rok na Olzie, Bobrowce, Puńcówce i na Młynówce. Obserwowano zajęte gniazdo przy jazie w rejonie rezerwatu „Lasek Miejski nad Olzą”, a drugie w rejonie zakładów mięsnych. Na Olzie w Markłowicach widziano ptaka w szacie młodocianej. Populacja pluszcza szacowana jest na 4-5 par.

STRZYŻYKI

Strzyżyk – jeden z najmniejszych ptaków Europy. Ma charakterystyczną sylwetkę z zadartym ogonkiem. Przebywa najchętniej blisko ziemi, wśród roślinności terenów leśnych, parkowych, chętnie na obszarach podmokłych i wilgotnych. Część populacji pozostaje u nas przez cały rok. W Cieszynie jest to gatunek lęgowy, dosyć rozpowszechniony. Unika terenów gęściej zabudowanych.

PŁOCHACZE

Pokrzywnica – przylatuje wczesną wiosną, a najwcześniejsza obserwacja miała miejsce 1 kwietnia. Preferuje młodniki i lasy z gęstym podszytem. W Cieszynie lęgowa w dolinie Bobrówki i Olzy oraz w lesie Bielowiec i Strzeblin. Populacja jest nieliczna, szacowana na ok. 10 par.

DROZDOWATE

Rudzik – nieduży ptaszek z pomarańczoworudą „twarzą” i „ślinakiem”. Pospolicie występuje w zadrzewie-

niach z podszytem krzewów. Jego perlisty śpiew jest częstym składnikiem ptasich wiosennych koncertów. Gatunek wędrowny, ale część osobników u nas zimuje. W środowisku cieszyńskim często spotykany w lasach, parkach, ogrodach, na cmentarzach i w zadrzewieniach śródpolnych.

Kopciuszek – niewielki, szarawy ptak z rudym ogonem, samiec intensywniej wybarwiony niż samica. W Cieszynie pospolity, związany z zabudowaniami, ale stwierdzany także na obrzeżach lasów. Odlatuje na zimę, choć zdarzają się próby zimowania. Wraca już na początku marca.

Pleszka – rzadki u nas gatunek. Na terenie Cieszyna odnotowano 4 stwierdzenia: parę ptaków z gniazdem i pisklętami przy ul. Krzywej oraz 3 obserwacje pojedynczych

śpiewających samców przy ul. Hażlaskiej, przy ul. Zamar-
skiej oraz na ogródkach działkowych w rejonie osiedla Mały
Jaworowy.

Kos – należy do najpospolitszych i licznych cieszyń-
skich ptaków (patrz rozdział 3.2). Stwierdzany we wszystkich
badanych siedliskach. Kosy, szczególnie te miejskie, pozos-
tają u nas przez cały rok.

Śpiewak – liczny i pospolity gatunek lęgowy w Cies-
zynie (patrz rozdział 3.2). Na zimę odlatuje, choć niektóre
osobniki próbują przetrzymać.

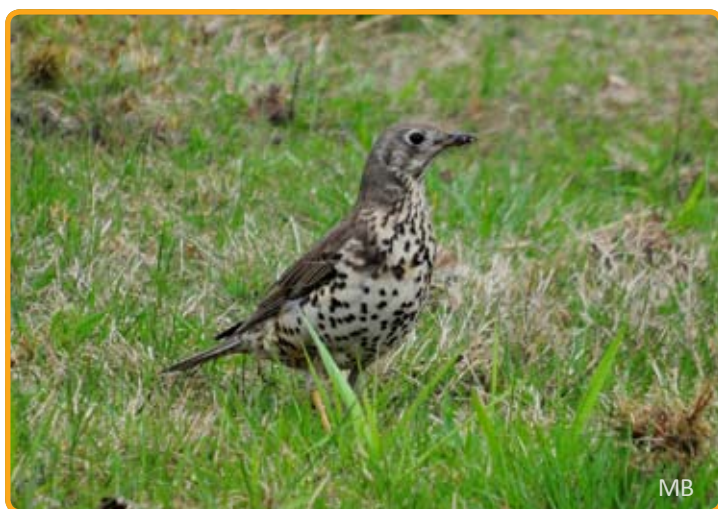
Klaskawka – jest związana z terenami otwartymi, takimi jak nieużytki, zapuszczone łąki, pastwiska. Gniazduje na ziemi. Jesienią odlatuje na zimowiska. W Cieszynie spotykana rzadko: na Mnisztwie dwukrotnie obserwowano

śpiewającego samca, na północnym krańcu ul. Zamarskiej widywano parę ptaków, a na terenie piaskowni w Krasnej przebywała rodzina z podlotami.

Kwiczot – nieco większy od kosa i barwniejszy. W kraju często obserwowany w stadach, bardziej licznych zimą. Ornitologowie podają wzrost liczebności tego gatunku. Jest to ptak związany z niedużymi zadrzewieniami i skrajami lasów. W Cieszynie w okresie lęgowym nielicznie stwierdzany w rejonie Lasków Miejskich, Krasnej i Gułdów. Bardziej widoczny zimą, kiedy w stadach żeruje, np. na opadłych w sadzie jabłkach.

Paszkot – duży drozd, stwierdzany w wielu cieszynskich środowiskach o charakterze leśnym i parkowym, choć

wszędzie niezbyt licznie, przy czym wydaje się być jednak liczniejszy od kwiczoła. Początkującemu obserwatorowi trudno go odróżnić od pospolitego śpiewaka. Część ptaków zimuje, choć trudno powiedzieć jaki procent wśród nich stanowią osobniki z północnych obszarów. Zimą można zobaczyć pojedyncze paszkoty na porośniętym jasioł drzewie. Strzegą swojej spiżarni, gdyż żywią się m.in. owocami jasioły, skąd pochodzi ich łacińska nazwa.

Opisując ptaki drozdowate warto wspomnieć, że mimo poszukiwań nie stwierdzono aktualnie w granicach Cieszyna obecności słowików. Trudno ocenić stałość tej sytuacji, bo na początku lat 90. XX wieku obecność śpiewającego słowika była jeszcze stwierdzana na nowo zasiedlanym osiedlu Bobrek, w dolinie potoku Sarkandrowiec.

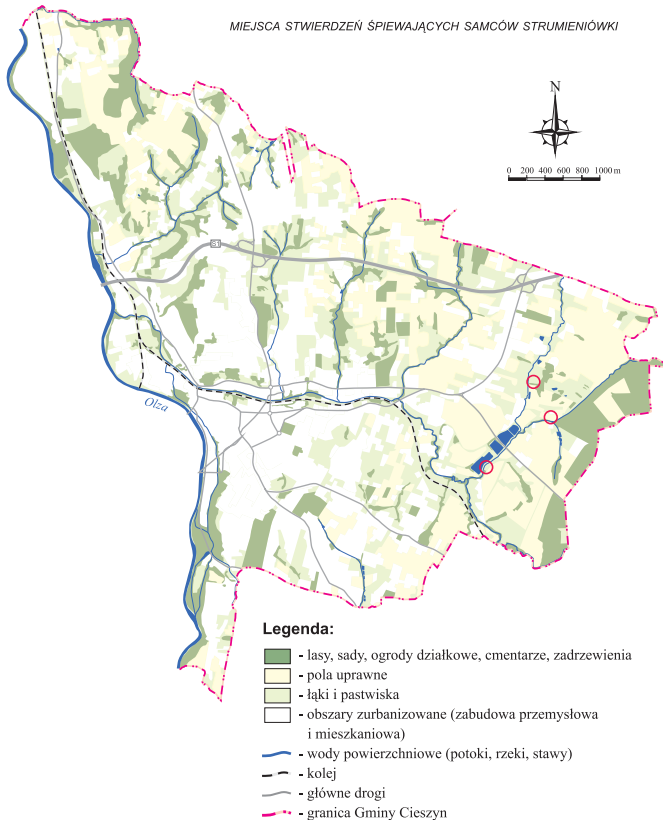
POKRZEWKOWATE

Świerszczak – w Cieszynie najwcześniej śpiewającego samca słyszano 1 maja. Zasiedla łąki porośnięte krzewami, w dolinie Bobrówki po stronie Mnisztwa i Guńdów. Bardzo nieliczny gatunek lęgowy, zaledwie 2-3 pary.

Strumieniówka – wraca do nas w maju. W Cieszynie śpiewające samce słyszano w podmokłych dolinach w Krasnej i na Gułdowach oraz na obrzeżach lasu Bielowiec. Bardzo nieliczna populacja lęgowa, szacowana na 3-4 pary.

Łozówka – najwcześniej śpiewającego samca słyszano 25 maja. W Cieszynie najwięcej łozówek zasiedla zarośnięte brzegi rzeki Olzy, gdzie obserwowano dorosłe ptaki karmiące pisklęta. Występuje też w Krasnej, na Gułdowach i Mnisztwie. Na obszarze miasta stwierdzono ok. 10 par lęgowych.

Trzcinniczek – śpiewającego samca słyszano w końcu maja 2007 roku na stawach na Gułdowach.

Trzciniak – w połowie maja 2007 roku śpiewający samiec był obserwowany w małym trzcinowisku na rowie melioracyjnym w Gułdowach.

Zaganiacz – pierwsze przyloty tego gatunku zaobserwowano już 3 maja. Mało liczny, ale dość rozpowszechniony gatunek. Omija jedynie zwarte lasy i gęsto zabudowane centrum. Obserwowano zajęte gniazdo tego gatunku, umieszczone wysoko w koronie drzewa w zadrzewieniach wzdłuż potoku Sarkandrowiec.

Piegża – najwcześniejsza obserwacja miała miejsce 17 kwietnia. W Cieszynie spotykana na ternach otwartych z zakrzewieniami, często blisko człowieka, w ogrodach, na działkach. Obserwowano pomyślnie wyprowadzone lęgi piegży. Nieliczna populacja lęgowa, szacunkowo do 20 par.

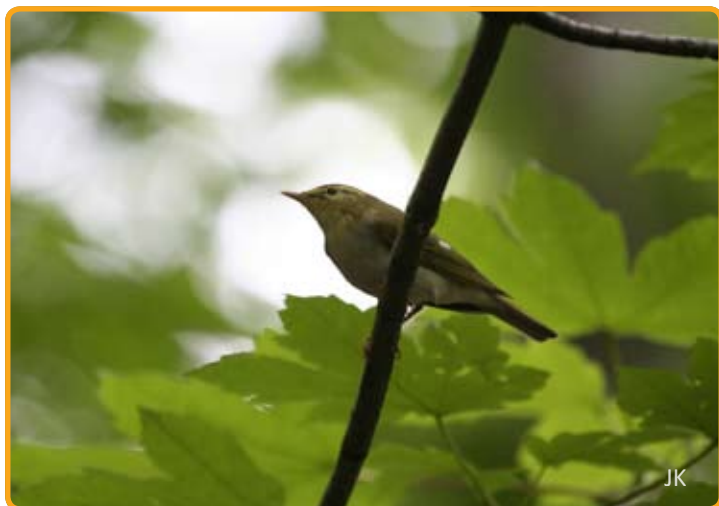
Cierniówka – powraca w końcu maja i zasiedla obszary o charakterze rolniczym, obrzeża lasów, nieużytki, przenika do rejonów rzadziej zabudowanych. Obserwowano dorosłe ptaki karmiące pisklęta. Ilość cierniówek w Cieszynie oceniono na ok. 20-30 par.

Kapturka – powraca na początku kwietnia. Najwcześniejsza obserwacja miała miejsce 2 kwietnia. W Cieszynie obok pierwiosnka najliczniejsza z pokrzewkowatych, zasiedla wszystkie typy siedlisk z wyjątkiem gęstej zabudowy Śród-

mieścia. Obszerniej opisana w rozdziale 3.2. (Na zdjęciu samica)

Świstunka leśna – najwcześniej, 20 kwietnia, słyszano

śpiewającego ptaka w zadrzewieniach nad Olzą, w rejonie kempingu przy Alei J. Łyska. Nieliczny gatunek, którego liczebność jest szacowana na ok. 10 par lęgowych. Zasiedla lasy, zadrzewienia oraz parki.

Pierwiosnek – najwcześniej obserwowany 18 marca.

Liczny ptak lęgowy, zasiedla w Cieszynie wszystkie typy siedlisk, nawet skwery z paroma drzewami w centrum miasta. Szerzej przedstawiony w rozdziale 3.2. (Na zdjęciu osobnik młody)

Piecuszek – najwcześniejszy przylot odnotowano 1 kwietnia. Gatunek bardzo podobny do pierwiosnka, choć inaczej śpiewa. Średnio liczny w Cieszynie, zasiedla różnorodne siedliska z udziałem drzew. Unika zwartej zabudowy centrum i osiedli mieszkaniowych.

Mysikrólik – ten najmniejszy z naszych ptaków, jest w Cieszynie jedynym zimującym gatunkiem z pokrzewkowatych. W okresie lęgowym jest związany z występowaniem świerczyn. Nieliczna populacja lęgowa liczy szacunkowo ok. 10-15 par.

Zniczek – najwcześniejszy zaobserwowano przylot 1 kwietnia. Bardzo nieliczny, a miejsca lęgowe ma w lasach Bielowiec i Strzeblin. W Cieszynie szacowana populacja liczy do 5 par lęgowych.

Gajówka – najwcześniej śpiewający samiec słyszany był 30 kwietnia. Bardzo nieliczny gatunek na terenie miasta. Pojedyncze śpiewające samce słyszano w gęstych lęgach nad Bobrówką i Olzą.

MUCHOŁÓWKOWATE

Muchołówka szara – mały szary ptaszek z kreskowaną piersią. W Cieszynie niezbyt częsty gatunek, ale spotykany w różnych środowiskach. Pojedyncze śpiewające samce stwierdzane w krajobrazie leśnym i rolniczym w południowo-wschodniej części miasta, w rezerwacie „Lasek Miejski nad Olzą”, na Górze Zamkowej, ale odnaleziono również zajęte gniazdo na terenie basenu miejskiego, czy na garażu na osiedlu Liburnia. Łącznie stwierdzono 10 terytoriów tego gatunku, co pewnie nie jest liczbą ostateczną.

Muchotówka białoszyja – gatunek występujący obecnie głównie na południu Polski, na pozostałym obszarze kraju jedynie wyspowo. Lęgnię się w dziuplach i budkach lęgowych. W Cieszynie stwierdzana w lasach (Bielowiec, Strzeblin, rezerwat „Kopce”) i w mniejszych zadrzewieniach nad Olzą, na Gułdowach, a także w Parku Kasztanowym. Najwcześniejszy przylot wiosną odnotowano 19 kwietnia. Populację cieszyńską oceniono na co najmniej 20 par.

Muchotówka żółta – gatunek bliźniaczy z muchotówką białoszyją. Samice tych dwóch gatunków są niełatwe do odróżnienia. Na terenie Cieszyna stwierdzona w dwóch miej-

scach: para karmiąca pisklęta w rezerwacie „Lasek Miejski nad Olzą” i grupa kilku ptaków (młode, nie w pełni wybarwione samce) w zadrzewieniach w rejonie ul. Zamarskiej (data obserwacji – 25 kwietnia – wskazuje, że mogły to być jeszcze ptaki w trakcie wiosennej wędrówki).

RANIUSZKI

Raniuszek – jedyny krajowy przedstawiciel swojej rodziny, jest blisko spokrewniony z sikorami. Mały, kulisty ptaszek z nieproporcjonalnie długim ogonem. W Cieszynie gniazduje w lasach, zadrzewieniach, ogrodach i parkach. Nieliczna populacja szacowana na 10-15 par lęgowych. W zimie tworzy koczujące stada.

SIKORY

Sikora uboga – niepozorna, szarobrązowa sikora z czarną czapką. Spotykana przez cały rok, głównie w lasach liściastych i mieszanych, ale również w innych większych zadrzewieniach ze starodrzewem. W Cieszynie stwierdzana stosunkowo często w odpowiednich siedliskach, choć wszędzie nielicznie. Obecność sikor ubogich odnotowano we wszystkich cieszyńskich lasach (rezerwat „Kopce”, Bielowiec, Strzeblin), w pasie zadrzewień ciągnących się wzdłuż Olzy i Bobrówki, w zadrzewieniach nad potokiem Sarkandrowiec, na cmentarzu żydowskim i w parku przy ul. Liburnia. Oprócz odzywających się ptaków widziana była para budująca gniazdo w budce lęgowej oraz rodzina z podlotami. Obserwacje z okresu badań wskazują na obecność przynajmniej 17 par.

Czarnogłówka – sikora bliźniaczo podobna do ubogiej. Najpewniejszym sposobem odróżniania tych gatunków w terenie jest znajomość ich głosów, które wyraźnie różnią się. Czarnogłówkę w Cieszynie widziano i słyszano tylko w trzech miejscach: w zadrzewieniach przy ul. Zamarskiej, w Bielowcu i Strzeblinie. Spotykana także zimą.

Sosnówka – lubi lasy iglaste i mieszane, stąd liczna jest np. w górach. W Cieszynie w okresie lęgowym spotykana tylko w większych zalesieniach, a poza lasami niestwierdzana. Osiadła, choć młode ptaki wędrują.

Czubatka – sikorka z czubkiem na głowie, związana z lasami iglastymi. Z Cieszyna pochodzi jedno stwierdzenie z kwietnia 2007 roku, kiedy to obserwowano odżywającego się ptaka w rezerwacie „Lasek Miejski nad Olzą”.

Bogatka – najpospolitsza i najliczniejsza sikora (patrz rozdział 3.2). Stwierdzana we wszystkich środowiskach, łącznie z centrum miasta. Gatunek lęgowy i zimujący.

Modraszka – zaliczona również do najpospolitszych ptaków Cieszyna (rozdział 3.2). Stwierdzana w każdym cieszynskim siedlisku, choć wydaje się mniej liczna niż bogatka. Jednak dokładniejsza ocena liczebności tych gatunków wymagałaby odrębnych badań.

KOWALIKI

Kowalik – jedyny gatunek z tej rodziny występujący w Polsce. W Cieszynie pospolity gatunek lęgowy i zimujący. Zasiedla wszelkiego typu zadrzewienia, lasy, parki, cmentarze, gdzie wiosną samce intensywnie nawołują. Najczęściej widziany, kiedy przemieszcza się po pniu lub konarach drzewa, podobnie jak dzięcioł, z tym, że potrafi też chodzić głową w dół, czym różni się od innych „drzewołazów”. Gniazduje w dziuplach (rzadziej w budkach lęgowych); jeśli otwór wlotowy jest za duży, zmniejsza go, obmurowując gliną.

PEŁZACZE

Pełzacz ogrodowy – oprócz cieszyńskich lasów obserwowany był także w parkach miejskich. Pełzacze przeszukują za pokarmem zakamarki kory drzew, poruszając się zawsze z dołu do góry. Są małe i niepozorne. Jeśli się nie odzywają łatwo je przeoczyć, więc prawdopodobnie nie wszystkie cieszyńskie pełzacze zostały odnotowane. Obserwowano także ptaki, które trudno było precyzyjnie oznaczyć co do przynależności gatunkowej. Jednak potwierdzono występowanie w Cieszynie obu gatunków pełzaczy w okresie lęgowym. Należą one u nas do ptaków średnio licznych i oba gatunki zimują.

Pełzacz leśny – kolejny przykład bliźniaczych gatunków: pełzacz leśny i ogrodowy są do siebie bardzo podobne. Dodatkowo zdarzają się mieszańce tych dwóch gatunków. Różnice w wyglądzie są tak subtelne, że w terenie nie zawsze możliwe do wychwycenia. Najpewniej odróżnić je można po śpiewie samców. Na tej też podstawie ustalono obecność pełzacza leśnego: w lasach Bielowiec, Strzeblin, Szczypie, w rezerwacie „Kopce”, w Laskach Miejskich, w lasku na Mnisztwie, ale również w zadrzewieniach na Gułdowach, czy nad budynkami dawnych koszar.

WILGI

Wilga – jedyny gatunek z tej rodziny występujący w kraju, obecny też w Cieszynie. Ptak większy nieco od

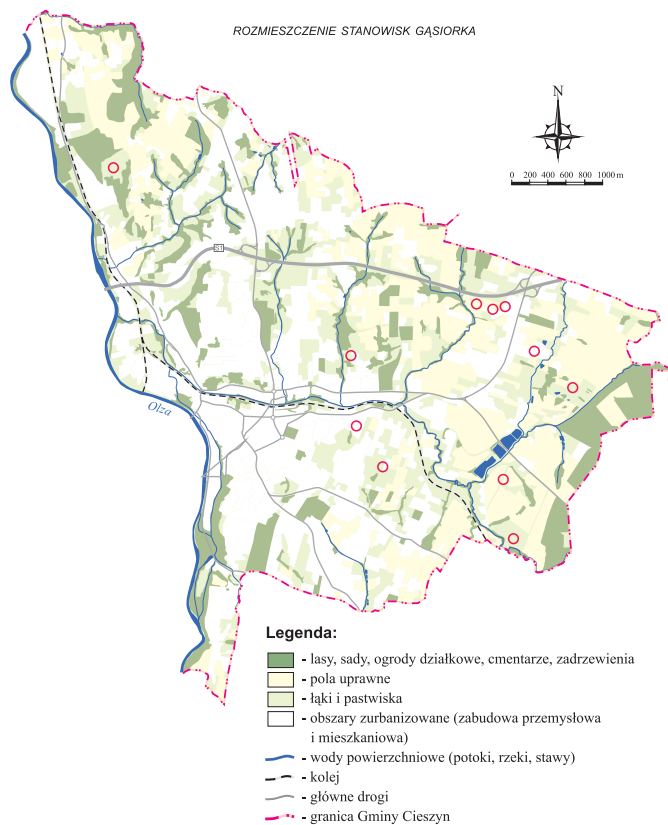
szpaka. Wraca z zimowisk czasem już pod koniec kwietnia, a odlatuje z końcem lata. Mimo stosunkowo dużej wielkości i intensywnie żółtego ubarwienia samca, niełatwo ją zobaczyć. Przebywa w koronach drzew schowana wśród liści. Natomiast trudno nie zwrócić uwagi na jej fletowy głośny śpiew. Corocznie kilka śpiewających ptaków odnotowywano w krajobrazie rolniczym z zadrzewieniami i na obrzeżach lasów jedynie na wschodnich i północno-zachodnich krańcach Cieszyna oraz w zadrzewieniu wzdłuż potoku Sarkandrowiec.

DIERZBOWATE

Gąsiorek – na swoje tereny lęgowe wraca na początku maja (w Cieszynie najwcześniej odnotowany 10 maja). Odpowiadają mu skupiska gęstych krzewów lub niskich drzewek sąsiadujące z terenami otwartymi, gdzie poluje na owady, płazy i drobne gryzonie. W terenie zajęтым przez gąsiorki widuje się ptaki siedzące na szczycie krzewu lub na słupku i wypatrujące zdobyczy. W Cieszynie gąsiorki były stwierdzane na łąkach toru motokrosowego, w Krasnej po obu stronach ul. Bielskiej, na łąkach pod osiedlem Podgrze

i w rejonie osiedla Bobrek Zachód. Głównie obserwowano ptaki dorosłe, ale też rodzinę karmiącą podloty. Szacuje się obecność 10-12 terytoriów tego gatunku w granicach miasta. Ich rozmieszczenie przedstawiono na mapce.

KRUKOWATE

Kawka – gatunek lęgowy w Cieszynie. Gniazda najczęściej buduje w szczelinach i na „półkach” różnych budowli. Najchętniej podejmuje lęgi kolonijnie, a najwięcej kawek gniazduje na osiedlu Mały Jaworowy. Kolejne stanowisko znajduje się w centrum, w rejonie ul. Szersznikiej i ul. Szeroka. Kawki można też spotkać na Małej Łące. Lęg stwierdzono również pod wiaduktem, naprzeciwko siedziby Starostwa Powiatowego. Gatunek nieliczny, około 20 par lęgowych. Znacznie liczniej kawki można obserwować zimą.

Sójka – najliczniejszy z krukowatych gatunek gniazdujący w Cieszynie. Zajmuje wiele typów siedlisk, unikając jednak centrum miasta, osiedli mieszkaniowych i terenów przemysłowych. Jak wszystkie krukowate dobrze radzi sobie zimą.

Sroka – znacznie mniej liczna niż sówka. W Cieszynie występuje wśród zabudowy jednorodzinnej, na ogródkach działkowych, cmentarzach, osiedlach mieszkaniowych, rzadziej na obszarach o charakterze rolniczym. Buduje charakterystyczne owalne gniazda na drzewach. Liczebność oceniono na 10-15 par lęgowych. Zimuje.

Gawron – do Cieszyna przylatuje na zimowiska w październiku. Liczne stada tych ptaków przebywają u nas do końca kwietnia. Tworzą często wspólne stada z kawkami. Kolonie lęgowe tych ptaków występują np. w Bielsku-Białej.

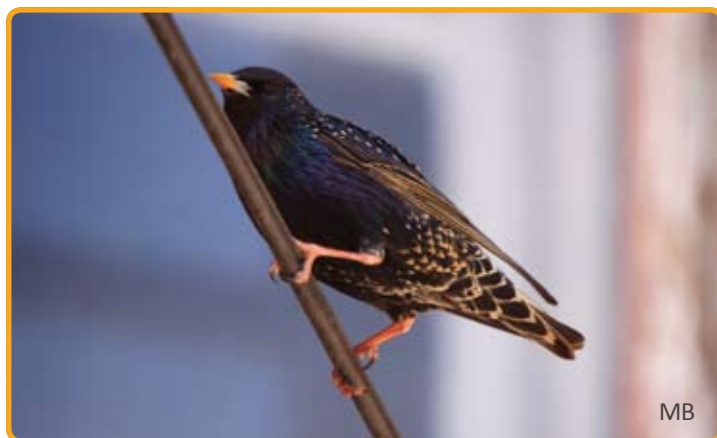
Wrona siwa – gatunek ten występuje tylko na obrzeżach Cieszyna w środowisku leśnym sąsiadującym z otwartymi terenami, na których ptaki żerują. W okresie lęgowym spotyka się je w lasach Szczypie i Bielowiec oraz w rezerwacie „Kopce”. Najwięcej par jest jednak w rezerwach nad Olzą i nad Pucówką, gdzie widziano ptaki budujące gniazdo. Liczbę par lęgowych szacuje się na 7-10, w tym część rewirów lęgowych na granicy miasta. Zimuje.

Kruk – ten największy ptak z rzędu wróblowatych posiada duże terytoria lęgowe, które mogą przechodzić poza granice administracyjne miasta. Występowanie kruka zaznaczono na mapie. Liczebność na terenie Cieszyna szacowana jest na ok. 4 pary terytorialne, przy czym w północno-wschodniej części miasta znaleziono zajęte gniazdo.

SZPAKOWATE

MB

Szpak – wraca z zimowisk bardzo wczesnie. W Cieszynie widuje się małe stada tych ptaków już pod koniec lutego, a najwcześniej 16 lutego dwa ptaki obserwowano na osiedlu Podgórze. Poza zwartą zabudową śródmieścia zasiedla wszystkie rodzaje siedlisk na terenie miasta. Gniazduje w budkach lęgowych i dziuplach. Jest jednym z najliczniej gniazdujących gatunków w Cieszynie (patrz rozdział 3.2).

WRÓBLE

Wróbel – całoroczny i liczny gatunek lęgowy w Cieszynie, najchętniej gniazduje w pobliżu siedzib ludzkich. Mimo że potrafi budować gniazda na drzewach, prawie wyłącznie wykorzystuje w tym celu różne zakamarki w budynkach. Nie zasiedla lasów i większych zadrzewień oraz niezabudowanych terenów rolniczych. Przez cały rok przebywa w skupiskach. Bardzo chętnie korzysta z dokarmiania.

Mazurek – gatunek całoroczny, znacznie mniej liczny od wróbla w Cieszynie. Najchętniej zasiedla tereny rolnicze, rejony zabudowy jednorodzinnej i ogródki działkowe. Omija doliny rzeczne, brak go całkowicie w lasach i centrum miasta. Zimuje w dużych stadach.

ŁUSZCZAKI

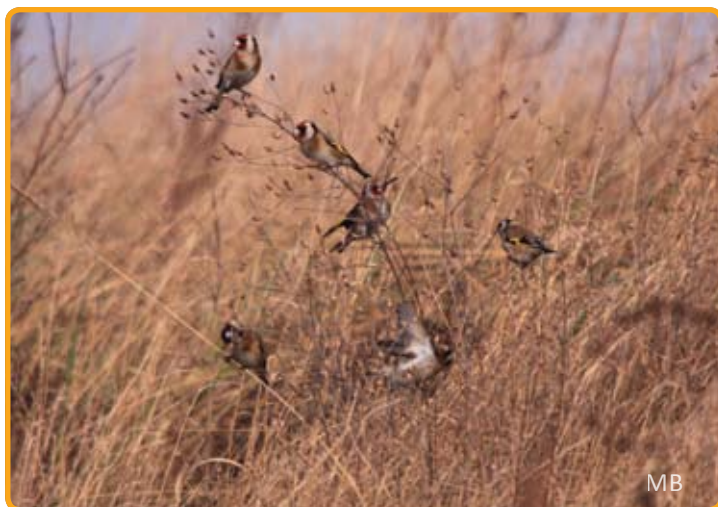
Zięba – większość populacji tego gatunku odlatuje na zimę, ale coraz częściej grupy ptaków zimują. Już w końcu lutego samce zaczynają śpiewy godowe. W Cieszynie zięby zasiedlają wszelkiego typu lasy, zadrzewienia, a nawet pojedyncze drzewa pośród zabudowy. Są jednym z najliczniej lęgących się gatunków w naszym mieście. Zasiedlają cały obszar Cieszyna z wyjątkiem zabudowy śródmieścia.

Kulczyk – wraca do nas na przełomie marca i kwietnia. Średnio liczny gatunek lęgowy. W Cieszynie zasiedla wiele środowisk, najchętniej tereny rolnicze, zabudowę jednorodzinną i osiedla mieszkaniowe. Prawie nie występuje w lasach i centrum miasta.

Dzwoniec – gatunek zimujący, chętnie zalatuje do karmników. W Cieszynie liczny gatunek lęgowy. Szeroko rozpowszechniony, zasiedla wszystkie siedliska. Mniej liczny w lasach, dolinach rzecznych, bardzo rzadki w śródmieściu (przedstawiony szerzej w rozdziale 3.2).

Szczygieł – występuje w Cieszynie przez cały rok. Lęgowy, szeroko rozpowszechniony lecz niezbyt liczny. Rzadki w lasach, omija też centrum miasta. Zimą przebywa w koczujących stadach.

Czyż – gatunek spotykany w naszym mieście zimą. Spotkać można go w stadach żerujących w koronach drzew lub na ziemi, chętnie zalatuje do karmników. Pojedyncze osobniki były jeszcze widywane początkiem kwietnia w lesie Bielowiec, lecz lęgi tego gatunku – z uwagi na preferowane siedliska – w Cieszynie są bardzo mało prawdopodobne.

Makolągwa – część osobników tego gatunku jest u nas osiadła. Jest to gatunek mniej liczny, ze stanowiskami lęgowymi rozproszonymi na terenach o charakterze rolniczym i wśród luźnej zabudowy. Brak tego gatunku w lasach i w gęściej zabudowanych rejonach Cieszyna.

Gil – najbardziej jaskrawo ubarwiony łuszczak. Samiec ma intensywnie czerwony brzuch i pierś. W Cieszynie gatunek zimujący w lasach, zadrzewieniach i parkach, a pojedyncze ptaki pozostają jeszcze w kwietniu.

Krzyżodziób świerkowy – przedstawicielei tego gatunku można spotkać w małych stadach w Cieszynie tylko zimą, ale te spotkania są u nas wielką rzadkością. Zimujące ptaki żerują na szyszkach drzew iglastych.

Dziwonia – 15 czerwca 2006 roku obserwowano śpiewającego samca, w łęgu nad Olzą, w rejonie zakładów Polifarb. Na brzegach Olzy sprawdzanych w następnych latach nie ujawniono obecności tego gatunku.

Grubodziób – największy z naszych łuszczaków o masywnej budowie i wydatnym dziobie. Gatunek zimujący. Rzadki gość zalatujący do karmników. Lęgowy, średnio liczny. Występuje w lasach, zadrzewieniach i w parkach, zwłaszcza ze starodrzewiem.

Potrzos – 25 kwietnia 2007 roku śpiewający samiec był obserwowany w trzcinowisku na Mnisztwie.

TRZNADLOWATE

Trznadel – gatunek całoroczny, związany z terenami rolniczymi i nieużytkami. W odpowiadających mu siedliskach jest dość liczny. Nie występuje w środku zwartych lasów oraz w centrum miasta.

Tabela I

Zestawienie zbiorcze gatunków lęgowych i uzyskanych kategorii gniazdowania (według załącznika nr 2).

Numer	Gatunek	Stopień lęgowości
1	Łabędź niemy	C
2	Krzyżówka	D
3	Cyranka	C
4	Nurogęś	D
5	Przepiórka	C
6	Bażant	D
7	Perkozek	C
8	Bocian czarny	D
9	Bocian biały	D
10	Błotniak stawowy	B
11	Jastrząb	D
12	Krogulec	C
13	Myszołów	D
14	Pustułka	D
15	Derkacz	C
16	Sieweczka rzeczna	D
17	Czajka	C
18	Brodzicz piskliwy	C
19	Siniak	B
20	Grzywacz	D
21	Sierpówka	D
22	Gołąb miejski	D
23	Kukułka	C
24	Puszczyk	D
25	Uszatka	C
26	Jerzyk	D
27	Zimorodek	D

28	Dzięcioł zielonosiwy	C
29	Dzięcioł zielony	D
30	Dzięcioł czarny	C
31	Dzięcioł duży	D
32	Dzięcioł średni	C
33	Dzięciołek	C
34	Skowronek	C
35	Dymówka	D
36	Oknówka	D
37	Pliszka żółta	B
38	Pliszka górską	D
39	Pliszka siwa	D
40	Pluszcz	D
41	Strzyżyk	D
42	Pokrzywnica	C
43	Rudzik	D
44	Kopciuszek	D
45	Pleszka	D
46	Kląskawka	D
47	Kos	D
48	Kwiczół	D
49	Śpiewak	D
50	Paszkot	D
51	Świerszczak	C
52	Strumieniówka	C
53	Łozówka	D
54	Trzcinniczek	B
55	Trzciniak	B
56	Zaganiacz	D
57	Piegża	D
58	Cierniówka	D
59	Gajówka	C
60	Kapturka	D
61	Świstunka leśna	C
62	Pierwiosnek	D

63	Piecuszek	C
64	Mysikrólik	C
65	Zniczek	C
66	Muchołówka szara	D
67	Muchołówka białoszyja	D
68	Muchołówka żałobna	D
69	Raniuszek	D
70	Sikora uboga	D
71	Czarnogłówka	C
72	Sosnówka	D
73	Czubatka	B
74	Bogatka	D
75	Modraszka	D
76	Kowalik	D
77	Pęczacz leśny	C
78	Pęczacz ogrodowy	C
79	Wilga	C
80	Gąsiorek	D
81	Sójka	D
82	Sroka	D
83	Kawka	D
84	Wrona siwa	C
85	Kruk	D
86	Szpak	D
87	Wróbel	D
88	Mazurek	D
89	Zięba	D
90	Kulczyk	D
91	Dzwoniec	D
92	Szczygieł	C
93	Makolągwa	C
94	Dziwonia	B
95	Grubodziób	D
96	Trznadel	C
97	Potrzos	B

3.4. Zimowi goście

Oprócz obserwacji i badań różnych gatunków ptaków, które podejmują lęgi na terenie Cieszyna, interesujące są również ptaki, które pojawiają się tu poza sezonem lęgowym, czasem na krótko, a czasem na wiele miesięcy.

Cieszyn położony jest na dwóch bardzo ważnych dla ptaków trasach migracji. Pierwsza prowadzi poprzez Bramę Morawską – obniżenie między pasmami Sudetów i Karpat – na Morawy i dalej na południe Europy. Druga przebiega doliną Olzy w kierunku Przełęcz Jabłonkowskiej i dalej na Słowację i Węgry. Tymi „korytarzami” ptasich wędrówek przelatują przez Cieszyn i jego okolice liczne stada migrujących wiosną i jesienią ptaków. Niestety, obszar miejski nie stanowi dla nich zasobnego w pokarm, a zwłaszcza bezpiecznego przystanku. Inaczej wygląda sytuacja dla ptaków zimujących. Miasto jawi się „wyspą ciepłą” w najchłodniejszych okresach roku, a dzięki ściekom (oczyszczonym i niestety wciąż jeszcze zbyt często nieoczyszczonym) woda w rzekach i potokach zazwyczaj nie zamarza. Znacznie łatwiejszy jest też dostęp do pożywienia zarówno dzięki celowemu dokarmianiu, licznym odpadom jadalnym, jakie trafiają do kubłów lub na składowiska odpadów komunalnych oraz niezbiieranym i pozostawionym na drzewach i krzewach w sadach i ogrodach przydomowych owocom (jabłka, orzechy). Szczególnie chętnie korzystają z zimowisk w mieście gatunki synantropijne – tolerujące obecność człowieka.

AD

Piżmówka na Olzie

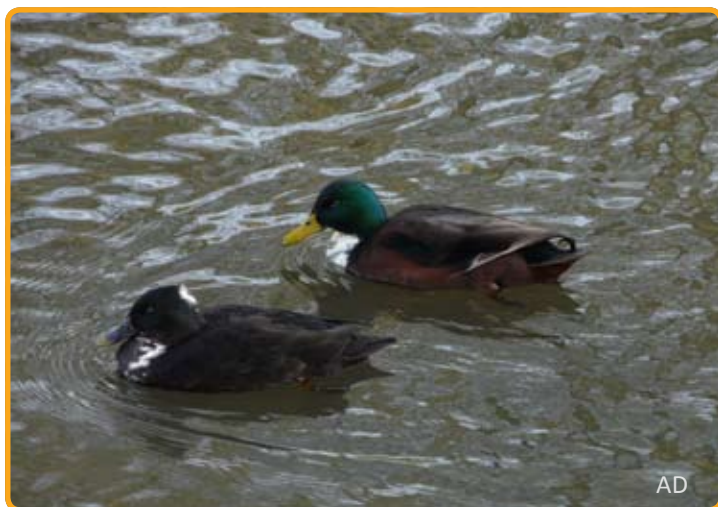
W tym miejscu należy poruszyć nie tylko zagadnienia związane z zimowaniem ptaków w Cieszynie, ale także przybliżyć problemy związane z rocznym cyklem przemieszczania się poszczególnych gatunków. Nie jest to tak oczywiste, jak potocznie się uważa, iż jedne gatunki odlatują na zimę, niektóre gatunki pozostają, a jeszcze inne przylatują do nas na zimę. Zjawisko migracji (wędrówek) ptaków jest bardziej skomplikowane, czasem nawet w obrębie tego samego gatunku.

Pierwszą grupą ptaków, jaką należy wyróżnić są gatunki całkowicie odlatujące na zimę, a pojawiające się u nas dopiero kolejną wiosną. Główną przyczyną zmuszającą ptaki do wędrówek nie są niskie temperatury. Nieraz wiosną, nawet i późną, pada śnieg czy występują kilkudniowe przymrozki. Obserwujemy wtedy marznące i głodujące bociany, bądź grupy jaskółek. Dla dziko żyjących zwierząt jest to zupełnie normalne i – chociaż brzmi to być może bardzo brutalnie z naszego, ludzkiego punktu widzenia – korzystne zjawisko. Jeżeli zdarza się, że niektóre ptaki w tym okresie zginą, to są to głównie osobniki słabe i chore, co przyczynia się do poprawy kondycji zdrowotnej całej populacji. Do lęgów przystąpią jedynie ptaki silne, dając mocne geny potomstwu, co w rezultacie da ich młodym znacznie większe szanse przeżycia i dochowania się potomstwa w przyszłości. Główną przyczyną nieobecności części gatunków zimą jest brak możliwości zdobycia pokarmu. Między innymi z tego powodu z naszych stron odlatują wszystkie gatunki owadożerne: jaskółki dymówki i oknówki, jerzyki, wszystkie gatunki muchołówek i pokrzewek (za wyjątkiem mysikrólików), a z drozdowatych: śpiewaki, pleszki i kłaskawki. Poza tym na zimę odlatują skowronki, pliszki siwe, szpaki, dziwonie, przepiórki, derkacze, gołębie siniaki, grzywacze i turkawki. Możliwości zdobycia pokarmu tracą też gatunki przywiązane do środowisk wodno-błotnych, chociaż część z nich próbuje przetrwać na rzekach, ale i tu nieraz pokrywa lodowa zmusza je do odlotu. Całkowicie natomiast znikają bociany czarne i białe, czajki oraz brodzie piskliwe.

Część gatunków ptaków dokonuje zimą swoistej wymiany, która polega na tym, iż osobniki danego gatunku przebywające u nas w okresie lęgowym, jesienią wędrują na południe i zachód Europy, natomiast ich miejsce zajmują osobniki tego samego gatunku przylatujące z północy i wschodu. Jest to bardzo trudne do zaobserwowania, gdyż pozornie te same ptaki pozostają w tych samych miej-

scach. Zjawisko to można w sposób jednoznaczny potwierdzić kontrolując obrączki założone ptakom na ich obszarach lęgowych. Najbardziej widowiskowym przykładem tego zjawiska jest nalot wielkich stad gawronów i kawek w połowie października, które pozostają u nas do kwietnia. Podobnymi zachowaniami charakteryzują się drapieżniki: myszołowy i pustułki, choć nie wykluczone, że część cieszyńskich osobników pozostaje na swoich terytoriach lęgowych. W sporych stadach można też obserwować kwiczoły oraz łatwiejsze do obserwacji zimą raniuszki, niezwykle ruchliwe i hałaśliwe, zdające się prawie nie odczuwać strachu przed obserwującymi je ludźmi.

Najlepiej zimą radzą sobie gatunki szukające pożywienia w korze drzew, zjadające nasiona i owoce masowo występujące w naszych szerokościach geograficznych przez całą zimę. W tym celu niektóre ptaki zmieniają na okres zimy swoje menu, chociaż nie odlatując wiele ryzykują, zwłaszcza przy ostrych i długich zimach. Należy jednak pamiętać, że dalekie przeloty to także swego rodzaju loteria, która pochłania bardzo liczne ofiary. Przez zimę pozostają u nas wszystkie gatunki dzięciołów, bażanty, gołębie miejskie i sierpówki, które zimowymi wieczorami zbierają się dziesiątkami na wspólnych noclegowiskach. Ponadto przez całą zimę pozostają z nami z wróblowatych: strzyżyki, kosy, paszkoty, wróble, mazurki, dzwońce, grubodzioby, szczygły i trznadle. W słoneczne i nieco cieplejsze zimowe dni można słyszeć nawet godowe śpiewy ptaków tych gatunków. Małe ptaki chętnie łączą się zimą w wielogatunkowe koczujące stada, w których dzięki liczebności czują się bezpieczniej i szybciej

AD

dostrzegają zagrożenia. Jednocześnie nie rywalizują zbyt wiele o pokarm, gdyż każdy gatunek ma swoje preferencje. Takie stada najczęściej tworzą różne gatunki sikor, kowalików, pełzaczy, a nieraz dołączają do nich ptaki innych gatunków. Bardzo dobrze w trudnych zimowych warunkach radzą sobie krukowate, które dzięki swej inteligencji potrafią łatwo dostosować się do zmieniających się warunków i wykorzystują wszelkie nadarzające się możliwości zdobycia pokarmu.

W ostatnich latach, dzięki w większości łagodnym zimom, próby zimowania podejmują gatunki ptaków wcześniej rzadko zimujące, na przykład ruzyczniki, potrzosy i zięby. Niektóre ptaki do pozostania zachęca całoroczny łatwy dostęp do pokarmu w kublach i na śmietniskach. Z tego źródła pokarmu korzystają głównie mewy i krukowate. Część ptaków kusi natomiast dokarmianie przez ludzi.

Kolejne gatunki, które można u nas zaobserwować w okresie zimowym to ptaki przelotne, przy czym z reguły w Cieszynie ptaki te nie zatrzymują się, nie znajdując w mieście bezpiecznych i dogodnych miejsc na odpoczynek i żerowanie. Szlakami podniebnymi nad Cieszynem przelatują wielkie stada ptaków, z których najłatwiej można zauważyć (a nieraz i usłyszeć): gęsi gęgawy i zbożowe oraz kormorany w kluczach liczących nawet do 300 sztuk oraz mniej liczne, ale majestatycznie latające łabędzie nieme. Kiedy jesienią lub wiosną na stawach rybnych jest spuszczone woda, na odkrytym dnie chętnie żerują ptaki siewkowe, takie jak mewy, czajki oraz pojedyncze łączaki i samotniki.

Naszymi typowymi zimowymi gośćmi są gatunki przylatujące tu wyłącznie na zimę z terenów północnych lub górskich. Zima w naszym regionie jest dla nich znacznie łagodniejsza. Z tej grupy gatunków co roku w Cieszynie można obserwować czyże, gile i krzyżodzioby świerkowe, charakterystyczne są również stada jemiołuszek pozostające nieraz aż do początku maja. Jemiołuszki zwracają na siebie uwagę charakterystycznym, delikatnym i przypominającym dzwoneczki głosem lub hałaśliwym alarmem paszkotów, rywalizujących z jemiołuszkami o pokarm.

Najlepiej poznaną grupą gatunków zimujących na terenie Cieszyna są ptaki wodno-błotne. Od kilku lat w połowie stycznia prowadzone są liczenia tych ptaków w ramach ogólnopolskiej akcji. W Cieszynie liczone są przede wszystkim ptaki zimujące na Olzie, ale były także kontrolowane mniejsze cieki. W tabeli II przedstawiono wyniki zimowych liczeń ptaków zimujących na rzece Olzie w latach

2007-2009 oraz – dla porównania – ujęto również dane z 2010 roku, choć wykraczają one poza okres badań przyjęty w niniejszym opracowaniu.

Tabela II. Wyniki liczeń zimowych w latach 2007-2010 na cieszyńskim odcinku Olzy (o długości około 8,5 km)

Data liczenia	20. 01.2007	13. 01.2008	11. 01.2009	16.01.2010
GATUNEK	liczba ptaków			
Perkozek	2	2	9	8
Kormoran	0	5	20	14
Czapla siwa	2	9	12	17
Gęgawa	0	0	1	0
Łabędź niemy	14	14	11	10
Krzyżówka	300	368	251	402
Cyraneczka	0	0	3	0
Gągoł	0	0	0	1
Nurogęs	15	22	37	39
Kokoszka	0	0	1	1
Łyska	5	18	6	10
Śmieszka	18	23	27	6
Mewa białogłowa	0	3	1	2
Zimorodek	3	1	2	1
Pliszka górską	0	1	1	0
Pluszcz	2	4	4	8

Poza przedstawionymi powyżej zimowymi liczeniami ptaków, przeprowadzane dodatkowe obserwacje wykazują obecność jeszcze innych, ciekawych i rzadkich w Cieszynie gatunków ptaków. Na przykład 16 lutego 2006 roku na Olzie przebywał samiec rożeńca w szacie godowej, zaś w listopadzie tego samego roku samica czernicy. 23 marca 2007 można było oglądać samicę mandarynki, 3 stycznia 2009 w Cieszynie przebywała dorosła gęś białoczelna, a trzy tygodnie później w Markłowicach zaobserwowano czaplę białą. Natomiast 24 stycznia 2010 roku widziany był na Olzie w centrum miasta samiec głowienki.

Poza wymienionymi w tabeli II gatunkami ptaków dziko żyjących, na naszych rzekach co roku obserwuje się gatunki zbiegłe z niewoli lub ich mieszańce z gatunkami

„Rezydenci” na Olzie

dziko żyjącymi. Zjawisko to narasta w całym kraju w związku z przybywaniem półotwartych hodowli ptaków ozdobnych. Przykładowo na Olzie do 17 wzrosła liczba mieszkańców kaczki domowej z krzyżówką. Te niezwykle różnorodnie ubarwione kaczki stworzyły w Cieszynie rozmnażającą się populację. Od blisko 3 lat przebywa na Olzie gęś wyglądająca jak krzyżówka gęsi garbonosej z gęsią domową. W 2009 roku dołączyła do niej biała kaczka piżmówka. Wraz z jednym nieletnim łabędziem – wieloletnim już rezydentem cieszyńskiego odcinka Olzy – tworzą ciekawą grupę przebywającą na ogół w rejonie powyżej mostu Wolności przez cały rok. Z kolei na Bobrówce w dniu 31 grudnia 2007 roku przebywał samiec karolinki w szacie godowej. Prawdopodobnie był to uciekinier z niewoli, gdyż te ozdobne kaczki chętnie są u nas hodowane.

Z powyższych, skrótowych informacji i kilku fotografii wykonanych w trakcie wyjątkowo śnieżnej zimy 2005-2006 (zamieszczonych przy opisach gatunków – rozdział 3.3) widać, że warto wybrać się na obserwację ptaków nie tylko wiosną, kiedy rozbrzmiewa zewsząd ich śpiew, ale również jesienią i zimą. Część gatunków w Cieszynie możemy zobaczyć tylko w tym okresie. Obserwacje zimowe są łatwiejsze niż wiosenno-letnie, gdyż ptaki tracą osłonę liści i traw. Występuje wówczas także mniejsza liczba gatunków ptaków, dzięki czemu początkującym ptakolubom łatwiej je rozpoznać.

BLIŻEJ PTAKÓW

4.1. Obserwowanie i ochrona ptaków

Większość z nas, w trakcie codziennych czynności lub w chwilach relaksu, mimowolnie zwraca uwagę na otaczający nas świat przyrody. Ptaki są istotnym elementem tego świata i trudno ich nie dostrzegać ze względu na ich wszechobecność, ruchliwość i głosy, którymi zwracają naszą uwagę. Na ogół jednak ptaki są bardzo płochliwe, nie pozwalają zbliżyć się do siebie, co oczywiście utrudnia lub wręcz uniemożliwia choćby przyjrzenie się szczegółom ich upierzenia lub obserwację ich zachowanie się. Dlatego do obserwowania ptaków i ich lepszego poznania trzeba się odpowiednio przygotować.

Poza zawodowymi ornitologami wiele osób uczyniło z obserwowania ptaków sposób spędzania wolnego czasu, przeradzający się niejednokrotnie w prawdziwą pasję życiową. W ostatnich latach zjawisko to narasta zarówno w Polsce, jak i w wielu innych krajach. Obecnie zwłaszcza w Niemczech oraz w Wielkiej Brytanii obserwatorzy ptaków są liczną i dobrze zorganizowaną grupą. Warto więc może podać kilka wskazówek dla osób, które chciałyby lepiej – bardziej fachowo – przygotować się do tego hobby. Przynosi to korzyści zarówno obserwatorowi, jak i naukowej wiedzy

o ptakach, w którą niemały wkład wnoszą właśnie ornitology amatorzy.

Aby nasze obserwacje były rzetelne i wartościowe potrzebujemy:

- odpowiedniego sprzętu umożliwiającego obserwowanie;
- fachowej literatury, a na początek przynajmniej jednego dobrego przewodnika do rozpoznawania gatunków ptaków;
- znajomości zasad etyki obserwacji ptaków oraz – co chyba oczywiste – ich przestrzegania podczas podglądania ptaków.

Sprzęt to przede wszystkim lornetka, ale też luneta i coraz częściej aparat fotograficzny. Luneta jest przydatna głównie w otwartym terenie, przy dużych odległościach. Na rozległych zbiornikach wodnych jest wręcz niezbędna, jeśli chcemy zobaczyć ptaka wyraźniej, niż tylko ciemny punkt na wodzie. Ale dobra luneta to duży wydatek, na który warto się zdecydować, jeśli poważniej i trwale zaangażujemy się w obserwowanie ptaków. Na początek w zupełności wystarczy lornetka, która jest podstawowym sprzętem obserwacyjnym, niezastąpionym w lesie, parku czy podczas górskiej wędrówki. Kupując lornetkę najczęściej szukamy takiej, która najbardziej przybliży. Tymczasem, im większe przybliżenie, tym większe drgania obrazu i mniejsze pole widzenia. W praktyce, przy podglądaniu ptaków najlepiej sprawdzają się lornetki o powiększeniu do 7-10 razy. Niedoceniane przez początkujących obserwatorów są także inne ważne parametry lornetki, takie jak: pole widzenia, jasność, odwzorowanie kolorów, łatwość regulacji pokrętkami, ciężar, itp. Zakup tego sprzętu powinien więc być przemyślany i poprzedzony zebraniem dodatkowych informacji. Jako miejsce zakupu warto polecić specjalistyczne sklepy, stoiska handlujące sprzętem optycznym lub analogiczne sklepy internetowe (pomocne linki na końcu książki). Nie warto kupować na bazarach, targowiskach bądź u przygodnych handlarzy, gdzie nie mamy gwarancji jakości sprzętu.

Kiedy mamy już możliwość podpatrywania ptaków z bliska, wtedy pojawia się potrzeba obserwacji bardziej świadomej – chcemy umieć nazwać ptaka, wiedzieć po jakich cechach odróżnić dany gatunek, znać siedliska, w których możemy go spotkać. Tego typu wiedzę oferują różne przewodniki terenowe czy poradniki rozpoznawania

i obserwowania ptaków. Wybór w tym zakresie jest spory i stale pojawiają się nowe pozycje. Wśród obecnie dostępnych warto zwrócić uwagę na przewodnik „Ptaki Europy i Obszaru Śródziemnomorskiego”, którego autorem jest Lars Jonsson. Z pewnością inne przewodniki też spełnią swoje zadanie, szczególnie na początku naszej przygody z ptakami, kiedy skupiamy się głównie na gatunkach pospolitszych (wykaz polecanych książek znajduje się w rozdziale Literatura). Warto wspomnieć, że od kilku lat ukazuje się polskie czasopismo dla ptasiarzy „Ptaki Polski”, które jest dostępne w większych punktach sprzedaży prasy oraz w prenumeracie.

Od jakiegoś czasu najłatwiej dostępnym źródłem wszelkiej wiedzy, w tym także i ornitologicznej, jest dla wielu internet. Ilość dostępnej w tym źródle informacji jest przytłaczająca, dlatego na początek warto zajrzeć na stronę Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków (OTOP), jak też innych regionalnych towarzystw ornitologicznych (przydatne adresy stowarzyszeń ornitologicznych na końcu książki). Istnieje również wiele internetowych galerii z dobrymi zdjęciami ptaków. Działają fora i listy dyskusyjne poświęcone ornitologii, które służą wymianie informacji i poszerzaniu wiedzy. Funkcjonują ponadto internetowe krajowe bazy danych, gromadzące i wstępnie weryfikujące obserwacje ptasich rzadkości (np. Birdwatching), ale również takie, w których możemy wprowadzać na bieżąco wszystkie swoje obserwacje i udostępniać je innym (np. Awibaza). Oczywiście ptasie dane terenowe gromadzą przede wszystkim polskie ośrodki naukowe, z którymi można nawiązać kontakt w celu wysyłania swoich obserwacji. Śląsk Cieszyński leży na styku dwóch regionów ornitologicznych:

- z regionu śląskiego dane gromadzi Uniwersytet Wrocławski,
- z regionu Małopolski (w tym Karpat) dane gromadzi Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

Granica pomiędzy powyższymi regionami ornitologicznymi poprowadzona jest wzdłuż poziomu 300 m n.p.m., co mniej więcej odpowiada linii Bielsko – Skoczów – Cieszyn.

Stwierdzenia wyjątkowo rzadkich gatunków należy wysyłać do zweryfikowania przez tzw. Komisję Faunistyczną. Wymóg ten dotyczy zarówno ornitologów zawodowych, jak i amatorów. Polska Komisja Faunistyczna istnieje od 1972 roku i jest zespołem ekspertów z zakresu ornitologii tere-

nowej, którzy weryfikują doniesienia m.in. o stwierdzeniach rzadkich gatunków na obszarze kraju. Dopiero pozytywne orzeczenie tej komisji sprawia, że dana obserwacja staje się faktem naukowym. Zasady zgłaszania i listę gatunków rzadkich można znaleźć na stronie internetowej Komisji.

Łączność internetowa skutecznie ułatwiła kontakty ludzi o wspólnych zainteresowaniach. Dotyczy to oczywiście także i ptakolubów. Internet nie tylko umożliwia wymianę wiedzy, ale znacznie ułatwia inicjowanie i organizację różnorodnych ogólnokrajowych akcji. Obserwatorzy ptaków mają co najmniej 2 razy w roku możliwość wspólnego wyruszenia w teren:

- w pierwszy weekend października, w ramach Europejskich Dni Ptaków,
- w ostatni weekend stycznia, w ramach Zimowego Ptakolicznia.

Pierwsza akcja jest nastawiona na obserwacje ptaków w trakcie jesiennej wędrówki, a druga polega na obserwacjach ptaków zimujących w Polsce. Obie te ptasie „imprezy” mają charakter masowy i są adresowane do wszystkich obserwatorów ptaków, także tych początkujących. Zaobserwowane ptaki zapisuje się w specjalnie przygotowanych protokołach, które następnie należy odesłać pod wskazany adres (przykładowe formularze, na których odnotowuje się obserwacje załączone zostały na końcu książki).

Ludzie o podobnych zainteresowaniach mają potrzebę spotykania się w celu wymiany informacji lub wzbogacenia swej wiedzy. W naszym regionie od wielu lat działa Klub Ornitologiczny w Bielsku-Białej, który raz w miesiącu gromadzi wszystkich – niezależnie od stopnia zaawansowania ornitologicznego – „ptasiarzy” chętnych do spotykania się. Spotkania odbywają się zawsze w pierwszy wtorek każdego miesiąca (poza wakacjami) o godzinie 16.00 w klubie „Włókniarz” przy ul. 1 Maja 12 w Bielsku – Białej.

Każdy miłośnik ptaków powinien także zawsze pamiętać, że podglądanie ptaków i ich zachowań nie może w żaden sposób ptakom szkodzić. Niedopuszczalne jest zbliżanie się do gniazda w okresie lęgowym, kiedy są w nim jaja lub pisklęta. Nasza obecność spłoszy ptasich rodziców, którzy mogą długo nie wracać do gniazda, co w konsekwencji narazi jaja lub pisklęta na wyziębienie i atak drapieżników, lub nawet zupełnie je porzucić. Pamiętajmy, że zdecydowana większość ptaków w Polsce podlega różnym formom

ochrony prawnej. Na przykład wokół gniazd rzadszych gatunków ptaków drapieżnych wyznacza się, w porozumieniu z nadleśnictwami, strefy ochronne, mające zapewnić spokój w czasie lęgów.

Bardzo ważnym aspektem ochrony ptaków jest również ochrona ich siedlisk. W ostatnich latach, dostosowując sposoby ochrony przyrody do wymogów Unii Europejskiej, nasz kraj wyznaczył wiele obszarów ważnych dla ptaków (są to tzw. obszary specjalnej ochrony ptaków – OSOP), które stanowią część sieci terenów chronionych o nazwie Natura 2000. Kryteria wyznaczania tych obszarów są określone przez przepisy tzw. Dyrektywy Ptasiej, jednolite dla wszystkich krajów Unii Europejskiej. Najogólniej rzecz biorąc OSOP są to istotne lęgowiska rzadkich gatunków, ważne żerowiska i miejsca odpoczynku dla ptaków wędrownych w trakcie ich jesiennej i wiosennej migracji, czy też zimowiska wielu gatunków. Obecnie lista OSOP na terenie Polski liczy 141 ptasich ostoi, z których najbliższej Cieszyna położone są:

- Dolina Górnej Wisły, od Skoczowa do Czechowic-Dziedzic, obejmująca Zbiornik Goczałkowicki, rzekę Wisłę, oraz istniejące na tym terenie liczne kompleksy stawów,
- Beskid Żywiecki .

W granicach ostoi ptasich celem nadrzędnym jest zapobieganie takim zmianom w środowisku, które pogorszyłyby aktualne warunki życia ptaków tych gatunków, ze względu na które ostoja została powołana.

4.2. Działki i ogrody przyjazne ptakom

Większość ludzi odczuwa potrzebę kontaktu z przyrodą. Wiele osób dąży do posiadania własnego ogrodu, działki rekreacyjnej poza miastem lub chociażby małej działeczki na terenie rodzinnych ogrodów działkowych (ROD). Marzy nam się odpoczynek w otoczeniu zieleni, wśród ulubionych roślin, w ciszy przerywanej tylko śpiewem ptaków. Ale z ptakami na tego typu terenach bywa różnie.

Podczas prowadzonych badań ornitofauny Cieszyna zwrócono uwagę, że np. tereny ogródków działkowych nie obfitują w zbyt wiele ptasich gatunków. Znacznie ciekawiej

pod tym względem wypadają stare, zapuszczone ogrody czy sady, gdzie oprócz kosów, mazurków i sikorek, można spotkać np. dzięcioła, pełzacza, ziębę czy raniuszka. Zależność między typem ogrodu a ilością ptaków można ująć w następującym stwierdzeniu: „im mniej sprzątanania, czyszczenia i porządkowania działki, tym więcej ptaków”. Ta opinia zapewne oburzy zamiłowanych ogrodników i działkowców, którzy – jak się wydaje – za swój święty obowiązek uważają ciągle wygrabianie, zamiatanie, przycinanie itp. Wystarczy zresztą zajrzeć do czasopism lub albumów poświęconych zakładaniu i pielęgnacji ogrodów, w których większość zdjęć przedstawia wypielęgnowane fragmenty ogrodowej zieleni, z krótko przystrzyżonym trawnikiem, wymuskanyymi alejkami i równo obciętym żywopłotem. Jednak nasze potrzeby estetyczne i nasze odczucie piękna nie idą w parze z życiowymi potrzebami ptaków. Czy da się to jakoś pogodzić? Można spróbować. Poniżej przedstawiono i krótko omówiono kilka sposobów, dzięki którym można przywabić więcej ptaków do ogrodu, nie zamieniając go w „dziki busz”. Propozycje te zapewne nie zainteresują osób, które są nastawione wyłącznie np. na zbieranie z działki maksymalnych plonów, jak również tych, którzy muszą mieć idealnie wysprzątaną każdy kąt w ogrodzie. To raczej zachęta dla ludzi z przyrodniczym zacięciem, ekologicznie świadomych i wrażliwych, którzy oprócz plonów i doznań estetycznych oczekują, że ich ogród będzie również kawałkiem środowiska przyrodniczego, gdzie mogą żyć razem różnorodne rośliny i zwierzęta, w tym oczywiście wiele ptaków. Dwie podstawowe ptasie potrzeby to dostęp do pokarmu i oferta miejsc do gniazdowania, a można do nich jeszcze dodać kwestię bezpiecznych kryjówek do wykorzystania przez ptaki jako miejsca noclegowe lub dzienne schronienie. Mamy więc odpowiedź, w jakim kierunku dokonać zmian w naszym ogrodzie, aby bardziej podobał się ptakom:

- Jak zwiększyć ilość dostępnego ptakom pokarmu:
 - wybieramy krzewy i drzewa ozdobne o jadalnych owocach,
 - rzadziej wygrabiamy ogród,
 - dokładne jesienne porządki, czyniące nasz ogród perfekcyjnie wysprzątanym, wykonujemy wiosną,
 - dokarmiamy ptaki zimą,
 - wystawiamy poidło z wodą w okresie letnim,
 - unikamy stosowania w ogrodzie środków chemicznych.

- Jak zwiększyć ilość miejsc do gniazdowania:
 - wywieszamy budki lęgowe,
 - zakładamy żywopłoty nieformowane, a żywopłoty formowane tniemy przed lub po okresie lęgowym ptaków,
 - sadzimy pnącza,
 - sadzimy iglaki.
- Jak stworzyć kryjówki dla ptaków:
 - drzewa i krzewy sadzimy w grupach,
 - tworzymy żywopłoty,
 - doceniamy iglaki.

Powyższe zalecenia wymagają krótkiego komentarza. Jeśli mamy możliwość posadzenia w ogrodzie większej ilości drzew i krzewów, to grupujemy je w żywopłoty, szpalery lub skupienia – „wyspy”. Stworzy to gęstwinę gałęzi, w której ptaki znajdą bezpieczne schronienie przed drapieżnikami, deszczem, wiatrem bądź upałem. Szczególnie cenne są grupy roślin iglastych, które dają skuteczne schronienie również zimą. W takich zakrzaczeniach i zadrzewieniach wiele gatunków ptaków chętnie buduje gniazda i bezpiecznie wyprowadza młode.

Przy wyborze roślin zwracajmy też uwagę na ich przydatność dla ptaków pod względem pokarmu. Wiele drzew i krzewów zawiązuje owoce i nasiona chętnie zjadane przez ptaki – są to chociażby szyszki drzew iglastych z wydziobywanymi przez ptaki nasionami, znana wszystkim jarzębina (oraz mniej popularne inne gatunki jarzębów), rokitnik, różne

Rokitnik

gatunki irgi, berberysy, jabłonie ozdobne i jeszcze wiele innych. Owoce większości tych gatunków mają zarazem walory dekoracyjne, bo są kolorowe i czasem długo utrzymują się na gałęziach, a jednocześnie stanowią idealny, naturalny ptasi pokarm, głównie w okresie jesienno-zimowym. W grupie roślin o owocach i nasionach chętnie zjadanych przez ptaki, możemy dobrać te, które mają dodatkowe zalety, np. ozdobne, a czasem miododajne kwiaty, ładnie przebarwiające się jesienią liście, itp. Tak dobrane rośliny będą przez cały rok cieszyć zarówno nas, jak i ptaki. Należy jednak pamiętać, aby sadzić gatunki dobrze znoszące nasze zimowe warunki i nie wymagające intensywnych zabiegów ochronno-pielęgnacyjnych, zwłaszcza opryskiwania środkami ochrony roślin (pestycydami) czy intensywnego nawożenia. Również kora na pniach i gałęziach z różnymi szczelinami i zakamarkami jest siedliskiem drobnych organizmów, a tym samym ważną ptasią stołówką i spiżarnią. W koronach drzew i krzewów ptaki znajdują całą masę owadów, ich jajeczek, larw i poczwerek. Zjadając je, ptaki zasłużyły na zaszczytne, nadane przez człowieka miano organizmów pożytecznych.

Zgrupowanymi krzewami są między innym żywopłoty. Warto się zastanowić zwłaszcza nad posadzeniem żywopłotu nieformowanego, czyli takiego, który nie wymaga regularnego przycinania. Żywopłót może być utworzony z krzewów jednego gatunku lub może być różnogatunkowy, z krzewami np. o kontrastujących barwach liści, kwiatów lub owoców, o różnych porach kwitnienia, rozwijania się liści wiosną i ich zrzucania jesienią, itp. W takich żywopłotach cięcie dokonuje się rzadziej i mają one charakter pielęgnacyjny, czyli usuwa się gałęzie suche, złamane bądź zaburzające pokrój krzewu, a jedynie od czasu do czasu można nieco skrócić wszystkie gałęzie, głównie w celu zagęszczenia koron. Przy takich żywopłotach ogrodnik ma zdecydowanie mniej pracy, a ptaki więcej spokoju, bowiem pielęgnacji dokonuje się jesienią lub wczesną wiosną, czyli poza okresem lęgowym. Miłośnicy żywopłotów formowanych, szczególnie ci, którzy muszą mieć żywopłót równiutko przystrzyżony przez cały sezon, muszą ciąć również w okresie wiosenno-letnim, co zakłóca spokój gniazdującym ptakom.

Na osobną uwagę zasługują pnącza. Stare, dobrze rozróżnione na murze, płocie czy pergoli pnącze stwarza „wnęki” nadające się do zbudowania gniazda. W plątaniu liści i gałązek ptak może się schować, a niektóre pnącza

wydają też jadalne owoce. To interesująca alternatywa dla właścicieli małych działek, na których nie ma miejsca na grupy większych drzew i krzewów. Zwróćmy uwagę, że dobrze dobrane i rozmieszczone gatunki drzew, krzewów i pnączy zaspokoją wszystkie wymienione wyżej potrzeby ptaków, czyli dostarczą pokarmu, miejsca na gniazdo i schronienie, czyniąc przy tym ogród lub działkę efektownie pod względem dekoracyjnym urządzoną, a jednocześnie przyjazną dla ptaków.

Pnącza to rośliny zarazem efektowne, jak i przyjazne dla ptaków

Częste są sytuacje, gdy nowy nabywca terenu zaczyna zagospodarowanie nieruchomości od jej „oczyszczenia” z wszystkich drzew i krzewów, które na niej rosną. Każdy powinien się dobrze zastanowić zanim zdecyduje o wycięciu zwłaszcza starego drzewa, także owocowego. Na niezagospodarowanej działce stare drzewo jest jedynym dawcą cienia, a jego kora i korona są całym światem – czyli siedliskiem życia – dla wielu drobnych organizmów, z czego korzystają także ptaki. Zanim nowo posadzone drzewa zastąpią to stare, minie kilkanaście, a czasem nawet kilkadziesiąt lat. Oczywiście w pniach i konarach starych drzew tworzą się z czasem jakieś szczeliny, zagłębienia czy dziuple, które mogą, ale nie muszą świadczyć o osłabieniu drzewa, są natomiast niezwykle cenne dla tych gatunków ptaków, które właśnie tylko w tego typu miejscach zakładają gniazda i odbywają lęgi. Jednak w naszych współczesnych ogrodach i działkach takich

drzew prawie nie ma. Chcąc zatem przyciągnąć do ogrodu tę grupę ptaków musimy im zapewnić sztuczną dziuplę, czyli budkę lęgową. Zwyczajowo stosuje się budki z większym otworem dla szpaka lub mniejszym dla sikorek. Jednak temat jest znacznie szerszy i kto chciałby go zgłębić, powinien sięgnąć do fachowej literatury lub poszukać wiadomości na licznych stronach internetowych. Można tam znaleźć porady dotyczące samodzielnego zbudowania budki lęgowej, szczegółowe wymiary budek dla określonych gatunków ptaków, zasady mówiące kiedy, gdzie i jak zawieszać budki. Można także kupić gotowe budki, np. w centrach ogrodniczych lub w internetowych sklepach wysyłkowych. Najważniejsze, aby budka lęgowa była bezpieczna dla ptaków. Musi być więc solidnie zbudowana i odpowiednio głęboka, co uniemożliwi penetrację jej przez drapieżniki, np. kuny. Miejsce jej zawieszenia nie może być ani mocno zacienione, ani zbyt nasłonecznione. Ważna jest również odpowiednia wysokość zawieszenia i odległość pomiędzy sąsiednimi budkami. Pamiętajmy, że niewłaściwie wykonane i źle umieszczone skrzynki lęgowe przyniosą ptakom więcej szkody niż pożytku.

Budki lęgowe służą nie tylko do wyprowadzenia potomstwa, ale po sezonie lęgowym stanowią również miejsce noclegu, a zimą są dla ptaków schronieniem przed wiatrem i mrozem. Aby długo i z pożytkiem służyły ptakom, budki powinny być przed każdym sezonem lęgowym oczyszczone, co między innymi ogranicza rozwój pasożytów nękających pisklęta.

Budka lęgowa tzw. półotwarta dla kopciuszka, muchołówki szarej, pliszki siwej, rudzika.

Osobnym zagadnieniem jest nasza sezonowa aktywność na terenie ogrodu lub działki. Każdy ogrodnik wie, że aby wyhodować warzywa i owoce, cieszyć się pięknie kwitnącymi roślinami, trzeba wykonać szereg ogrodniczych prac i czynności, w większości w ściśle określonej kolejności i w odpowiedniej porze roku i nie można tu pójść na żadne odstępstwa. Wszystkie te zabiegi są ważne i terminowe. Ale i na tym polu można coś zmienić. Choć wiele się już pisze i mówi o rolnictwie ekologicznym czy uprawach ekologicznych, to warto jeszcze raz podkreślić, że zrezygnowanie lub ograniczenie środków chemicznych wyjdzie na zdrowie przede wszystkim nam – ludziom, a przy okazji także i ptakom. Jeśli wytrujemy wszystkie owadzie (i nie tylko) „szkodniki”, to co mają w naszym ogrodzie czy na działce jeść ptaki? Nawet typowe ziarnojady karmią swoje pisklęta owadami. Jeśli muszą daleko latać po pokarm, nie założą u nas gniazda. Dodatkowo, silnie toksyczne środki pozostają dłużej w środowisku i poprzez tzw. łańcuchy pokarmowe szkodzą kolejnym organizmom, w tym ptakom. Obecnie w poradnikach ogrodnictwa często można znaleźć propozycje naturalnych – a tym samym przynoszących mniej szkody całemu środowisku – sposobów radzenia sobie z niechcianymi gośćmi naszych upraw. Ale jeśli nie umiemy zrezygnować z chemicznych środków ochrony roślin, to chociaż maksymalnie ograniczmy ich ilość i uważnie czytamy etykiety, aby wybrać te substancje, które są mniej szkodliwe dla środowiska.

Duża ilość potencjalnego ptasiego pokarmu znajduje się w różnych zapomnianych lub rzadko odwiedzanych zakamarkach ogrodu, w rzadko koszonych, zarośniętych dzikimi roślinami przestrzeniach, np. za szopką czy kompostownikiem, pod płotem, itp. Bogatszy świat bezkręgowców rozwija się też wśród resztek roślinnych, więc może niekoniecznie trzeba niezwłocznie palić zgrabione liście lub zbierać wszystkie niewykorzystane przez nas owoce. Znane są przypadki ogrodów, w których np. stare jabłonie rodzą niezbyt smaczne jabłka, a mimo to nie są przez właścicieli usuwane. Jabłka oczywiście opadają i są pozostawiane pod drzewem, dzięki czemu przez długi czas uczują tam kosa i drozdy (głównie kwiczoły), a w środku zimy resztki owoców mogą nawet przywabić stado pięknie upierzonych jemiółuszek. W ogrodzie przyjaznym ptakom warto, choćby tylko częściowo, zrezygnować z gruntownych jesiennych porządków

Jemiołuszki

i np. nie zrywać i wyrzucać przekwitłych bylin z zawiązanymi nasionami, które zimą mogą stanowić źródło pokarmu dla ptaków, pozostawić zgrabione w kilku punktach liście i resztki roślinne, które mogą na uprzątnięcie poczekać do wiosny.

Nikt oczywiście nie namawia do całkowitego zaniedbania ogrodu, ale jeśli chcemy cieszyć się ptasim sąsiedztwem, to sami zdecydujemy, które mniej widoczne zakątki możemy pozostawić do zagospodarowania przyrodzie. Oczywiście jest to znacznie łatwiejsze w dużym ogrodzie, niż w malutkim, gdzie każdy metr kwadratowy jest cenny i dobrze widoczny. Poza tym, jeśli sąsiedzi nie zrozumieją naszego postępowania, to mogą mieć pretensje i zarzucać nam, że z naszej mniej uporządkowanej działki rozprzestrzeniają się na ich piękny i jednolity trawnik chwasty. Zawsze warto więc porozmawiać i wyjaśnić przyrodnicze motywy naszego postępowania – przekazać dalej naszą wiedzę i zachęcić kolejne osoby do przyjaznego dla ptaków utrzymania przydomowego ogródka. Dla każdego świadomego obserwatora przyrody jest chyba jasne, że ogród z często koszonym i do czysta wygrabianym trawnikiem, stale zamiatanymi alejkami i starannie wysprzątanym każdym zakątkiem może się podobać ludziom, ale z pewnością mniej spodoba się ptakom.

W cieplej porze roku magnesem przyciągającym ptasich gości jest woda. Ptaki szybko uczą się, że w określonym miejscu mogą zawsze napić się lub wziąć kąpiel. Najprostszy sposób jest zwykła większa miska, ale mogą to

być poidła bardziej wymyślne, ozdobne – tu wszystko zależy od naszego gustu i pomysłowości. Dla ptaków istotna jest tylko stała obecność wody i bezpieczeństwo, a więc brzegi poidła nie mogą być strome i śliskie, a najbliższe otoczenie nie powinno ułatwiać np. kotom podkradania się do pijących i kąpiących się ptaków.

Wodopój

Z kolei zimą ptaki chętnie skorzystają z dobrze zaopatrzonych karmników. Zimowe dokarmianie ptaków jest zagadnieniem na tyle obszernym, a w ostatnich latach również kontrowersyjnym, że warto poświęcić mu osobny rozdział.

4.3. Zimowe dokarmianie ptaków

W potocznej i powszechnie akceptowanej opinii dokarmianie ptaków pomaga im przetrwać zimę. Stwierdzenie więc, że zimowe dokarmianie może ptakom szkodzić, spotyka się co najmniej ze zdziwieniem, a czasem wręcz z oburzeniem. Jest to jednak zagadnienie bardzo kontrowersyjne i współcześnie ornitolodzy i miłośnicy ptaków mają na ten temat zróżnicowane poglądy.

Co więc może przemawiać przeciwko dokarmianiu ptaków? Przyjrzyjmy się najczęściej przytaczanym argumentom:

- dokarmiając ptaki utrudniamy działanie naturalnej selekcji, która eliminuje najsłabsze osobniki, pozostawiając te najsilniejsze i najlepiej przygotowane do przeżycia ciężkich warunków siedliskowych,
- zagęszczenie ptaków w punktach dokarmiania ułatwia przenoszenie się chorób, zwłaszcza pomiędzy różnymi gatunkami ptaków, które w normalnych warunkach nie mają ze sobą kontaktu,
- stałe miejsce dokarmiania przyciąga drapieżniki (ułatwiając im zdobywanie pożywienia, ale powodując nadmierne i nienaturalnie wysokie straty w populacjach drobnych gatunków ptaków),
- nie stosując przyjętych i akceptowanych przez znawców ptaków zasad dokarmiania możemy nieświadomie przyczynić się do śmierci wielu osobników, które bez naszej „pomocy” mogłyby przeżyć zimą.

Ptaki korzystające zimą z naszych karmników to na ogół przedstawiciele gatunków pospolitych, nie wymagających szczególnych działań ochroniarskich i dobrze przystosowanych do przetrwania zimy. Musimy więc uczciwie przyznać, że dokarmiamy ptaki, bo sprawia nam przyjemność bliski kontakt z nimi, obserwowanie w szary, zimowy dzień ruchliwych gości naszego karmnika. Poza tym mamy poczucie, że robimy coś pożytecznego dla świata przyrody. Z drugiej strony fascynacje zimowymi karmnikowymi obserwacjami często kształtują w nas przyjazne dla ptaków (i dla całej przyrody) postawy i poglądy, uwrażliwiają na ptasie problemy, budzą trwalsze zainteresowanie i chęć pomocy ptakom w innych sytuacjach, przez cały rok. I to jest główny argument przemawiający za zimowym dokarmianiem ptaków.

Dokarmiajmy więc, ale róbmy to mądrze, aby jak najmniej szkodzić ptakom, pamiętając o kilku podstawowych zasadach:

- miejsce dokarmiania musi być zabezpieczone przed kotami,
- należy dbać o właściwy skład i jakość pokarmu,
- karmnik winien być właściwie utrzymany pod względem higienicznym,

- należy być konsekwentnym w regularnym wykładaniu karmy przez cały okres zimowego dokarmiania,
- akcję dokarmiania należy rozpocząć i zakończyć we właściwym terminie.

Najważniejsza jest jakość pokarmu i konsekwentne jego uzupełnianie w karmniku. Wiele na ten temat można przeczytać w różnego typu literaturze poradnikowej, w czasopiśmie, itp., jednak warto w tym miejscu wspomnieć o kilku najważniejszych kwestiach. Zimowym pokarmem dla ptaków nie mogą być resztki z naszej kuchni. Najlepsze są suche nasiona, a coraz częściej można kupić mieszanki nasion specjalnie przygotowane dla ptaków. Nie tylko wśród sikorek największe powodzenie mają nasiona słonecznika (oczywiście nie mogą to być nasiona przeznaczone do wysiewu, zaprawione chemicznie), a innymi dodatkami mogą być np. płatki owsiane, kawałki jabłek, rozdrobnione orzechy. Cenny jest również tłuszcz w postaci kawałka łoju lub słoniny, koniecznie świeżej, niesolonej i niewędzonej. Taki smakołyk można wywieszać w kawałku lub wytopiony tłuszcz zmieszać z nasionami i po zastygnięciu wykorzystywać na różne sposoby, np. wypełniać nim specjalnie wydrążone otwory w kawałku drewna, który potem zawieszamy na gałęzi. Taka ptasia stołówka skusi nie tylko sikory, ale także dzięcioły lub kowaliki. Od kilku lat w handlu są dostępne specjalne kule tłuszczowo – nasienne tzw. pyzy dla ptaków, które wystarczy wywiesić za oknem. Są one lubiane przez ptaki. Po zawieszeniu ptasie pyzy są dostępne głównie dla sikorek, choć mazurki, raniuszki czy czyże też potrafią sprawnie z nich korzystać. Istotną zaletą tego typu karmy jest fakt, że żywi ptaki przez kilkanaście dni, jest to więc dobra propozycja dla zabieganych lub zapominalskich, którzy mają kłopot z pamiętaniem o codziennym uzupełnianiu karmy w karmniku.

Regularne uzupełnianie karmy jest bardzo ważnym obowiązkiem. Prowadzone m.in. w Wielkiej Brytanii badania wykazały, że ptaki silnie przywiązują się do miejsc dokarmiania. Jeśli „swój” karmnik zastaną pusty, to czekają w pobliżu, aż „się napełni”, co w zimowy krótki, mroźny dzień może być dla nich zgubne. Dlatego tak ważna jest konsekwencja w raz podjętym dokarmianiu. Ponadto lepiej okres dokarmiania ograniczyć do niezbędnego minimum. Jeśli jesień jest długa i stosunkowo ciepła, to ptaki mają pod dostatkiem naturalnego pożywienia. Wystawmy karmnik dopiero wtedy, kiedy temperatura zacznie oscylować wokół zera stopni i pojawią się opady śniegu. Podobnie koniec okresu dokarmiania nie

przesuwajmy w nieskończoność. Zakończmy wykładanie karmy, kiedy ustali się już kilkudniowa cieplejsza aura. Przyzwyczajone do łatwo dostępnego pokarmu ptaki potrafią nawet pisklątom nosić pokarm z karmnika, jeśli go tam nadal będą znajdować. Dla piskląt jest to zdecydowanie szkodliwe, gdyż dla prawidłowego rozwoju potrzebują pokarmu zwierzęcego, czyli głównie bezkręgowców (owadów, pajęczaków, itd.).

Jeszcze więcej kontrowersji budzi dokarmianie ptaków wodnych, czyli popularne w trakcie spaceru rzucanie chleba kaczkom i łabędziom. Problem narasta, gdy przez miasto przepływa rzeka lub w parkach są stawy bądź sadzawki, na których chętnie gromadzą się ptaki. To prawdopodobnie właśnie z powodu dokarmiania coraz więcej łabędzi pozostaje u nas na zimę, zamiast odlecieć dalej na południe, jak to kiedyś miały w zwyczaju. Dla ptaków ta zmiana zachowania się jest o tyle groźna, że podawane jedzenie nie zawsze jest odpowiednie, a ludzie donoszą pokarm na ogół dopóki jest w miarę ładna pogoda. Nikomu nie chce się spacerować, kiedy aura się pogorszy i wówczas ptaki głodują. Ważne, żeby w takich miejscach ktoś wziął na siebie obowiązek regularnego dostarczania karmy, kiedy warunki pogodowe staną się trudniejsze. Prawidłowe dokarmianie ptaków wodnych powinno mieć miejsce tylko przy dużych mrozach. Natomiast unikać, a wręcz zaprzestać należy dokarmiania ptaków wodnych poza okresem zimowym, gdyż zwierzęta te przyzwyczajają się do łatwego dostępu do pokarmu i zamiast odlecieć na naturalne zimowiska, pozostają u nas na zimę. Ptakom wodnym przynosi się najczęściej pieczywo. Jednak chcąc postępować prawidłowo winniśmy pamiętać, że powinno ono stanowić tylko niewielki dodatek w dostarczanej karmie. Dobrze, żeby było czerstwe, rozkruszone i możliwie mało słone. Oczywiście nie może być spleśniałe. Naturalnym, znacznie zdrowszym i bezpieczniejszym dla ptaków pożywieniem są warzywa (rozdrobione, surowe lub ugotowane w nieosolonej wodzie) oraz ziarna zbóż, płatki zbożowe, otręby. Pokarm powinien być wykładany w suchym miejscu, a nie – jak to ma najczęściej miejsce – wrzucany do wody. W niedużych zbiornikach wody stojącej pojawia się dodatkowe zagrożenie wynikające z szybkiego gromadzenia się tam zanieczyszczeń (ptasie odchody, gnijące resztki pokarmu). W Cieszynie problem dokarmiania ptaków wodnych dotyczy odcinka rzeki Olzy w centrum miasta, gdzie najczęściej i najliczniej gromadzą się ptaki. Dodać należy, że

dokarmianie ptaków, głównie bażantów, prowadzą również myśliwi w swoich obwodach łowieckich.

Osoby bardziej zainteresowane prawidłowym dokarmianiem ptaków mogą szereg przydatnych wskazówek i porad odnaleźć w zalecanej literaturze lub w internecie (wykaz na końcu opracowania).

4.4. Zjawisko synantropizacji gatunków

Pisząc o specyfice ptaków na terenach miejskich nie sposób nie wspomnieć o zjawisku synantropizacji wśród tej grupy zwierząt. Synantropizacja polega na tym, że dzięki gatunki zwierząt (ale także i roślin) przystosowują się do życia w najbliższym otoczeniu człowieka. Zwierzęta – populacje i całe gatunki – synantropijne nabywają specjalnych cech, z których najbardziej powszechne to zmniejszenie instynktu ucieczki z powodu łatwości zdobycia pokarmu i nabycie umiejętności wykorzystania jako siedliska swego życia budowli wzniesionych przez człowieka. Do takich gatunków należy wiele ptaków.

Oczywistym jest, że na całym obszarze Cieszyna mamy do czynienia z bardzo silną presją człowieka na środowisko

Bażant (samiec) na cieszyńskim cmentarzu komunalnym

przyrodnicze i trudno nie odnieść wrażenia, że presja ta ciągle narasta. Budowa nowych budynków, dróg, linii przesyłowych, regulacja cieków wodnych, wycinka starych drzew, przekształcanie terenów rolniczych i nieużytków na tereny zabudowy jednorodzinnej, a nawet aktywność ludzi – wędkarstwo, myślistwo oraz olbrzymi wzrost liczby pojazdów terenowych o napędzie silnikowym, jakimi rozjeżdża się co „dziksz” tereny – to tylko niektóre z tych niekorzystnych czynników. Nie sposób również pominąć średnią gęstość zaludnienia w Cieszynie, wynoszącą około 1.235 osób/km².

Na tak specyficznym terenie największe sukcesy odnoszą gatunki tolerujące obecność człowieka. Kiedy zmienia się pierwotne środowiska, przystosowane do jego warunków gatunki ptaków muszą opuścić dany obszar lub próbować dostosować się do zmienionego siedliska. Najstarszym skrzydlatym towarzyszem człowieka był wróbel, który początkowo „wybrał” sąsiedztwo rolników. Aktualne badania dowodzą, że wróble zaczynają zanikać na terenach typowo rolniczych (ze współczesną, zmechanizowaną i mocno opartą na tzw. chemii uprawą roli), natomiast z powodzeniem zasiedlają miasta – w Cieszynie są obecne w sąsiedztwie siedzib ludzkich zarówno w centrum miasta, jak i na osiedlach bloków czy budynków jednorodzinnych. Kolejnym przykładem gatunku synantropijnego jest gołąb miejski, który ze zwartej zabudowy śródmiejskiej rozprzestrzenił się na stare i nowsze osiedla bloków oraz na tereny przemysłowe. Innym gołębiem preferującym towarzystwo człowieka jest sierpówka, która pojawiła się u nas jako nowy gatunek w latach 50. XX wieku, a obecnie jest ptakiem bardzo liczny. Kos jeszcze w XIX wieku był bardzo płochliwym, leśnym i odlatującym na zimę ptakiem. Obecnie jest chyba najbardziej rozpowszechnionym we wszystkich środowiskach i bardzo liczny ptakiem w mieście. Buduje gniazda nie tylko wśród roślinności, ale równie chętnie na różnego typu budynkach. Kosy nauczyły się także świetnie dawać sobie radę w zimie, stanowiąc bodaj czy nie najlicniejszy gatunek odwiedzający karmniki. Kolejnym lokatorem miejskich zakamarków jest kopciuszek, gniazdujący niemal wyłącznie w różnego typu zabudowaniach. Podobnie gniazda swe lokują w Cieszynie kawki, jaskółki dymówki i oknówki oraz jerzyki. Nawet drapieżniki uległy procesowi synantropizacji. Zamiast polować, czekają nieraz w rejonach ruchliwych dróg na łatwą zdobycz

w postaci potrąconych przez samochody zwierząt. Większość cieszyńskich pustulek gniazduje na wieżach kościelnych lub na wysokich kamienicach. Podobne zachowania wykazują puszczyki, lokując jednak gniazda w strychach bądź w stodołach.

Gołębie miejskie

Z ptaków środowiska wodnego pluszcze i pliszki górskie w Cieszynie najchętniej budują swoje gniazda pod mostami lub na murach oporowych. Na śródmiejskim odcinku Olzy (a w mniejszym stopniu także na innych ciekach) można też zaobserwować przystosowane do miejskiego życia krzyżówki, a w zimie także mewy, łabędzie i łyski, chętnie korzystające z dokarmiania. Pamiętajmy jednak, że dla dzikich zwierząt ograniczenie lęku przed człowiekiem może skończyć się tragicznie.

Ptaki żyjące blisko człowieka są narażone na niebezpieczeństwa i zagrożenia nieznanne im ze środowiska przy-

Dymówka

rodniczego. Przykładem takich zagrożeń mogą być niewidoczne dla ptaków przeszkody terenowe. Obserwujemy np. zderzenia ptaków z szybami okiennymi lub przezroczystymi ekranami ochronnymi, stawianymi wzdłuż dróg szybkiego ruchu. Takie uderzenie dla ptaka z reguły kończy się tragicznie. Można temu zapobiegać, czyniąc te duże i przejrzyste płaszczyzny widocznymi dla ptaków. Najczęściej stosuje się do tego celu nalepki w kształcie sylwetek ptaków drapieżnych. Okazuje się jednak, że skuteczność tej metody zależy raczej od ilości nalepek przypadających na daną powierzchnię, a nie od ich kształtu. Równie skuteczne mogą być inne wzory, byleby były widoczne dla ptaka jako przeszkoda w terenie, którą trzeba ominąć.

Ptaki zbliżające się do człowieka budzą najczęściej w ludziach pozytywne emocje, skłaniają do przyjaznych zachowań i wywołują chęć niesienia im pomocy w różnych sytuacjach. Nie zawsze jednak ta pomoc jest konieczna, a czasem nawet może zaszkodzić. Wcześniej była już mowa o zabieranych do domu podlotkach pustulek czy puszczyków (rozdział 3.3), a także o konsekwencjach nieprawidłowego dokarmiania ptaków zimą. Ale zdarzają się sytuacje, kiedy nasza interwencja może być pomocna, np. w przypadku znalezienia ранego ptaka lub pisklęcia, które wypadło z gniazda. Jednak musimy sobie zdać sprawę, że najczęściej podjęte przez nas działania nie są fachowe, dlatego często nie kończą się sukcesem.

Co więc robić, jeśli znajdziemy ptaka wymagającego pomocy? W pierwszej kolejności powinno się ptaka umieścić w miejscu suchym, umiarkowanie ciepłym i odosobnionym, co zwiększy jego poczucie bezpieczeństwa i zminimalizuje stres. Najlepiej do tego celu nadaje się skrzynka lub kartonowe pudełko z zapewnioną wentylacją. Następnie należy poszukać kogoś, kto profesjonalnie się ptakiem zajmie. W naszym regionie pomocą może służyć Śląski Ogród Zoologiczny w Chorzowie lub Leśne Pogotowie – schronisko dla dzikich zwierząt w Mikołowie. Również niektóre lecznice weterynaryjne chętnie pomogą ptasim pacjentom. W przypadku ptaków drapieżnych można uzyskać poradę w sokolarni „Anatum” na Czantorii czy w Leśnym Parku Niespodzianek w Ustroniu. Kilka przydatnych adresów zamieszczono na końcu książki.

Pustułka

MIASTO I PTAKI

5.1. Miejsca ważne dla ptaków na terenie Cieszyna

Większość najcenniejszych pod względem przyrodniczym – w tym również pod względem ornitologicznym – miejsc na terenie Cieszyna jest już objęta jedną z form ochrony przyrody, natomiast kilka następnych jest wskazywanych i proponowanych do objęcia taką ochroną. Poniżej przedstawiono zestawienie istniejących i proponowanych obszarów chronionych na terenie miasta, których lokalizację przedstawiono także na mapce.

Istniejące formy ochrony przyrody w Cieszynie:

- „Lasek Miejski nad Pucówką” – rezerwat florystyczny (powierzchnia 7,74 ha),
- „Lasek Miejski nad Olzą” – rezerwat leśny (powierzchnia 4,08 ha),
- „Kopce” – rezerwat leśny (powierzchnia 14,77 ha),
- „Cieszyńskie Pogórze” – obszar chronionego krajobrazu (powierzchnia 830,8 ha),
- „Lasek Miejski w Błogocicach” – zespół przyrodniczo-krajobrazowy (powierzchnia 4,11 ha),
- „Bluszcze na Górze Zamkowej” – zespół przyrodniczo-krajobrazowy (powierzchnia 0,42 ha),
- „Łąki na Kopcach” – użytek ekologiczny (powierzchnia 15,22 ha),

- „Łęg nad Pucówką” – użytek ekologiczny (powierzchnia 1,07 ha),
- odkrywka cieszynitu w rejonie ul. Krętej – stanowisko dokumentacyjne (powierzchnia 0,06 ha).

Powyższą listę uzupełniają 37 pomników przyrody, czyli 91 drzew starych, okazałych rozmiarów lub rzadkich taksonów, rosnących pojedynczo lub w skupieniach.

Proponowane nowe obszary chronione w Cieszynie to:

- las Szczypie – proponowaną formą ochrony jest rezerwat przyrody,
- las Bielowiec – rezerwat przyrody (położony w granicach obszaru chronionego krajobrazu „Cieszyńskie Pogórze”),
- las Strzeblin – rezerwat przyrody (położony w granicach obszaru chronionego krajobrazu „Cieszyńskie Pogórze”),
- Chmielnik nad Bobrówką – użytek ekologiczny lub zespół przyrodniczo-krajobrazowy (położony w granicach obszar chronionego krajobrazu „Cieszyńskie Pogórze”),
- skarpa nad Kalembianką – zespół przyrodniczo-krajobrazowy,
- doliny potoków Boguniówki i Sarkandrowca – zespół użytków ekologicznych (położone częściowo lub w całości w granicach obszaru chronionego krajobrazu „Cieszyńskie Pogórze”).

W wielu przypadkach los ornitofauny zamieszkującej powyższe obszary będzie zależał nie tylko od terminu wprowadzenia ochrony, ale również od bieżącego sposobu użytkowania danego terenu. Na przykład w lesie Szczypie rośnie obecnie sporo potężnych, dosyć już wiekowych drzew (głównie buków), których los, bez właściwej ochrony tego terenu, jest niepewny. Zawsze będzie bowiem istniała pokusa, by je wyciąć w celu pozyskania drewna w ramach gospodarczego użytkowania lasu. Znajduje się też tam pewna ilość martwych pni, które leśnicy zwykle są skłonni usuwać z lasu, zaś dla przyrody – dla zachowania jej różnorodności gatunkowej i siedliskowej – te martwe pnie mają niebagatelne znaczenie i powinny pozostać w lesie do naturalnego i samoistnego rozkładu. Takie obumierające drzewa, martwe stojące pnie lub kłody leżące na dnie lasu są miejscem życia wielu różnorodnych organizmów rozkładających martwą materię organiczną (w tym przypadku drewno), stanowiąc równocześnie bogatą stołówkę dla licznych zwierząt, m.in.

dla ptaków. To dzięki obecności martwego drewna można w tej właśnie okolicy spotkać dzięcioła czarnego, dla którego obecność w środowisku tego typu elementów przyrodniczych jest warunkiem niezbędnym do życia. Na obszarach leśnych obecność wysokich, starych i rozłożystych drzew ma ponadto znaczenie dla dużych ptaków, jako miejsce posadzenia gniazda. Takich drzew pod gniazdo potrzebuje bocian czarny, kruk i większe ptaki drapieżne, jak myszołów lub jastrząb.

Najważniejsze potrzeby ptaków zaspakaja teren oferujący zarówno dużo potencjalnych miejsc gniazdowania, jak i zasobne żerowiska. Dlatego w Cieszynie najczęściej gatunków można spotkać na styku różnych siedlisk, np. tam, gdzie drzewostany graniczą z otwartymi terenami rolniczymi lub doliną rzeczna. Cenną cechą środowiska jest mozaika siedlisk, np. w lasach obok młodników i drągowin powinny występować fragmenty starodrzewia, ale też śródleśne polany, bagienka, zarastające stawki, itp. Taki charakter ma w Cieszynie las Bielowiec, a różnorodność tego miejsca trzeba chronić przed zapędami ludzi mającymi skłonność do „porządkowania” przyrody, ujednolicania jej naturalnego zróżnicowania.

Niedaleko lasu Bielowiec znajduje się ciekawe miejsce, które powstało w wyniku ludzkiej działalności, ale przyroda po swoim zaczyna je zagospodarowywać. Mowa o miejscu wydobywania piasku, czyli tzw. piaskowni, która jest już od kilku lat nieczynna. Po kopalni piasku pozostało dość

Teren dawnej kopalni piasku w Cieszynie Krasnej

rozległe wyrobisko z zagłębieniami, które podsiąkają wodą i porastają roślinnością charakterystyczną dla tego typu siedlisk. Dawne wyrobisko zostało zasiedlone przez płazy, a z ptaków wyprowadzają tam lęgi sieweczki rzeczne, które właśnie takich specyficznych warunków potrzebują.

W terenach zagospodarowanych rolniczo bardzo ważnym dla ptaków elementem krajobrazu są śródpolne zadrzewienia, oczka wodne i miedze, porośnięte różnorodną roślinnością. Jeszcze w ubiegłym wieku takie miejsca były masowo i bezmyślnie likwidowane jako tzw. nieużytki rolne i zagospodarowywane, głównie rolniczo. Dopiero stosunkowo niedawno doceniono znaczenie tych „nieużytków” dla ptaków i innych zwierząt. Zadrzewienia czy zakrzaczenia śródpolne dostarczają ptakom miejsc do budowy gniazd, zapewniają schronienie i miejsca odpoczynku. W takim urozmaiconym krajobrazie znajdują warunki do życia naturalni sprzymierzeńcy rolnika. Z ptaków będą to np. sowy i myszotowy wyłapujące gryzonia, bażanty zjadające stonkę ziemniaczaną, a także mniejsze ptaki owadożerne, jak gąsiorek, pokrzewki, kłaskawka i inne. Śródpolne oazy naturalnej przyrody są ważne dla utrzymania bogactwa i różnorodności gatunków żyjących w krajobrazie rolniczym, co sprzyja dążeniu do wytworzenia równowagi przyrodniczej w środowisku. W dużej mierze zachowanie (ochrona, właściwe użytkowanie) zadrzewień śródpolnych zależy od poziomu wiedzy i świadomości ekologicznej głównych gospodarzy tych terenów, czyli rolników.

Koniecznym jest także wspomnieć o walorach przyrodniczych, a przede wszystkim ornitologicznych, największej rzeki Cieszyna, czyli Olzy. Do niedawna rzeka stanowiła pilnie strzeżoną granicę państwa – koryto rzeki znajdowało się w pasie drogi granicznej, do którego dostęp był praktycznie niemożliwy. Odcinki koryta rzecznoego leżące poza centrum miasta były dzikie i w zasadzie nie były penetrowane przez ludzi. Wąską ścieżkę wzdłuż brzegu rzeki wydeptywali tylko strażnicy pilnujący granicy i nieliczni wędkarze ze stosownymi pozwoleniami. Brak intensywnej penetracji tych odcinków przez ludzi z pewnością pozytywnie wpłynęła na rozwój populacji łęgowej tracza nurogęsi, sprzyjała gniazdowaniu w tych miejscach brodzieca piskliwego, sieweczki rzecznej, pluszcza, pliszki górskiej oraz zimorodka. W zarosłach nadbrzeżnych licznie śpiewały łożówki, była stwierdzona obecność dziwonii. Obecnie brzegi rzeki po obu jej stronach są już ogólnie dostępne i tylko od polskich

i czeskich władarzy miasta zależy przyszły sposób zagospodarowania tych terenów, a tym samym zachowania różnorodności tutejszej ornitofauny. W granicach Cieszyna najbardziej warte ochrony przed zmianami środowiska i nadmierną penetracją ludzi są dwa krańcowe odcinki rzeki: południowy odcinek w Błogocicach i północny, od ujścia rzeki Bobrówki w stronę Markłowic.

5.2. Cieszyn przyjazny dla ptaków?

Podstawowe znaczenie dla ochrony ptaków ma przede wszystkim ochrona ich siedlisk. Zmiany dokonane w siedlisku konkretnego gatunku – na żerowiskach, a zwłaszcza w miejscach (siedliskach) lęgowych – bardzo często prowadzą do jego całkowitej eliminacji z danego obszaru. Negatywne oddziaływanie na siedlisko jest zjawiskiem zdecydowanie groźniejszym niż bezpośrednie niszczenie ptaków jakiegoś gatunku, np. poprzez okresowy (przeprowadzony zgodnie z prawem) lub kłusowniczy odstrzał. Jedną z metod ochrony ptasich siedlisk jest obejmowanie ochroną wybranych obszarów, zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o ochronie przyrody. Ustawa ta przewiduje kilka form obszarowej ochrony przyrody – od parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych i obszarów Natura 2000, zajmujących zazwyczaj duże pod względem powierzchni obszary, po użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe lub pomniki przyrody, służące zwykle do ochrony terenów niewielkich lub wręcz pojedynczych obiektów przyrodniczych. Wprowadzanie ochrony prawnej jakiegoś obszaru wiąże się oczywiście z ograniczeniami w jego użytkowaniu, z różnorodnymi zakazami, a czasem wręcz z nakazami prowadzenia pewnych działań czy czynności służących ochronie i zachowaniu przyrodniczych walorów danego miejsca. Nic zatem dziwnego, że obejmowanie nowych terenów ochroną lub zwiększanie rygorów ochrony prawnej formy ochrony już istniejącej, natrafia zazwyczaj na opór ze strony właścicieli lub użytkowników danego obszaru.

W Cieszynie w ostatnich latach (od 2002 roku) widać wyraźny wzrost ilości ustanowionych różnych form ochrony przyrody oraz idący za tym wzrost powierzchni miasta objętej ochroną. W poprzednim rozdziale (5.1) przedstawiono istniejące obszary chronione na terenie Cieszyna

oraz te, które są proponowane do objęcia ochroną. Pozostaje mieć nadzieję, że proces ten jest elementem trwalszej i dalekowzroczej polityki władz miejskich i świadectwem troski o zrównoważony rozwój miasta. W tabeli III zestawiono rodzaje i ilości wybranych istniejących form ochrony przyrody na terenie Cieszyna, na tle powiatu cieszyńskiego i województwa śląskiego.

Tabela III. Istniejące formy ochrony przyrody na terenie Cieszyna, powiatu cieszyńskiego i województwa śląskiego (opr. A. Dorda)

Forma ochrony przyrody	Cieszyn	powiat cieszyński (12 gmin)	województwo śląskie (167 gmin)
Rezerваты przyrody	3	9	64
Obszary chronionego krajobrazu	1	1	15
Użytki ekologiczne	2	3	74
Zespoły przyrodniczo- krajobrazowe	2	3	19
Stanowiska dokumentacyjne	1	2	7

Na terenie Cieszyna nie ma parku krajobrazowego lub jego otuliny, czy obszaru Natura 2000, natomiast obie te formy ochrony przyrody występują na obszarze powiatu cieszyńskiego (Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego oraz obszary Natura 2000: ostoja ptasia Dolina Górnej Wisły oraz ostoje siedliskowe: Beskid Śląski, Cieszyńskie Źródła Tufowe, Kościół w Górkach Wielkich, Pierściec). Jednak mimo to Cieszyn pod względem liczby i różnorodności form ochrony przyrody – zwłaszcza tych mniejszych obszarowo, chroniących walory przyrodnicze o znaczeniu regionalnym lub wręcz lokalnym – wyróżnia się na tle pozostałych gmin powiatu cieszyńskiego, jak również województwa śląskiego. Należy w tym miejscu podkreślić, że poza rezerwatami przyrody wszystkie formy ochrony były ustanawiane z inicjatywy władz samorządowych, uchwałami Rady Miejskiej Cieszyna. Świadczy to o zaangażowaniu władarzy Cieszyna w zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych

oraz najcenniejszych przyrodniczych obszarów i obiektów na terenie miasta. Wprowadzenie tych form ochrony przyrody w sposób oczywisty skutkuje również ochroną większości miejsc ważnych dla ptaków.

Niestety, nie zawsze ustanowienie różnych form ochrony przyrody przynosi spodziewane efekty w zakresie zachowania walorów przyrodniczych danego terenu, pozostając jedynie działaniem o charakterze formalno-prawnym. W rezerwach – zwłaszcza w obu Laskach Miejskich, położonych na obszarach zurbanizowanych – spotyka się nagminne łamanie prawie wszystkich obowiązujących na tych obszarach zakazów (umieszczonych na tablicach informacyjnych stojących przy ścieżkach i alejkach). Wydeptywanie nowych, tzw. dzikich ścieżek przez spacerowiczów i rowerzystów, wysypywanie śmieci, niszczenie roślin, niepokojenie zwierząt, psy spuszczone ze smyczy podczas spacerów, zbieranie chrustu i gałęzi – to tylko kilka ze znacznie dłuższej listy negatywnych zjawisk obserwowanych w cieszyńskich

Pień małego drzewa rozkuty przez dzięcioła czarnego

rezerwachach. Rezerваты te są obszarowo niewielkie i ogólnie dostępne, tym bardziej są więc narażone na silną presję człowieka. Co jednak znacznie bardziej niepokojące, tego typu naganne zachowania nie dotyczą jakiejś grupy chuliganów, lecz w większości tak zachowują się zwykli ludzie odwiedzający tereny chronione i traktujący je jako tradycyjne i typowe miejsca spacerów i rekreacji. Panuje poczucie małej szkodliwości takiego rodzaju zachowań, a część osób wręcz uważa ochronę przyrody za ograniczenie ich własnych praw i wolności. Nie wszyscy rozumieją sens tworzenia takich obszarów i wprowadzania na ich terenie ograniczeń i zakazów.

Dla wielu osób niezrozumiałe są również zasady gospodarowania na terenie rezerwatów przyrody, a zwłaszcza konieczność pozostawienia przyrody tych miejsc działaniu przede wszystkim naturalnych procesów ekologicznych. Ludzie oczekują uprzątania drzew powalonych przez wiatr i śnieg, ścinania i usuwania drzew zamierających bądź obumarłych, nie rozumiejąc, że są to naturalne elementy i składniki środowiska przyrodniczego. Ingerencja człowieka na terenie rezerwatów przyrody winna być minimalna i ograniczona jedynie do zapewnienia bezpieczeństwa osób poruszających się po wyznaczonych ścieżkach, szlakach turystycznych i rowerowych. W przyrodzie zawsze śmierć jednych organizmów jest szansą przeżycia dla innych, a taki „przestrzenny bałagan” w postaci wykrotów, rozkładających się kłód lub martwych pni, zwiększa i podtrzymuje bioróżnorodność, czyli bogactwo siedliskowe i gatunkowe danego miejsca, co z kolei jest ważne dla prawidłowego przebiegu procesów przyrodniczych na tym obszarze. Konieczne jest więc podjęcie wysiłków w celu podniesienia poziomu świadomości ekologicznej mieszkańców Cieszyna. Na tym polu wiele może zdziałać szeroko pojęta edukacja, nie tylko ta szkolna, ale prowadzona regularnie poprzez lokalne media, poprzez tablice edukacyjne ustawione w terenie i na wszelkie inne dostępne i możliwe sposoby.

Intensywność tych działań z pewnością zależy w jakimś stopniu od możliwości finansowych miasta. Wgląd w wydatki z budżetu miasta uwidacznia, że pewna część funduszy jest corocznie przeznaczana na cele związane z ochroną ornitofauny Cieszyna. Na przykład w ostatnich latach z budżetu miasta sfinansowano zakup budek lęgowych, karmników oraz karmy dla ptaków. Zakupiono różne typy budek lęgowych, mając na uwadze wymagania różnych gatunków

ptaków (warto dodać, że zakupiono również 40 specjalnych budek – schronień dla nietoperzy). W latach 2006-2009 zakupiono łącznie:

- 400 budek lęgowych dla ptaków,
- 6 karmników,
- karmę dla ptaków w ilości ok. 200-250 kg rocznie.

Budka lęgowa tzw. zamknięta dla bogatki, modraszki, kowalika, pleszki

Budki lęgowe zostały wywieszane na terenach zieleni miejskiej oraz w komunalnych lasach i zadrzewieniach. Karmniki rozmieszczono w parkach miejskich (Św. Trójcy, Liburnia, Pod Wałką, Kasztanowy), na Cieślarówce oraz na skwerze na rogu ul. Miarki i Al. J. Raszki (w pobliżu rezerwatu „Lasek Miejski nad Puńcówką”). Zadanie uzupełniania karmy w karmnikach w okresie zimowym powierzono służbom miejskim i wybranym szkołom. Takie działania mogą przynieść ptakom realne korzyści.

Miasta to obszary gęsto zaludnione, gdzie na pierwszy plan wysuwa się konieczność zaspakajania potrzeb życiowych i estetycznych ludzi, co na ogół jest trudne do pogodzenia z potrzebami dzikich zwierząt i z ochroną przyrody. Każdą społeczność tworzą przecież ludzie o zróżnicowanych poglądach i punktach widzenia na wiele spraw, także na postępowanie w stosunku do różnych elementów środowiska przyrodniczego. Nie inaczej jest w Cieszynie. Stąd niełatwa rola służb komunalnych (w tym służb zajmujących się ochroną środowiska), których decyzje i działania mogą budzić skrajne emocje u mieszkańców. Jednym z przykła-

dów jest podejście do problemu gołębi miejskich w centrum miasta. Ich zajadli przeciwnicy chętnie poparliby wszelkie działania służące wytopieniu gołębi. Z drugiej jednak strony wielu Cieszyniaków nie wyobraża sobie bez tych ptaków cieszyńskiego rynku, a są wśród nich osoby dokarmiające gołębie stale lub okazjonalnie, dla których nawet najbardziej racjonalne argumenty przemawiające za nie dokarmianiem gołębi nie mają żadnego znaczenia. Warto w tym miejscu nadmienić, że gołębie miejskie powinny być traktowane jako typowe dzikie zwierzęta, nie wymagające – poza bardzo nielicznymi przypadkami – naszej pomocy, doskonale sobie radzące w zurbanizowanym środowisku. Przyzwyczajanie ich do łatwego pokarmu prowadzi do wielu przykrych konsekwencji nie tylko dla ludzi (np. możliwość zarażenia się chorobami odzwierzęcymi, niszczenie przez ptasie odchody elewacji budynków, pomników lub innych elementów architektonicznych), ale też dla samych ptaków (m.in. w stale dokarmianej populacji przeżywają osobniki chore i osłabione, które zarażają inne ptaki). Aktualnie „walka” z cieszyńskimi gołębiami ogranicza się w zasadzie do zabezpieczanie elewacji i dachów budynków przed przesiadywaniem gołębi i zakładaniem przez nie gniazd, nie są natomiast prowadzone żadne działania zmierzające do płoszenia tych ptaków lub ograniczenia ich liczebności np. poprzez podawanie środków ograniczających rozrodczość ptaków.

Modraszka przy budce lęgowej

Kolejnym przykładem działań budzących kontrowersje jest wycinanie drzew lub redukcja ich koron, w przypadkach, gdy te mogą zagrażać liniom przesyłowym, budynkom, bezpieczeństwu ruchu na drogach, a nawet życiu i zdrowiu ludzi. Najczęściej dotyczy to drzew starych, dużych, częściowo już spróchniałych, łatwo więc ulegających pękaniom i złamaniom. Te same drzewa stanowią jednocześnie istotny dla wielu element krajobrazu i przedstawiają wielką wartość dla środowiska przyrodniczego, a dla ptaków mają ogromne znaczenie. W takiej sytuacji rodzą się konflikty i spory, angażujące różne formalne i nieformalne grupy społeczne, czy po prostu mieszkańców miasta. Obie strony przytaczają wiele argumentów natury prawnej, ekonomicznej czy społecznej. Dylematy, które można streścić w krótkim „ciąć czy nie ciąć”, często występują na obszarach zurbanizowanych, o tak dużej gęstości zaludnienia, jak np. Cieszyn i są bardzo trudne do rozstrzygnięcia. Mogą być rozwiązywane pomyślnie, tak dla środowiska naturalnego, jak i dla mieszkańców, jeżeli obie strony wystrzegają się będą fanatyzmu, ignorancji i zaciętrzewienia. Tylko wtedy można uzyskać kompromis.

Środowisko typowo miejskie (zurbanizowane) ma swoich stałych, ptasich mieszkańców. Gatunki synantropijne, żyjące blisko człowieka, gniazdują często w budynkach i innych obiektach miejskiej infrastruktury. Tak czynią nie tylko pospolite w centrum Cieszyna gołębie miejskie czy wróble, ale również np. pustułki, jerzyki, kawki, a ostatnio coraz liczniejsze jaskółki. Wiadomo, że obecność ptaków na budynkach nie wszystkim mieszkańcom się podoba. W większości przypadków jest to zrozumiałe, gdyż ptaki zanieczyszczają otoczenie swoich gniazd czy miejsc częstego przesiadywania odchodami. Jednak tam, gdzie miejsce gniazdowania ptaków nie jest wyeksponowane, nie jest wystawione na widok publiczny, może warto zostawić je w spokoju. Podglądanie życia ptasiej rodziny potrafi być emocjonujące i dostarcza wielu ciekawych obserwacji. Swoją wartość ma ponadto nasze poczucie, że zamiast niszczyć, pozwoliliśmy ptakom wychować potomstwo.

Problem zabierania ptakom w mieście miejsc gniazdowania pojawia się na szerszą skalę w związku z częstymi w ostatnim okresie termomodernizacjami i remontami budynków. Dotyczy to zwłaszcza nowszej zabudowy wielorodzinnej, budynków zwanych popularnie blokami. W tych budynkach między ostatnią kondygnacją a stropodachem istnieje wolna przestrzeń wentylacyjno-izolacyjna, do której prowadzą z zewnątrz otwory wentylacyjne. Miejsca te upodobały sobie ptaki, jako

Gniazdo oknówki

schronienie lub – w przypadku wielu gatunków – miejsca gniazdowania. W trakcie prac modernizacyjnych otwory wlotowe są zasłaniane kratkami, aby uniemożliwić ptakom dostęp do tej przestrzeni. Takie działania wywoływały liczne protesty przyrodników w wielu miastach naszego kraju. Remonty przeprowadzane w okresie lęgowym doprowadzały do odcięcia ptasich rodziców od potomstwa zamkniętego za wstawioną kratką, co skazywało pisklęta na śmierć głodową. Warto wiedzieć, że obecnie takie prowadzenie robót budowlanych jest niedopuszczalne i niezgodne z obowiązującym prawem. Przepisy zobowiązują inwestorów do przeprowadzania tego typu prac poza okresem lęgowym, a jeśli likwidowane są miejsca lęgowe ptaków, to należy w ramach tzw. rekompensaty przyrodniczej zapewnić im nowe, np. w postaci wywieszonych pod dachem odpowiednio skonstruowanych budek lęgowych. Problem najbardziej dotyczy jerzyków, które w miastach gniazdują wyłącznie w budynkach. W Krakowie stoczono prawdziwą batalię w obronie miejsc lęgowych tego gatunku. Z czasem okazało się jednak, że jeśli zlikwidujemy miejsca lęgowe, które ptaki same wybrały, to nie jest łatwo zaproponować im nowe. Wywieszane w Warszawie budki lęgowe przez dwa lata prawie w ogóle nie były zasiedlane. Wydaje się, że najbardziej sensowne byłoby pozostawienie kilku niezakratowanych otworów wlotowych w miejscach najmniej uciążliwych dla mieszkańców, np. nad oknami klatki schodowej, na rogu budynku czy na fragmentach ścian pozbawionych okien i balkonów. Takie rozwiąza-

nia wymagają indywidualnego rozpatrzenia w odniesieniu do poszczególnych rodzajów zabudowy czy wręcz pojedynczych budynków, a przede wszystkim zależą od dobrej woli i życzliwego nastawienia ze strony zarządców osiedli lub właścicieli budynków i oczywiście ich mieszkańców.

Ktoś może dziwić się – „o co tyle hałasu”, po co tyle zabiegów mających chronić ptaki. Ptaki przecież od dawna były, są, a więc i zawsze (miejmy nadzieję) będą blisko człowieka. Jednak każdy, kto choć tylko nieco bliżej poznał świat ptaków z pewnością dostrzeże zmiany ilościowe w obrębie wielu gatunków, jakie dokonały się na przestrzeni kilkudziesięciu, a nawet kilkunastu lat. Dodajmy – w przypadku większości gatunków są to zmiany na niekorzyść. Presja człowieka sprawia, że mniej czy bardziej świadomie zabieramy ptakom miejsca, które zaspakajały ich potrzeby życiowe. Może przynajmniej część z nas potrafi dostrzec ten problem i wesprzeć ptaki tam, gdzie jest to możliwe.

Wykonane w latach 2007-2009 badania ornitofauny Cieszyna, których wyniki zostały omówione na kartach niniejszej książki, powinny być punktem odniesienia do podobnych badań w przyszłości. Porównanie i analiza wyników być może pozwoli na udzielenie odpowiedzi na pytanie będące tytułem tego rozdziału. Oby była to odpowiedź pozytywna.

INDEKS NAZW GATUNKÓW I RODZIN PTAKÓW

bażant *Phasianus colchicus*
bekasowate *Scolopacidae*
błotniak stawowy *Circus aeruginosus*
bocian czarny *Ciconia nigra*
bocian biały *Ciconia ciconia*
bociany *Ciconiidae*
bogotka *Parus major*
brodziec piskliwy *Actitis hypoleucos*
chruściele *Rallidae*
cierniówka *Sylvia communis*
cyraneczka *Anas crecca*
cyranka *Anas acuta*
czajka *Vanellus vanellus*
czapla biała *Egretta alba*
czapla siwa *Ardea cinerea*
czaplowate *Ardeidae*
czarnogłówka *Poecile montanus*
czernica *Aythya fuligula*
czubatka *Liphophanes cristatus*
czyż *Carduelis spinus*
derkacz *Crex crex*
drozdowate *Turdidae*
dymówka *Hirundo rustica*
dzierzbowate *Laniidae*
dzięcioł zielonosiwy *Picus canus*
dzięcioł zielony *Picus viridis*
dzięcioł czarny *Dryocopus martius*
dzięcioł duży *Dendrocopus major*
dzięcioł średni *Dendrocopus medius*
dzięciołek *Dendrocopus minor*
dzięciołowate *Picidae*
dziwonia *Carpodacus erythrinus*
dzwoniec *Carduelis chloris*
gajówka *Sylvia borin*
gawron *Corvus frugilegus*
gągoł *Bucephala clangula*
gąsiorek *Lanius collurio*
gęgawa *Anser anser*
gęś białoczelna *Anser albifrons*
gęś zbożowa *Anser fabalis*
gil *Pyrrhula pyrrhula*
głowienka *Aythya ferina*
gołąb miejski *Columbia livia f. urbana*
gołębiowate *Columbidae*
grubodziób *Coccothraustes coccothraustes*
grzywacz *Columba palumbus*
jaskółkowate *Hirundinidae*
jastrząb *Accipiter gentilis*
jastrzębiowate *Accipitridae*
jemioluszk *Bombycilla garrulus*
jemioluszki *Bombycillidae*
jerzyk *Apus apus*

jerzykowate *Apodidae*
kaczkowate *Anatidae*
kapturka *Sylvia atricapilla*
karolinka *Aix sponsa*
kawka *Corvus monedula*
kłąskawka *Saxicola rubicola*
kokoszka *Gallinula chloropus*
kopciuszek *Phoenicurus ochruros*
kormoran *Phalacrocorax carbo*
kormorany *Phalacrocoracidae*
kowalik *Sitta europaea*
kowaliki *Sittidae*
kos *Turdus merula*
krogulec *Accipiter nisus*
kruk *Corvus corax*
krurowate *Corvidae*
krzyżodziób świerkowy *Loxia curvirostra*
krzyżówka *Anas platyrhynchos*
kukułka *Cuculus canorus*
kukułkowate *Cuculidae*
kulczyk *Serinus serinus*
kurowate *Phasianidae*
kwiczoł *Turdus pilaris*
łabędź niemy *Cygnus olor*
łęczak *Tringa glareola*
łozówka *Acrocephalus palustris*
łuszczaki *Fringillidae*
łyska *Fulica atra*
makolągwa *Carduelis cannabina*
mandarynka *Aix galericulata*
mazurek *Passer montanus*
mewa białogłowa *Larus cachinnans*
mewy *Laridae*
modraszka *Cyanistes caeruleus*
muchotówka białoszyja *Ficedula albicollis*
muchotówka szara *Muscicapa striata*
muchotówka żałobna *Ficedula hypoleuca*
muchotówkowate *Muscicapidae*
mysikrólik *Regulus regulus*
myszołów *Buteo buteo*
myszołów włochaty *Buteo lagopus*
nurogęś *Mergus merganser*
oknówka *Delichon urbicum*
paszkot *Turdus viscivorus*
pełzacz leśny *Certhia familiaris*
pełzacz ogrodowy *Certhia brachydactyla*
pełzaczce *Certhidae*
perkozek *Tachybaptus ruficollis*
perkozy *Podicipedidae*
piecuszek *Phylloscopus trochilus*
pierwiosnek *Phylloscopus collybita*
pliszka górska *Motacilla cinerea*
pliszka siwa *Motacilla alba*
pliszka żółta *Motacilla flava*
pliszkowate *Motacillidae*

płochacze *Prunellidae*
pokrzewkowate *Sylviidae*
przepiórka *Coturnix coturnix*
pustułka *Falco tinnunculus*
pleszka *Phoenicurus phoenicurus*
pluszcz *Cinclus cinclus*
pluszcze *Cinclidae*
pokrzywnica *Prunella modularis*
potrzos *Emberiza schoeniclus*
puszczyk *Strix aluco*
puszczykowane *Strigidae*
raniuszek *Aegithalos caudatus*
raniuszki *Aegithalidae*
rożeniec *Anas acuta*
rudzik *Erithacus rubecula*
samotnik *Tringa ochropus*
sierpówka *Streptopelia decaocto*
sieweczka rzeczna *Charadrius dubius*
siewkowate *Charadriidae*
sikora uboga *Poecile palustris*
sikory *Paridae*
siniak *Columba oenas*
skowronek *Alauda arvensis*
skowronkowane *Alaudidae*
słonka *Scolopax rusticola*
sokołowate *Falconidae*
sosnowka *Periparus ater*
sójka *Garrulus glandarius*
sroka *Pica pica*
strumieniówka *Locustella fluviatilis*
strzyżyk *Troglodytes troglodytes*
strzyżyki *Troglodytidae*
szczygieł *Carduelis carduelis*
szpak *Sturnus vulgaris*
szpakowane *Sturnidae*
śmieszka *Larus ridibundus*
śpiewak *Turdus philomelos*
świerszczak *Locustella naevia*
świstunka leśna *Phylloscopus sibilatrix*
trzciniak *Acrocephalus arundinaceus*
trzcinniczek *Acrocephalus scirpaceus*
trznadel *Emberiza citrinella*
trznadlowate *Emberizidae*
uszatka *Asio otus*
wilga *Oriolus oriolus*
wilgi *Oriolidae*
wrona siwa *Corvus cornix*
wróbel *Passer domesticus*
wróble *Passeridae*
zaganiacz *Hippolais icterina*
zięba *Fringilla coelebs*
zimirodek *Alcedo atthis*
zimirodkowane *Alcedinidae*
zniczek *Regulus ignicapilla*

LITERATURA

Czasopisma:

- Notatki Ornitologiczne www.notatkiornitologiczne.pl
- Ptaki Polski (kwartalnik) www.ptaki-polski.pl
- SALAMANDRA Magazyn Przyrodniczy www.salamandra.org.pl

Książki:

- Bezzel E. 2004. Podglądanie Ptaków. Delta W-Z
- Graszka-Petrykowski D. 2008. Ptaki w twoim ogrodzie. KDC
- Hayman P., Hume R. 2007. Ptaki Drapieżne. MUZA SA, Warszawa
- Hayman P., Hume R. 2005. Rozpoznawanie Ptaków. MUZA SA, Warszawa
- Jonsson L. 2003. Ptaki Europy i Obszaru Śródziemnomorskiego. MUZA SA, Warszawa
- Kruszewicz A.G.. 2005. Ptaki Polski t. I. MULTICO O.W., Warszawa
- Kruszewicz A.G.. 2005. Pomagamy ptakom. MULTICO O.W., Warszawa
- Kruszewicz A.G.. 2006. Ptaki Polski t. II. MULTICO O.W., Warszawa
- Kruszewicz A.G.. 2007. Ptaki Polski Encyklopedia Ilustrowana. MULTICO O.W., Warszawa
- Kruszewicz A.G.. 2007. Ptaki –Vademecum Miłośnika Przyrody. MULTICO O.W., Warszawa
- Kruszewicz A.G., Czujkowska A. 2007. Zwierzęta w mieście. Interwencje. MULTICO O.W., Warszawa
- Lohmann M.. 2005. Ptaki w ogrodzie. Delta W-Z
- Markowski J., Wojciechowski Z., Janiszewski T. 2001. Vademecum Obserwatora Ptaków. PWN SA, Warszawa
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski t. I i II. PTPP „pro Natura”, Wrocław
- Walasz K.(red.). 2000. Atlas ptaków zimujących Małopolski. MTO, Kraków
- Walasz K., Mielczarek P. 1992. Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985-1991. Biologia Silesiae, Wrocław

PRZYDATNE ADRESY

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków

www.otop.org.pl

Małopolskie Towarzystwo Ornitologiczne

www.mto-kr.pl

Komisja Faunistyczna

www.komisjafaunistyczna.pl

Internetowe bazy gromadzące krajowe obserwacje ptaków:

Birdwatching

www.birdwatching.pl

Awibaza

www.worldbirds.org/v3/poland.php

Gdzie kupić lornetkę:

Delta Optical

www.deltaoptical.pl

ECOTONE

www.ecotone.pl

FOTOPLANET sklep fotograficzny

www.fotoplanet.pl

KESTREL Jacek Betleja

www.kestrel.pl

Gdzie wysłać informacje o odczytanych obrączkach:

Stacja Ornitologiczna MilZ w Gdańsku

ul. Nadwiślańska 108, 80-680 Gdańsk

www.stornit.gda.pl/start.html

Gdzie zwrócić się o poradę i pomoc dla ptaka w potrzebie:

**Schronisko dla Dzikich Zwierząt
Leśne Pogotowie przy Nadleśnictwie Katowice**
ul. Kościuszki 70, 43-190 Mikołów
Tel.: 32 32 20 717, 692 786 632, 605 100 179
Jacek Wąsiński

Śląski Ogród Zoologiczny
ul. Prom. gen. Jerzego Ziętka, 741-501 Chorzów
tel. 32 34 98 271, 601 469 310
www.zoo.silesia.pl
dr Sabina Cieśla-Nobis

NADZIEJA Gabinet weterynaryjny
ul. Braci Gierymskich 5, 43-300 Bielsko-Biała
tel. 33 49 92 797, całodobowo 501 162 475
www.nadziejawet.pl
dr Marcin Haladyn

NUMSEN Przychodnia weterynaryjna
Cieszyn, ul. Michejdy 9
tel. (33) 852 27 29, 0 600 477 522
dr Witold Pusz

**Fundacja AVIANGARDA
Ośrodek Rehabilitacji Ptaków Szponiastych**
Patrycja i Waldemar Krasowscy
tel. 29 75 71 113, 501 087 147
www.aviangarda.eko.org.pl

Wybrane księgarnie internetowe:

INFLUENCE wydawnictwo i księgarnia przyrodnicza
www.influence.pl

Księgarnia Przyrodnicza RADIATA
www.radiata.pl

Merlin

www.merlin.pl

Przyrodnicze.pl

www.przyrodnicze.pl

Ptasie fora i listy dyskusyjne:

PRZYRODA Forum dyskusyjne

<http://forum.przyroda.org/>

PTAKI Ornitologiczna Lista Dyskusyjna

<http://pets.groups.yahoo.com/group/PTAKI/>

PPPtaki Polska Lista Dyskusyjna Ptasiarzy

<http://pets.groups.yahoo.com/group/PPPtaki/>

Załącznik nr 1

Wzór protokołu terenowego badania ptaków lęgowych
Cieszyńska w wybranych typach siedlisk kontrolnych.

Nr			Rok
Nazwisko i imię		Środowisko	Opis środowiska

Gatunek	A	B	C	D	Ilość
Bocian biały					
Bocian czarny					
Krzyżówka					
Jastrząb					
Krogulec					
Myszolów zwyczaj.					
Pustułka					
Przepiółka					
Bazant					
Derkacz					
Sieweczka rzeczna					
Czajka					
Brodzicz piskliwy					
Grzywacz					
Siniak					
Sierpówka					
Turkawka					
Kukułka					
Sowa uszata					
Puszczyk					
Jerzyk					
Zimorodek					
Krętogłów					
Dzięciol zielonos.					
Dzięciol zielony					
Dzięciol czarny					
Dzięciol duży					
Dzięciołek					
Brzegówka					
Dymówka					
Oknówka					
Skowronek polny					
Świergotek drz.					
Pliszka żółta					
Pliszka górską					
Pliszka siwa					
Gąsiorek					
Wilga					
Szapka					
Sójka					
Sroka					
Kawka					
Gawron					
Wrona siwa					
Kruk					
Pluszcza					

Gatunek	A	B	C	D	Ilość
Strzyżyk					
Pokrzywnica					
Pokrzewka ogrod.					
Pokrz. czarno-bista					
Cierniówka					
Pięga					
Piecuszek					
Pierwiosnek					
Swistunka leśna					
Zaganiacz					
Mysikrólik					
Mucholówka żółta					
Muchol. białoszycia					
Mucholówka szara					
Pokląska					
Kląskawka					
Kopciuszek					
Rudzik					
Słownik					
Kwiczol					
Kos					
Drozd śpiewak					
Paszot					
Raniuszek					
Sikora uboga					
Sikora czarnogłowa					
Sosnowka					
Sikora modra					
Bogatka					
Kowalik					
Pelzacz					
Wróbel domowy					
Mazurek					
Zięba					
Kulczyk					
Dzwoniec					
Szczygieł					
Makolągwa					
Grubodziób					
Trznadel					

Informacje dotyczące kolejnych kontroli pola

Lp	Data	Od	Do	Uwagi
1				
2				
3				
4				

Załącznik nr 2

Stopnie klasyfikacji dowodów gniazdowania (kategorie gniazdowania) wg międzynarodowego systemu kodów - w większości zgodnego z Polskim Atlasmem Ornitologicznym (PAO)

Kategoria			Symbol	Kryterium
A	Gniazdowanie niepewne	0		Obserwacja gatunku w okresie lęgowym (1.IV-31.VII)*
B	Gniazdowanie możliwe	1	O__	Obserwacja gatunku w dogodnym środowisku lęgowym w okresie lęgowym
		2	S__	Jednorazowa obserwacja śpiewającego samca lub głosy i loty godowe samca
C	Gniazdowanie prawdopodobne	3	P__	Para ptaków obserwowana w siedlisku lęgowym w okresie lęgowym.
		4	TE__	Stale terytorium - śpiewający lub odbywający loty godowe samiec stwierdzony co najmniej przez 2 dni w tym samym miejscu lub równoczesne stwierdzenie wielu samców w siedlisku lęgowym danego gatunku.
		5	KT__	Kopulacja, toki.
		6	OM	Odwiedzanie miejsca nadającego się na gniazdo.
		7	NP	Zaniepokojenie i zachowanie ostrzegawcze sugerujące bliskość gniazda lub piskląt.
		8	PL	Plama lęgowa u schwytanych ptaków dorosłych
		9	BU	Budowa gniazda lub drażnienie dziupli
		D	Gniazdowanie pewne	10
11	GNS			Znalezienie lub skorupy jaj z danego roku.
12	MŁO			Młode zagniazdowniki nietotne lub słabo lotne lub podloty gniazdowników poza gniazdem.
13	WYS			Gniazdo wysiadywane - obserwacje ptaków dorosłych przylatujących na gniazdo czy je opuszczających w okolicznościach, kiedy gniazdo jest trudno dostępne.
14	POD			Ptaki z pokarmem dla młodych lub odchodami piskląt.
15	JAJ			Gniazda z jajami.
16	PIS			Gniazdo z piskletami (obserwowane lub słyszane).

O__ ...	Oprócz symbolu literowego wpisujemy 2 cyfry: pierwszą oznaczającą miesiąc i drugą oznaczającą dekadę obserwacji.
TE__ ...	W przypadku wielokrotnych obserwacji można podać zakres, np. TE 51-62.

* Obserwacje w kategorii **A** nie będą mapowane a będą służyły jedynie do odnotowania wszystkich gatunków obserwowanych w porze lęgowej.

VI ZIMOWE PTAKOLICZENIE

30-31 stycznia 2010

ZAOBSERWOWANE GATUKI

(w kratki prosimy wpisać liczbę widzianych osobników)

bogatka	<input type="text"/>	kwiczoł	<input type="text"/>	sroka	<input type="text"/>	śmieszka	<input type="text"/>
modraszka	<input type="text"/>	kos	<input type="text"/>	sójka	<input type="text"/>	jemiołuszka	<input type="text"/>
wróbel	<input type="text"/>	gołąb miejski	<input type="text"/>	wrona siwa	<input type="text"/>	czyż	<input type="text"/>
mazurek	<input type="text"/>	sierpówka	<input type="text"/>	gawron	<input type="text"/>	gil	<input type="text"/>
trznadel	<input type="text"/>	kawka	<input type="text"/>	krzyżówka	<input type="text"/>	szpak	<input type="text"/>

INNE

(prosimy wypełniać drukowanymi literami)

miejsowość:	<input type="text"/>	doświadczenie terenowe (w latach):	0-1 ☐	2-5 ☐	>5 ☐	
województwo:	<input type="text"/>	liczba obserwatorów:	<input type="text"/>			
miejsce obserwacji: (wstaw x)	skwer: ☐	park: ☐	ogród: ☐	balcon: ☐	inne: ☐	
lokalizacja (nazwa parku/skweru/ ulicy)	<input type="text"/>				czas obserwacji: (w godzinach)	<input type="text"/>

DANE OBSERWATORA/ OPIEKUNA (ORGANIZATORA) WYCIECZKI

(prosimy wypełniać drukowanymi literami)

Imię i nazwisko: Adres e-mail:

Adres korespondencyjny:

Jestem członkiem OTOP: TAK NIE

Proszę o przesłanie deklaracji członkowskiej OTOP: TAK NIE

Jżeli chcesz zostać członkiem OTOP, a masz poniżej 12 lat, poproś rodziców o podpisy.

Zgadzam się na otrzymanie przez moje dziecko deklaracji przystąpienia do OTOP wraz z informacją o składce członkowskiej. Podpisy rodzica/prawnego opiekuna

Proszę o przesłanie informacji o programie edukacyjnym OTOP „Ptaki”

(dla nauczycieli/animatorów): TAK NIE

Ptaki Cieszyna - obserwacje własne

Zachęcamy wszystkich Czytelników do notowania własnych obserwacji ptaków, spotkanych nie tylko na terenie Cieszyna. Życzymy powodzenia!

Gatunek	Data	Miejsce	Szczegóły obserwacji (np. ilość ptaków, płeć, gniazdo)

Cieszyn 2010

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

ISBN 978-83-89835-51-2